VESNA JAKIĆ-CESTARIĆ

ETNIČKI ODNOSI U SREDNJOVJEKOVNOM ZADRU PREMA ANALIZI OSOBNIH IMENA

Jadransko područje sa svojim starim gradskim sredinama i vjekovnim kulturnim tradicijama pruža mnogo bogatiju historijsku onomastičku građu nego ostali naši krajevi. Stoga je i razumljivo da su prvi pisci antroponimijskih rasprava kod nas posegnuli za tim materijalom. On vodi najdublje u prošlost i svojim slijedom daje sliku razvoja denominacijskog sistema. Odražava raznovrsnost etničkih, političkih i društvenih formacija. Pruža dijakroni i sinkroni presjek kroz antroponimiju tog područja. Stoga pored obrađenog traži nove obrade.

Dalmatinski gradovi našli su prvi svoga obrađivača. Nije mu bila namjera ispitivanje antroponimijskog sistema nego preko antroponima utvrđivanje narodnosti stanovništva tih gradova. Tako je iz neonomastičkih pobuda početkom ovog stoljeća nastala opsežna antroponimijska studija Konstantina Jirečeka »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters«,[1] pokazavši mnogostruku korisnost takva posla i uslugu koju historičari mogu imati od te nauke.

[1] Constantin Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-hist. Classe, XLVIII, XLIX, Beč 1901, 1903, 1904. Djelo je izdala u prijevodu na naš jezik Srpska akademija nauka u knjizi Zbornik Konstantina Jirečeka, II, Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka, Posebna izdanja SAN, knj. CCCLVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 42, Beograd 1962. U navođenju tog Jirečekova djela služit ćemo se izdanjem Srpske akademije, pod kraticom *Jir.*

Jireček je sabrao veoma bogatu izvornu građu i na temelju nje pokušao osvijetlili srednjovjekovni etnički sastav dalmatinskih gradskih općina, tog ostatka nekadašnje rimske Provincije, koji se još dugo držao pod zaštitom Bizanta kao tema Dalmacije, da od XII st. gradovi nastave više-manje samostalnim životom, uz neprestano posizanje za njima ugarsko-hrvatskog kralja i mletačkog dužda. U prvom dijelu svog rada, na temelju naziva mjesta, srednjovjekovnih ličnih imena i tragova lokalnog romanskog govora, Jireček govori o kontinuitetu romanskog stanovništva u tim gradovima. Za njega su Krk, Rab, Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik, Kotor, a pribraja im i Bar, Ulcinj, Skadar i Drivast, romanski gradovi, a Slavenima su mu u srednjem vijeku nastanjeni na primorju gradovi Budva, Korčula, Omiš, Šibenik, Biograd i Nin.[2] Prema njegovim analizama Dubrovnik, Split, Zadar i ostali navedeni gradovi ostaju visoko romanski još i u XIV st.,[3] iako navodi da u »XI veku nose slovenska imena i sami priori, tribuni, opatice, arhiđakoni pa čak i episkopi i redovnici« i da se otada nezadrživo pojačavao priliv slavenskog življa u primorske gradove.[4] Za njegovo rasuđivanje presudan je postotak romanskih i kršćanskih imena na jednoj strani a slavenskih na drugoj. Slavenski mu je živalj onaj koji nosi slavenska imena, romanski onaj s romanskim i kršćanskim imenima, a pri brojenju Slavena ne uzimlje »u obzir imena u kojih su slovenski samo sufiksi (kao Vitača od Vitalis, Petriša od Petrus)«. Na taj način on izvodi »odnos između slovenskog i predslovenskog elementa« u dalmatinskim gradovima još u XIII stoljeću.[5]

Jirečekovi zaključci na temelju antroponimijske građe koju je sakupio vrlo su uprošteni. Sama ta građa koju on donosi u svojoj knjizi, razvrstanu po imenima, po porodičnim imenima i nadimcima, po nastavcima deminutiva i hipokoristika, svestranije obrađena pruža i drugačije zaključke od Jirečekovih.

Na Jirečekovo tumačenje da slavizacija nekad romanskih gradova u Dalmaciji počinje kasno u srednjem vijeku oštro se oborio Ivan Strohal u svojoj knjizi »Pravna povijest dalmatinskih gradova,[6] 1913. god. On polazi sa stanovišta da romansko stanovništvo gradova Dalmacije nije preživjelo navale Avara i Slavena nego da je tada u VI i VII st. izginulo zajedno s rušenjem tih gradova. Od tada da su ti gradovi hrvatski. Njegova teza nije održiva, mnogi

[2] Jir., n. d., str. 2.
[3] Isto, str. 113, 114.
[4] Isto, str. 108.
[5] Isto, str. 110.
[6] Ivan Strohal, Pravna povijest dalmatinskih gradova. Dio I. Osnove razvitka pravne povijesti dalmatinskih gradova, Zagreb 1913.

dokazi govore o kontinuitetu gradova u Dalmaciji.[7] Zbog te njegove glavne postavke mnoge činjenice nisu objašnjene kako treba, druge su nepotrebno negirane, kao postojanje romanskog govora u dalmatinskim gradovima u srednjem vijeku,[8] ali je Strohalova zasluga što iznosi bogat dokazni materijal o brojnim Slavenima, Hrvatima, u tim gradovima u vrijeme kad prema Jirečeku slavizacija još nije pravo ni počela i što te slavenske antroponime povezuje »s dokazima o upotrebi njihova jezika« u gradovima.

Petar Skok u svojoj studiji »O simbiozi i nestanku starih Romana u Dalmaciji i na Primorju u svijetlu onomastike«,[9] 1928. god., uzima treći stav, na koji ga je navelo objektivno stanje dokaznog materijala, i na osnovu onomastike, osobnih imena i nadimaka, prosuđuje o slavensko-romanskoj etničkoj zajednici (simbiozi) koja se razvila u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima. Iako je Skok na temelju imena došao do važnih i mnogo širih zaključaka nego Jireček i Strohal, iako je pokazao kako se manifestira simbioza romanskog i slavenskog stanovništva u dalmatinskim gradovima,

[7] O kontinuitetu dalmatinskih gradova vidi: M. Kostrenčić, Hrvatska pravna povijest, Zagreb 1929, str. 232; Isti, Postanak dalmatinskih srednjevjekovnih gradova, Šišićev zbornik, Zagreb 1929, str. 113; Isti, Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom, Rad JAZU, knj. 239, str. 57; Jadran Ferluga, Vizantska uprava u Dalmaciji, Posebna izdanja SAN 6, Beograd 1957; Isti, Vizantija i Zadar, Zadarska revija 2—3, Zadar 1967; Nada Klaić, Neki problemi srednjovjekovne povijesti Zadra, Zadar zbornik, Zagreb 1964, 126—139; Ista, Zadar, dalmatinska metropola do XII stoljeća, Zadarska revija 2—3, 1967; Miroslav Brandt, Neki elementi komunalnog razvitka srednjovjekovnog Zadra do polovine XI stoljeća, Zadarska revija 2—3, 1967.

[8] U navedenoj velikoj studiji o Romanima u dalmatinskim gradovima Jireček je kao poznavalac izvora, premda historičar, g. 1903. iznio svoja zapažanja o osobinama romanskog govora u tim gradovima, n. d., izd. SAN, str. 88—108. Lingvističku obradu dao je M. G. Bartoli u svojoj opširnoj studiji »Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa«, 1, 2, Beč 1906, (Schriften der Balkan-Kommission d. kais. Ak. d. Wiss. Wien, Ling. Abt. 4, 5). Petar Skok u Enciklopediji Jugoslavije II, Zagreb 1956, str. 653—655, pod natuknicom Dalmatinski jezik donosi rezultate dotadašnjih istraživanja. Potpun spisak i kritički prikaz radova u kojima se raspravlja o toj problematici donosi Žarko Muljačić u studiji »Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st. — Prilog raguzejskoj dijakronoj fonologiji i dalmatsko-mletačkoj konvergenciji«, Rad JAZU 327, Zagreb 1962, str. 237—286, u kojoj se sa suvremenih naučnih pozicija raspravlja o raguzejskom i uopće dalmatinskoromanskom jeziku. U isto vrijeme o romansko-slavenskom jezičnom kontaktu i uzajamnom utjecaju u Dubrovniku, ali primjenjivo i na taj problem u ostalim dalmatinskim gradovima s prvobitno romanskom osnovicom, piše Irmgard Mahnken, Slavisch und Romanisch im mittelalterlichen Dubrovnik, Zeitschrift für Balkanologie I, 1963, str. 60—72. Vidi dalje Ž. Muljačić, Die slavisch-romanische Symbiose in Dalmatie in struktureller Sicht, Ztschr. Balkanol. V/1967, H. 1, str. 51—70.

[9] Razprave IV, Ljubljana 1928.

ipak se iz tog rada ne vidi razvoj te simbioze. Ona je data u općenitim postavkama, bez razgraničenja na kraj, društvene klase i vrijeme. Neki Skokovi osnovni zaključci suprotstavljaju se jedan drugome. Tako on s jedne strane piše: »Za čitavog srednjeg vijeka sve do jakog venecijaniziranja u XV i XVI vijeku etnografska je situacija u Dalmaciji i na Primorju bila ova: na jednoj strani stoji romansko gradsko pučanstvo, koje predstavlja urbanizam: trgovinu, zanate, gradske pučane i gradsko plemstvo te izvjesno školovanje, a na drugoj strani tik do zidina gradskih slovensko seosko pučanstvo, koje predstavlja kulturu folklora, seoski način gospodarenja i drugu vrstu plemstva«.[10] Na drugom mjestu u istoj raspravi on piše: »Nije dakle čudo što među Romanima u dalmatinskim gradovima nailazimo prema dokumentima već od XI st. na brojna slovenska imena. Za početak same penetracije ovih imena odnosno njihovih nosilaca Slovena u romanske gradove moramo uzeti barem dva stoljeća unatrag. Ta se penetracija bila u toku stoljeća tako raširila da je starih karakterističnih romansko-dalmatinskih imena gotovo nestalo«.[11] Poslije ova dva mišljenja mi iz Skokove rasprave ne znamo u kojem opsegu i u koje vrijeme se razvijala jača kroatizacija dalmatinskih gradova.

Petar Skok dao je još jednu raspravu s područja jadranske historijske antroponimije, ovog puta grada Splita i njegova zaleđa, pod naslovom »Lingvistička analiza kartulara Jura Sancti Petri de Gomai«,[12] 1952. god. U tom radu u poglavlju »Lična imena ili antroponimi« data je glavna pažnja lingvističkoj analizi i kategoriziranju imena. Ova Skokova radnja znači prvi monografski zahvat u ispitivanje našeg antroponimijskog sistema, otvara i unapređuje našu onomastičku obradu, ali za ispitivanje romanstva i slavenstva grada Splita u XI st. ona ne znači pravu mjeru. Skok se poveo za lingvističkom obradom materijala, iz dokumenata je povadio imena, obradio ih u nekoliko vidova i na temelju njih zaključio »da su u Splitu u vrijeme od 1080. do 1087. u upotrebi hrvatska i romanska lična imena, prva čak u većoj mjeri nego posljednja«.[13] Međutim, kartular bi s te strane trebalo preispitati, jer on ne sadrži samo imena Splićana nego najvećim dijelom imena Hrvata iz okolice, vladara i velikodostojnika, svećenika i seljaka, vlasnika zemlje koja se prodaje i svjedoka pri kupnji, a zatim netom kupljenih robova za potrebe samostana u Poljicima.[14] Skok ih sve obrađuje

[10] Isto, str. 13.
[11] Isto, str. 15.
[12] Viktor Novak — Petar Skok, Supetarski kartular, Zagreb 1952, str. 233—294.
[13] Isto, str. 244.
[14] Isto, str. 213—232.

zajedno, a onda na temelju toga izvodi zaključak u prilog raširenosti hrvatskih imena u Splitu u XI st.[15]

Primjedbe na navedene radove pokazuju da historijskom antroponimijskom materijalu, naročito ako na temelju njega hoćemo da izvučemo izvjestan sud o etničkom stanju, treba prilaziti kompleksnije i ne prikazati ga statično, nego u razvoju, po mogućnosti genealoškim metodom.

Upravo tim metodom poslužila se u ispitivanju dubrovačkog antroponimijskog materijala Irmgard Mahnken i svojom velikom studijom »Dubrovački patricijat u XIV veku« i raspravom »Die Personennamen des mittelalterlihen Patriziats von Dubrovnik als quelle zu etnographischen Untersuchungen«[16] pošla najdalje i najtemeljitije u analizi antroponima i njihovoj primjeni pri rješavanju etničkih odnosa u prošlosti jednog dalmatinskog grada.

Genealoškom obradom dubrovačkih vlasteoskih rodova XIV i ranijih stoljeća ona otklanja jednostranu tezu o romanskom sastavu dubrovačkog patricijata do potkraj srednjega vijeka koja se podržava poslije Jirečekove studije.[17] Njezini rezultati prelaze okvire samog Dubrovnika i mogu se primijeniti na ostale dalmatinske gradove s prvobitno romanskom osnovicom.

Ali, podaci iz Dubrovnika za X, XI i XII stoljeće dosta su neznatni, pa I. Mahnken počinje svoje dokumentirane analize zapravo tek krajem XII, odnosno početkom XIII stoljeća, a za vrijeme prije toga njezini su izvodi samo logičke pretpostavke.[18]

[15] Za darovnicu Petra Crnog Samostanu sv. Petra u Poljicima od g. 1080. Vladimir Mažuranić kaže da »sadržaje pravni posao, sklopljen između Hrvata na hrvatskom tlu«, Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik, sv. I, Zagreb 1908, str. 55. — O porijeklu Petra Crnog (ili bolje Petra Crnjina), osnivača samostana, mišljenja su podijeljena i drugačija od Skokovih. Vidi L. Katić, Jura sancti Petri de Gomai — Supetarski kartular, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 4, 1955, str. 187; I. Ostojić, Kad je osnovan Samostan sv. Petra u Selu, Starohrvatska prosvjeta, ser. III, sv. 7, 1960, str. 39, 40.

[16] Prva izašla u zbirci Posebna izdanja SAN, knj. CCCXL, Beograd 1960, str. 562 + Genealoške table, a druga u Slavističnoj reviji X, Ljubljana 1957, str. 279—295. Njezina dalja istraživanja vodila su je razmatranju slavenskog i romanskog jezika u kontaktu (Slawisch und Romanisch ..., n. d.), posebno o međusobnu utjecaju njihovih fonoloških sustava.

[17] Mišljenje o pretežno romanskom stanovništvu dalmatinskih gradova do kraja srednjega vijeka, koje je stečeno čitanjem navedene Jirečekove studije, održalo se kod nekih naših pisaca do ovih dana. Isp. Božidar Ferjančić, Bizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, Tom II, Posebna izdanja SAN, knj. CCCXXIII, Beograd 1959, str. 1, bilj. 3.

[18] Sačuvalo se veoma malo dubrovačkih isprava iz X, XI i XII st. (2 ili 3 iz X, isto toliko iz XI, 1 iz prve polovice XII i 16 iz druge polovice toga stoljeća). Sistem imenovanja ljudi u tim ispravama najvećim dijelom je jednočlan, tj. osoba je određena samo svojim imenom i funkcijom koju vrši, pa je genealoško povezivanje među pojedinim navedenim osobama

II

Po podacima iz najranijih stoljeća Zadar ima veliku prednost i doista traži antroponimijsko-etničku obradu. On ima dosta bogat materijal iz XII stoljeća, ima ga u relativno znatnoj količini prema ostalim dalmatinskim gradovima i iz XI, a ima ga i iz X stoljeća. Najstariji nam poznati dokumenti iz X stoljeća potječu upravo iz njega i govore o prilikama u njemu. Zato su oni veoma važni za istraživanje prvih etničkih dodira Slavena i Romana ne samo u Zadru nego i u dalmatinskim gradovima uopće. Tom građom služili su se dosadašnji istraživači u svojim sintetskim studijama. Jireček ju je pri zaključivanju upotrijebio na već u ovom radu naglašeni brojčani način: slavenska imena naprama svima onima koja nisu slavenska. Naravno da su prevagu odnijela ona koja nisu slavenska, što se poistovećivalo s količinom Slavena i Romana u gradu. Tako, npr., za kraj XII i sredinu XIII st. on piše: »U jednoj listini iz 1190. imenovano je 56 Zadrana od kojih 32 sa nadimcima-prezimenima. Kad se ne uzmu u obzir imena u kojih su slovenski samo sufiksi slovenskog porekla su samo 6 vlastitih imena (Grube, Grubeša, Desa, Draže, Predьc, Vlьčina) i 4 nadimka prezimena kod pet lica (2 Sluradi, Designa, Cossuti, Suronia). Odnos između slovenskog i neslovenskog elementa (podvukla V. J-C.) je prema tome skoro isti kao u dubrovačkoj ispravi iz iste godine. U ugovoru između Zadra i Mlečića 1247. nabrojeno je 106 ljudi iz Zadra. Od njih su 15 sa slovenskim vlastitim imenima a 16 sa slovenskim nadimcima prezimenima«.[19] Kako vidimo, i za XIII st. Jirečeku je za rasuđivanje o etničnosti Zadra relevantan samo broj i odnos neslavenskih i slavenskih imena. U svojim izlaganjima ograničio se na iznošenje imena, a prema tome i etničkog stanja među građanima starincima, plemićkim porodicama do 1300. god. Za »građane pridošlice, prosti narod, sitne trgovce, ribare kao i seljake ispred gradskih vrata poslije 1278. god., otkad počinju sačuvane arhivske knjige« kaže da je »opšte poznata stvar da su nosili, sa malim izuzecima, slovenska imena«.[20]

sasvim nemoguće sve do kraja XII st. (g. 1169, Sm. II, 125, poslanici grada Pise potpisali su ugovor s predstavnicima i građanima Dubrovnika: »vobis consulibus Ragusii: Vitali et Lucaro et Lampredio et Felicio et Michatio et Dabraslauo ... Stephano, Vito, Cerno, Valentino, Nicolao, ciuibus Ragusii«). Tek od 1190. god., prema dokumentu kojim Miroslav, knez humski, ugovara mir s Dubrovnikom i u kojem je imenovano 60 Dubrovčana, Sm. II, 246, može se pratiti nekoliko dubrovačkih plemićkih obitelji (Dersa, Gondola, Resti). Antroponimijsko-etničko stanje u uglednim dubrovačkim obiteljima prije toga vremena ne može se dokumentirati.

[19] Jir., str. 109, 110.

[20] Isto, str. 213.

Stanje zadarske antroponimije ranih stoljeća prikazuje i talijanski historičar Vitaliano Brunelli u svojoj knjizi »Storia della città di Zara«.[21] On daje popis imena do kraja XI st. Malo ima imena, 4 ili 5, kojima priznaje slavensko porijeklo. Odbija ranija tumačenja. Ime *Belatta* mu ni u kojem slučaju ne može biti slavensko Bělota, iako je potvrđeno kao *Belotiza f. Raccane* i *Belata de Tugar* u Poljicima krajem XI st., CD I. Zagreb 1967, str. 178, 195, i u XIII st. kao toponim u Ninu *Belotina locua,* Not. 137, a kao romansko nije potvrđeno. *Brate* mu ne označava malog brata, nego da je metatezom dobiveno od Barte, Bartholomaeus, ali pri tome ne tumači upravo slavensku pojavu likvidne metateze,[22] ako se tu radi o metatezi (Ime je potvrđeno na hrvatskom terenu u blizini dalmatinskih gradova u XI st., iako s drugim sufiksima. *Bratazza, frater Zezani* i *Bratessa* u Poljicima, CD I, Zagreb 1967, 177, 178.). Hipokorističkim sufiksima koji nisu latinski traži paralele u grčkim sufiksima (tako *Petracia, Petraza, Petraca* tumači grčkim πετράκης) i sufiksima iz Chioggije i Barija (*Petriza, Petrixa, Petrissa* su mu prema barijskom deminutivu *Petricus*), a ne pokušava im tražiti usporedbe sa sufiksima u slavenskom zaleđu. Za »pastire, zemljoradnike i ribare i stanovnike sela koji se javljaju kao koloni i sluge građana« kaže da nose slavenska imena i da nastanjeni u gradu iznose osminu stanovništva, ali da treba sumnjati da su ti Slaveni po imenu bili i Slaveni po jeziku, nego da su oni svoj govor zamijenili govorom većine stanovništva. »Zbog toga što među priorima grada nalazimo jednog Grubišu, među tribunima jednog Črnehu i među sucima jednog Desinju, s imenima za koja hoće da su slavenska, ne može se pretpostaviti da su oni mogli nametnuti svoj jezik drugima« — piše Brunelli. Autor navodi po koje slavensko ime priora i tribuna, premda je njihov broj relativno znatno veći, ali njihovim nosiocima niječe utjecaj na etnički i jezični sastav grada Zadra. Po njegovu mišljenju tek je haranje kuge 1348. i 1362. zadalo »jak udarac latinskom stanovništvu u gradovima« Dalmacije.[23]

O stanovništvu Zadra u ranim stoljećima piše i Grga Novak.[24] U svom napisu on iskorištava inventar hrvatskih imena u Zadru u X i XI st., iznosi sva hrvatska imena gradskih priora, tribuna i sudaca iz tog vremena, kojih ima impozantan broj, i na temelju toga zaključuje da je »U XI st. stari romanski živalj bio uvelike

[21] Vitaliano Brunelli, Storia della città di Zara, Venecija 1913, str. 302—305.

[22] Vidi Skokovo tumačenje oblika Mratin (filio Mratino) u Supetarskom kartularu, Novak-Skok, n. d., str. 245.

[23] V. Brunelli, n. d., str. 304.

[24] Grga Novak, Zadar, Hrvatska revija 12, Zagreb 1943, str. 629—640.

ispremiješan hrvatskim elementom, koji je ušao među gradske zidine i ne samo bio priznat kao gradski nego su mnogi Hrvati postali gradski plemići pa čak i došli do najviših gradskih časti«.

Mnoga hrvatska imena, naročito među najuglednijim građanima, govore u prilog hrvatskom udjelu u zadarskom stanovništvu. Međutim, još ostaje otvoreno pitanje potpunije antroponimijske i etničke slike tog vremena i stupnja i načina simbioze romanskog i slavenskog elementa.

Nikola Čolak je povodom izložbe dokumenata Historijskog arhiva u Zadru napisao članak pod naslovom »Nacionalni i socijalni karakter stanovništva Zadra i okolice u prošlosti«.[25] Pisac je tu naveo hrvatska imena iz nekoliko dokumenata do polovine XIII st. Znak slavizacije Romana vidi u imenima s latinskim korijenima i slavenskim sufiksima. Iznenađuje ga Jirečekov način svrstavanja imena i smatra da historičar ne može iza kršćanskih imena gledati sve same Romane, kad se zna da su Hrvati prije prvih sačuvanih isprava bili pokršteni. Nosioce hrvatskih imena smatra Hrvatima, jer da »je teško zamisliti da su Romani u starim dalmatinskim gradovima ... poprimali slavenska imena«, a »o nacionalnoj pripadnosti nosilaca kršćanskih imena sustegnut ćemo sud«, piše on.[26]

Pitanju, međutim, treba prići sistematskije i prikazati ne usporednost življenja dviju etničkih grupa u Zadru, romanske i hrvatske, u srednjem vijeku, nego njihovo prožimanje i slijevanje. Podatke za to može nam pružiti analiza imena što su zapisana u starim listinama.

Petar Skok je svojom toponomastičkom studijom »Postanak hrvatskog Zadra«[27] na temelju vrlo malih tragova starodalmatinskog romanskog govora u toponomastici zaključio da je srednjovjekovni Zadar unutar svojih zidina bio samo dijelom romanski u lingvističkom pogledu, koliko nije bio dvojezičan.[28] Da bi se ovo posljednje naučno utvrdilo, piše Skok, potrebna je analiza antroponimijskog materijala iz srednjovjekovnog Zadra. Skok je bio i najavio studiju o antroponimiji srednjovjekovnog Zadra.[29]

Svrha je ovoga moga rada da analizom antroponima od X do kraja XIII st., odnosno nekih osobina antroponimijskog sistema, pokažem razvojni put simbioze Romana i Hrvata u Zadru i ishod te etničke mješavine ogledan u imenima.

[25] Zadarska revija IV, Zadar 1954, str. 360, 361.
[26] Isto, str. 350.
[27] Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 1, Zagreb 1954, str. 37—68.
[28] Isto, str. 62.
[29] Isto, str. 47.

III

Iz X st. sačuvalo nam se 5 listina iz Zadra, iz XI — 20,[30] iz XII oko 50, a iz XIII mnogo veći broj.[31] Iz XI st. sačuvana su i tri natpisa na relikvijarima u zadarskoj katedrali, pa i oni sadrže antroponimijske podatke.

[30] Isprave iz X i neke iz XI st. sačuvale su se samo u prijepisu iz kasnijeg vremena. Prvi je Rački, preko usporedbi prijepisa iste isprave, pokazao da u njima može doći do promjena (Stari prijepisi hrvatskih isprava od XII vieka prema maticam, Rad JAZU 36, Zagreb 1876). Nekoliko historičara poslije njega nastavilo je s analizom naših najstarijih isprava. Mišljenje da su mnoge isprave u danas poznatoj formi neautentične u posljednje vrijeme zastupa Nada Klaić (vidi njezin rad Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom, Zadar zbornik, Zagreb 1964, str. 150—156). O dotadašnjim i o svojim rezultatima kritičke analize isprava piše u radu Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatske narodne dinastije, I dio, Historijski zbornik XVIII, Zagreb 1965, 141—188. Raspravljanje o autentičnosti isprava će se vjerovatno nastaviti. Za istračivača antroponima ishod te rasprave neće biti odsudan iz ovih razloga:

Rački u spomenutom radu navodi sve preinake i promjene koje se nalaze u različitim prijepisima nekih isprava iz vremena hrvatskih narodnih vladara, ali se nijedna preinaka ne tiče svjesno nekog imena. Do promjena u imenima je dolazilo, ali samo zbog mjestimice kriva čitanja prepisivačeva ili zbog toga što je prepisivač upotrijebio grafiju svog vremena (Cresimiri — Chresimiri). U ispitivanim ispravama samo je jednom ime u prijepisu promijenjeno. Uzeto je lice s višom funkcijom, da bi se tako dala veća važnost predmetu o kojem se piše. Ali ta je osoba navedena u jednoj drugoj ispravi i iz nje je preuzeto njezino ime (vidi Rački, n. d. 149). Time se pokazuje da imena u ispravama nisu izmišljena nego da se ona mogu uzeti kao vjerodostojna za vrijeme kojim je isprava datirana, bez obzira da li je sama isprava autentična ili potpuno ili djelomično neautentična.

Za neke osobe koje su navedene u ispravama iz XI st., odnosno u njihovim prijepisima, imamo dokaza s druge strane da su u navedeno vrijeme u Zadru živjele. Tako na relikvijaru glave sv. Oroncija u zadarskoj katedrali piše »+ Sergius F. Mai Nepos Zalle Fecit. Hanc capsam. sco. capiti Arontii. Martiris«. U dokumentu iz g. 1076. navodi se kao svjedok *Zella Madiis*, u dokumentu iz 1096. *Madius Zalle*, a u dokumentu iz 1091. *Sergius tribunus*, pa Bianchi (Zara cristiana I, str. 159) kaže da nema nikakve sumnje da je ovaj posljednji bio onaj s natpisa »Sergius F. Mai, nepos Zalle«, donator relikvijara.

[31] Dokumente izdali:

— Luka Jelić, Zadarski bilježnički arkiv, Vjestnik kr. hrvatsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, Zagreb 1899—1901 (kratica Vj.),

— Šime Ljubić, Listine ob odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, I—V (Monumenta spec. hist. Slav. merid., vol. 1—5), Zagreb 1868—1893 (kratica Lj.),

— Fr. Rački, Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia (Mon. Slav. merid., vol. 7), Zagreb 1877 (kratica R). Dokumente do 1100 god. ponovo sakupljali i obradili J. Stipišić i M. Šamšalović: Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije — Codex diplomaticus regni Croaticae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. I, Zagreb 1967 (Knjiga je izdana kad je već bio sabran materijal za ovu radnju, pa se samo u iznimnim slučajevima citira, kao CD I, Zgb. 1967).

Za X i XI st. podaci nisu brojni, ali su tim dragocjeniji i moramo ih pažljivo razmotriti. S podacima iz XII st. možemo već sigurno zaključivati. Oni iz XIII st. samo su šire objašnjenje i višestruka potvrda stanja koje zatičemo u XII st.

U ispravama iz X, XI i XII st. nalaze se gotovo isključivo imena ljudi iz viših gradskih slojeva — načelnika grada (priora, comesa), tribuna, sudaca, advokata i članova njihovih obitelji, koji su sačinjavali gradsko plemstvo, »nobiles«. Naziv nobiles za članove gradske uprave, potvrđen u X st.,[32] ponavlja se u daljim ispravama. U tim se ispravama zatim nalaze imena crkvenih lica, s višim i nižim funkcijama, od biskupa i kasnije nadbiskupa do pripadnika crkvenih redova. Zato se antroponimijska razmatranja u tim stoljećima odnose na plemstvo i crkvene krugove Zadra (a zadarski crkveni dostojanstvenici bili su i sami vrlo često članovi zadarskih plemićkih porodica).

U XIII st., od početka druge četvrti, u ispravama nailazimo na mnogobrojne »habitatores«, pučane Zadra: obrtnike, trgovce, pastire, zemljoradnike. U tom stoljeću javljaju se i »cives« koji ne pripadaju plemićkim porodicama nego su obrtnici i trgovci, pored mnogobrojnih »cives« koji su pripadnici starih zadarskih porodica. Karakteristika imena tih »habitatores« i novih »cives« posebno će se obuhvatiti, a glavna naša razmatranja i u XIII st. odnosit će se na građane starince, gradsko plemstvo, kojih obitelji možemo u dokumentima slijediti. Ovdje će antroponimijski podaci biti doneseni na način da se na temelju njih može doći do izvjesnih zaključaka o etničkom sastavu stanovništva Zadra u ranim nam poznatim stoljećima, a o cjelovitoj antroponimijskoj slici svih zadarskih plemićkih obitelji od X do kraja XIV st., s genealoškim tablama, bit će objavljen poseban rad.

— T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II—XV, Zagreb 1904—1934 (kratica Sm.),

— Mirko Zjačić, Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279—1303, Zadar 1950 (kratica Not.).

Neobjavljeni izvori:

— Godovnjak Samostana sv. Marije u Zadru, koji se danas nalazi u Budimpešti, u knjižnici Narodnog muzeja. Sadrži znatan broj imena osoba iz XII i XIII st. Antroponimijska građa korištena je prema radu Marijana Grgića »Dva nepoznata svetomarijska rukopisa u Budimpešti«, I. Kalendar i Godovnjak Samostana sv. Marije, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 13—14, Zadar 1967, str. 128—169, (kratica god. Sv. M.).

— Svetomarijski »Officia et Preces«, koji se danas čuva u Bodlejanskoj biblioteci u Engleskoj. Građa korištena prema rukopisu radnje Marijana Grgića »Časoslov opatice Čike, II dio, Kalendar« (kratica Kal. Sv. M.). Dobrotom autora.

Pojedina imena, odnosno osobe koje se drugdje ne nalaze navodi Carlo Bianchi, Zara cristiana, Zadar 1877, i Ivan Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj III, Split 1965, ali bez oznake izvora. Služim se i tim imenima.

[32] Godine 965. i 995, R. 21, 25.

Dokumenti su pisani latinskim jezikom, osim nešto talijanskim u XIII st., pa su i imena najčešće zapisana u latinskom obliku. Donijet ćemo ih u onom obliku u kojem su zapisana. Pisanje nekih fonema hrvatskog jezika nije ujednačeno, a razlikuje se i po stoljećima, pa radi lakšeg praćenja izlaganog materijala dajemo tabelarni pregled njihova pisanja, s napomenom da su se dokumenti iz X i neki iz XI st. sačuvali u kasnijim prijepisima, pa se u njima ogleda i grafija dotičnog vremena.

Fonem	X st.	XI st.	XII st.	XIII st.
c	ç Miliça	ç Maliç, Boliçe	ç Petriçus	ç Dobriça
		z Petrizo	z Griliza	
		Grubiza	(Grlica)	
č	ç Çerneche		ç Vilçinna	ç Machaça
		c Cerneca	c Vulcinna	c Cerne
		cc Paruacca	cc Domacca	
		(Prvača)	(Domača)	
		z Vitaza	z Petraza	
ć		k Vekenega	k Tugomirik	k Cacik
			ch Stupich	ch Buntich
				g Bratchovig
đ				gy Mergya
				gi Mergia
				ç Mreça
h	ch Techamila	ch Marichina	ch Micha	ch Chranęc
	Cerneche	c Cerneca		h Dragehna
hv				qu Qualissa
				(Hvališa)
				Quale(Hvale)
k			c Cosutti	c Corismica
			Predco	ch Sarcho, Jurcho
			k Scestaki	
ļ(lj)		l Boliça	l Lube	l Bolesa
			li Liube, Tollia	
ņ(nj)	n Dabrone	n Pruona	n Petrona	n Gostina
		(Prvonja)		
		nn Desinna	nn Vilcinna	nn Desinna
		ni Crinia(Črnja)	ni Damania	ni Diminia
			nni Drasinnia	gn Milogna

l̥			il Vilcinna	el Velcussa	
			ul Vulcinna	ul Vulcigna	
				ol Volcinna	
r̥	er Çernecha	Cerneca	er Cerne	er Derse(Drže)	
		ri Crinia	ri Priuona	ri Priuoslauus	
		r Pruona	r Pruona	re Brecona (Brkonja)	
		ir Piruo (Prvo)		ra Trabucho (Trbuh)	
		ar Paruacca			
		or Gorbina			
š	s Dobrosia	s Dabrosa	s Cosutti	s Scimusa	
		sc Gridosce	ss Lemesso	ss Striessa	
			si Grubescia	sc Matesca	
			sci Curtisia	xi Beloxio	
z	z Zremilo	s Slaba (zloba)	s Sauidda	s Sluradi	
			z Zluradi	Slogodina	
ž		s Druse Bosna(Božna)	s Drasinia	s Derse, Boso	
			sc Drasce	ss Jessina, Bossna	
				sc Druscina	
v		u Ueka	u Pruona	u Priuoslauus	
			v Vulcinna		
j				y Negoy, Stoyaca	
				gi Iurgii	
l				i Streia, Iurgii	

Pisanje *k* za naš fonem /ć/ Skok je objasnio sličnošću izgovora tog našeg fonema s dalmatskim /c/ pred *e, i,* odnosno upravo time i našim posuđenicama iz dalmatskog se i objašnjava priroda dalmatskog /c/ pred *e, i,* (*kimike* za *cimice*).[33] Njegovo tumačenje načina pisanja naših fonema /c/, /č/, /š/, /z/, /ž/, /l̥/ i /r̥/ u XI st. također se svodi na fonetske osobine u dalmatskome.[34]

Geminate (udvojeni suglasnici) pišu se u hrvatskim imenima obično iza naglašenog kratkog sloga: pisanje *Desinna, Paruacca, Velcussa, Cosutti, Lemesso, Sauidda* odgovara izgovoru prema čakavskoj akcentuaciji Desînja, Prvâča, Vukûša, Lemêš, Košûta, Zavîda. Samo se u dva primjera pišu udvojeni suglasnici ispred kratkog naglašenog sloga: *Jessina, Cucurrus* prema čakavskom naglasku Ježîna, Kukurûz. Međutim, u hipokoristicima s nastavkom *-e* geminate ispred toga nastavka redovita su pojava i označuju njegov kratak naglasak, koji se u pismu nije mogao drukčije ozna-

[33] V. Novak — P. Skok, n. d., str. 239.

[34] Isti, str. 237—240. O dalmatskom konsonantizmu vidi u studiji Ž. Muljačića »Dalmatski elementi...«, n. d., naročito str. 329, 330.

čiti, jer nije bilo suglasnika iza njega. Pisanje *Bitte, Bogdde, Prodde, Radde, Sabbe, Soffe, Soppe, Steppe* odgovara čakavskom izgovoru Bītē, Bōgdē, Prōdē, Rādē, Sōfē, Sōpē/Šōpē, Stēpē, kakav se i danas nalazi u hipokoristicima na *-e* (Āntē, Mātē, Jūrē, Stīpē), a nikako izgovoru Bīte, Rāde, Stēpe, kakav bi se mogao pretpostaviti s obzirom na mjesto geminate.[35] Da je to točno, očituje se u pisanju *Bogdde*, 1289, Not. 98, gdje bi da se mislilo označiti naglašeni *o* trebalo pisati Boggde. Međutim, kako *o* nije bilo naglašeno, do takva pisanja nije došlo, a pisanje *Bogdde* očito potvrđuje naglašen izgovor zadnjeg samoglasnika: Bōgdē. (Prema tome, ne bi trebalo za zgradu koja je nekad pripadala zadarskoj plemićkoj obitelji Soppe/Scioppe reći da je to palača Sōpe, kako se to običava, nego Sópe ili Šópe, s dugim uzlaznim akcentom prema novoštokavskom izgovoru, koji se razvio od starijeg Sōpē, kao Ráde od Rādē). Način pisanja imena u Zadru, bilo hrvatskih bilo hipokorističkih oblika na *-e* od romansko-kršćanskih imena, odražava čakavski naglasak.

Izjednačeni poluglas, koji se u našem jeziku čuvao do XIV st. (u izvornim oblicima hrvatskih imena bit će pisan tradicionalnim znakom ь), bilježen je u zadarskim dokumentima ovako:

X st.	XI st.	XII st.	XIII st.
i	-ьc: Petrizo	i Gudizo	i Grubizo, Slaviç
	-ьce: Grubize		e Chranec,
	-hьna: Marichina		Osimec,
	Tichina		Scherbezo
			(>Škrbac)

Kako se poluglas u zadarskim latinskim dokumentima XI i XII st. piše s *i*, odatle zaključujemo da je bio glas prednjega reda zatvorenijeg izgovora. Njegovo otvaranje prema *ë* započelo je u drugoj polovici XIII st., što se odražava u pisanju *e* na njegovu mjestu.[36] U nekim kršćanskim imenima dolazilo je, prema hrvatskom izgovoru, do stvaranja poluglasa: *Dominicus>Dьminja*, pisano Diminia, s našim nastavkom *-inja* (Diminia Martini Madii 1199, Sm. II 314, isti Dominicus f. Martini Madii 1201, Sm. III 5) i *Dьmince*, pisano Dimince, s hrvatskim nastavkom *-ce* (Obitus Di-

[35] P. Skok među primjere kojima pokazuje da dvostruka konsonancija u hrvatskim imenima u latinski pisanim dokumentima označuje naglašen prethodni slog meće i primjere kao *Radde* (V. Novak — P. Skok, n. d., str. 237), smatrajući vokal *a* naglašenim. Međutim primjeri iz suvremene čakavštine pokazuju da dvosložni hipokoristici na *-e* imaju kratak akcent na zadnjem slogu, pa su geminate u tom slučaju označavale kratak naglašen vokal iza sebe.

[36] Vidi Pavle Ivić, Osnovnye puti razvitija serbo-xorvatskogo vokalizma, Voprosy jazykoznanija VIII, 1, Moskva 1958, str. 4, 5, 10.

mince, Kal. 15r). Pojava je zahvatila šire područje Hrvatske i Srbije (isp. *Dedъ im Dъminъko* iz Dečanske hrisovulje, 6, 19, *Jakov Čikulić Dminko,* Mon. croat. 105 — Ak. Rj. II, 473), pa je treba tumačiti nemogućnošću da tuđe zatvoreno *o* supstituiramo našim tada otvorenim *o,* nego to tuđe *o* zamjenjujemo poluglasom, kojem se i preko toga očituje zatvoren izgovor.

Fonem /ě/ (jat) u zadarskim dokumentima iskazan je grafemom *e,* a u XIII st. i grafemom *i:*

X st.	XI st.	XII st.	XIII st.
e Strietecho	e Petulel Belatta (Bělota)	e Bolesio Negomire Nedosecci	e Bellosio, Priuonegi i Dobroniga Stipco

Pisanje *e* i *i* na mjestu /ě/ u hrvatskim antroponimima u latinski pisanim dokumentima iz Zadra zahtijeva potpuniju obradu. Razmatranjem svih primjera iz XIII st. može se doći do bližih rješenja o načinu i vremenu zamjene jata na zadarskom području.[37]

Slavensko /o/, s naglaskom ili bez njega, često je u ispitivanim dokumentima zapisano, odnosno zamjenjivano s *a: Dabro, Dabrosia, Dabrazza* za Dobro, Dobroša, Dobrača, a naročito u augmentativnom sufiksu *-onja,* kao npr. *Dabrana, Petrana, Ursana.*[38] Ta se pojava tumači prirodom našeg fonema /o/, koji se izgovarao znatno otvoreno,[39] a u posljednje je vrijeme lingvisti objašnjavaju — strukturalnim pristupom jezicima u kontaktu — prirodom dalmatskog /a/ (velarno å), koje je, nasuprot dalmatskom dosta zatvorenom /o/, bilo najbliži supstitut za naše otvoreno /o/.[40]

[37] Pisac će to učiniti u posebnom radu. O refleksu jata na zadarskim otocima pisali su u posebnim raspravama Vesna Jakić-Cestarić, Refleks jata na sjeverodalmatinskim otocima, Radovi IJAZU u Zadru, sv. III, Zagreb 1957, str. 407—422, i Svetozar Manojlović, Ekavizmi u zadarskim tekstovima XIV—XVII stoljeća, Radovi Naučnog društva SR Bosne i Hercegovine, XXIV, Sarajevo 1964, str. 95—106. Poseban pogled na taj problem daje Dalibor Brozović u radu Dva priloga proučavanju Petra Zoranića, Zadarska revija 8/1959, br. 1, str. 70—79.

[38] Vidi o tome npr. P. Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Zagreb 1950, str. 60, 259; V. Novak — P. Skok, n. d., str. 244.

[39] Vidi polemiku A. Belić — A. Mayer, Južnoslavenski filolog IX, Beograd 1930, str. 346; P. Skok, Prilog metodu proučavanja romanizama u hrvatskom ili srpskom jeziku, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu I, Zagreb 1951, str. 452, 460.

[40] Ž. Muljačić, Naše dalmatsko-mletačke posuđenice, Jezik VIII, 5, Zagreb 1960, str. 129—139; Isti, Dalmatske studije I, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar 1960, str. 97; Isti, Uloga fonologije u datiranju starijih romanizama u srpskohrvatskim dijalektima Dalmacije, Gjurmime Albanologjike — Albanološka istraživanja, br. 2, Priština 1965, str. 218; I. Mahnken, Slavisch und Romanisch ..., n. d., str. 63.

Zbog istih fonetskih osobina dalmatskog /å/ i hrvatskog otvorenog /o/ dolazi u spomenicima od XII st. do promjene *a*>*o* u izgovoru i u pismu:

Damianus > *Domača,* s hrvatskim nast. *-ača* (Domazza 1129, Sm. II, 40, i d.),

> *Dominja,* s našim nast. *-inja* (Prodanus de Domigna 1247, Lj. I, 73, Cerne de Dominis 1283, Rad 145, str. 199, kojemu je vjerojatno otac Damianus f. Cerne de Carbonis 1248—1254, Starine 19, 105). Usp. Ak. Rj. II, 628 — sv. Kuzma i Domijan.

Cassianus > Kosa *ili Koša* (Madio Cosse 1172, Sm. II, 133, i d.). Usp. ime sela *Sukošan* kod Zadra, nastalo od sanctus Cassianus, prema crkvi tog sveca u mjestu.

Laurentius > *Lovrehna* (Lourechna de Joseph 1190, Sm. II, 244, i d.).

> *Lovre* (Platon de Loure 1247, Lj. I, 73, i d.),

Lampredius > *Lompre* (Vilcinna filio Lompre 1167, Sm. II, 114, i d.),

catapanus > *Kotopanja* (pisano Cotopana i Cotopagna), nadimak pa onda prezime jedne zadarske plemićke obitelji, nastalo prema nazivu visokog funkcionera u bizantskoj Dalmaciji (»prioratum uero Iadere retinente domino Leone, imperiali protospatario ac totius Dalmatie catapano«, CD I, Zagreb 1967, 106).

Do stvaranja novog vokalnog *r* došlo je, prema hrvatskom izgovoru, u neslavenskim imenima gdje se je skupina *-ri-* i *-ry-* našla među konsonantima:

Christophorus > *Krste,* hrvatski hipokoristik na *-e,* pisan Creste, jer se naše vokalno *r* u pismu najčešće izražavalo s *re:* Creste archidiaconus 1072, Bianchi, Zara crist. 183, i d., Kreste Kotopanie 1258, Sm. V, 91, i mnogi drugi. Usp. Krste i Krsto u Ak. Rj. V, 639, 644.

Chrysogonus > Krše (usp. Krševan, Ak. Rj. V, 651, i ime crkve u Zadru), pisano Cresce: Cresce de Cotopana 18. X, God. Sv. M., i d.

IV

Prvi je poznati dokument u kojem se ogledaju privatni odnosi u Zadru — iz 918. godine. To je oporuka koju piše zadarski prior Andreas (R. 18). Prior je načelnik grada, a grad je tada bio relativno samostalna komuna, iako pod vrhovnom vlasti Bizanta. Prior Andreas ima petero djece i jedno od njih nosi slavensko ime Dobroša (Dobrosia).[41] Majka joj je Agape i vjerojatno nije bila hrvatskog podrijetla, jer tada na hrvatskom teritoriju, osim rijetkih iznimaka, vladaju narodna hrvatska imena. U tu uglednu zadarsku obitelj moglo je to ime doći ili prema nekoj pretkinji koja je bila hrvatskog roda ili, možda, prema modi koja je onda vladala za hrvatskim imenima. Ali moda davanja hrvatskih imena mogla je nastati samo iz bližeg saobraćaja s njima, bilo u dodiru s Hrvatima iz okolice, bilo s onima u gradu. U svakom slučaju, ovo hrvatsko ime u priorskoj obitelji u Zadru i još jedno, ime gradskog funkcionera tribuna *Dobre* (Dabro), poznato nam iz istog dokumenta, govori o kontaktu Romana i Hrvata u Zadru početkom X st.

Da je kontakt vrlo rano postojao, govori nam vijest koju donosi Toma Arhiđakon (1200—1268), prema kojoj su odnosi između dalmatinskih gradova i hrvatskog stanovništva rješavani i riješeni na pozitivan način još u VII st.[42] Pa i nesuglasice između dalmatinskih gradova i kneževine Hrvatske, koje su nam ostale zabilježene s početka IX st., a radilo se o zemljišnom posjedu,[43] govore o susjedskim dodirima. Od godine 882—886. pa dalje, tj. od vremena kneza Branimira, mogli su Zadrani nesmetano obrađivati svoj posjed izvan gradskog teritorija, plaćajući za to Hrvatima 110 zlatnika na godinu.[44] Ukidanjem Ninske biskupije na crkvenom saboru u Splitu 928. god. velik dio hrvatskog teritorija u okolici Zadra dolazi pod crkvenu vlast Zadarske biskupije,[45] što je moralo dovesti do jačih dodira između Zadrana i Hrvata.

[41] Sve potvrde za to ime i ostala hrvatska imena koja se u srednjem vijeku susreću u Zadru i drugim dalmatinskim gradovima navodi Jireček u navedenom djelu, str. 213—237.

[42] F. Rački, Thomas archidiaconus, Historia Salonitana, MSSM XXVIII, 1894, str. 33; J. Ferluga, Vizantska uprava u Dalmaciji, n. d., str. 43; N. Klaić, Problem vrhovne vlasti nad Zadrom do početka XV st., Zbornik Zadar, Zagreb 1964, str. 149.

[43] F. Rački, Thomas archidiaconus, n. d., str. 317; F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, str. 312, 313.

[44] Konstantin Porfirogenet piše: »Časni pak onaj Vasilije odredi da sve što daju (oni gradovi) strategu, daju Slavenima i da žive s njima u miru«. Car iznosi da ti gradovi »plaćaju i danas« (tj. sredinom X st.) određenu količinu novca za miran posjed izvan zidina grada. Vidi F. Šišić, n. d., str. 388, 389.

[45] F. Šišić, n. d., str. 419—428.

Dalmatinski gradovi, a među njima i Zadar, nisu bili tipa zatvorenog grada poput sjevernoevropskih burgova, gdje je građanin mogao biti samo trgovac, nego pripadaju tipu mediteranskih gradova, gdje je građaninom mogao postati svatko tko je posjedovao neku nekretninu u gradu.[46] Zato je dodir s Hrvatima bio moguć ne samo izvan granica distrikta nego i unutar gradskih zidina. Vidimo ga i ostvarena početkom X st., u prvom pisanom spomeniku privatne naravi koji nam se sačuvao. Tu već nalazimo Hrvate, koji su, doduše, neslobodni i sluge u bogatoj kući priora Andrije: *filio Prisinacco, filio Pribina, filio Techamila, Milica de Sikirane, uxor Racinacco cum filio Strietecho, Semissima, Zremilo.* Ali tu je i u jednom priorskom domu i na jednom tribunskom mjestu osoba koja nosi hrvatsko ime.

Drugi podatak za X st. sačuvan je u prijepisu isprave iz XI st. kojom kralj Petar Krešimir daje Samostanu sv. Marije »teram in Tochinia« ... »quam auus meus C(resimir) dedit cognato suo *Madio et filio eius Dabrone*«, R. 67. Dakle, sin priora Madiusa — *Dobronja* ili *Dobro.* Treći dokument je iz 986. god., R. 22. Navodi se 9 tribuna, od njih 2 imaju hrvatsko ime, *Cernecha* i *Dabro,* a 1 romansko s hrvatskim hipokorističkim nastavkom *-onja,* zabilježenim u romanskom obliku: *Ursana.* Iz dokumenta od 995. god., R. 25, vidimo ponovo u istoj obitelji predslavensko dalmatinsko[47] i hrvatsko ime: *Maius tribunus, Dabro frater eius.* To isto nalazimo i u dokumentu iz 999. god., R. 26: *Agape filia Dabri tribuni — Maius prior, Dabro frater eius.*

Treba istaknuti da se u svima uglednim zadarskim obiteljima X st., u onima iz kojih se biraju priori i tribuni, koje su nam se pokazale u dokumentima, tj. iz kojih znamo više od jednog člana, nalaze i romansko-kršćanska i slavenska, hrvatska imena. U nekima su 2 od 3 poznata nam imena hrvatska: »*Ego Maio tribunus (f.) Cerneche testis. Ego Dabro frater eius, testis,* 986. god., R. 22.

Mali je broj obitelji koje nam se ispoljavaju u X st., jer u to doba prevladava jednočlani sistem denominacije, tj. osoba je određena samo vlastitim imenom, uz oznaku funkcije koju vrši ili bez nje: Anastasius tribunus, Anastasius episcopus, Andrea prior, Barba tribunus, Basilius episcopus, Constantinus magister, Desiderio pastore, Domnius tribunus, Georgius tribunus, Firminus episcopus, Iohannes diaconus i tribunus, Lampredius tribunus, Niciforus tribunus, Odolbertus abbas, Petrus tribunus, Plato tribunus, Theodosius tribunus, Vitalis tribunus, R. 18, 20, 21, 25, 26.

[46] E. Ennen, Frühgeschichte der europäischen Stadt, Bon 1953, str. 223—267, prema N. Klaić, Neki problemi povijesti Zadra, Zbornik Zadar, Zagreb 1964, str. 131.

[47] Potvrde za stara dalmatinska kasnorimska, ranokršćanska i uopće kršćanska imena vidi kod Jirečeka, n. d., str. 142—213.

Prema svemu iznesenome možemo za X st. donijeti ove zaključke:

1. Romansko-kršćanska imena su mnogobrojnija od hrvatskih. Ona iznose preko 2/3 imena.

2. Hrvatska imena nalazimo među tribunima i u priorskim porodicama.

3. U istim porodicama nalazimo i romansko-kršćanska i hrvatska imena.

Važan zaključak u vezi s određivanjem etničke pripadnosti na temelju antroponima jest ovaj: zbog naporednosti romansko-kršćanskih i hrvatskih imena koja susrećemo u zadarskim obiteljima X st., već od toga vremena imena (u svom osnovnom obliku) ne mogu biti siguran etnički znak. Ne može se vršiti dioba na način: romansko-kršćansko ime = Roman, hrvatsko ime = Hrvat.

V

Ipak za prvo nam poznato vrijeme, za X i XI st., možemo kao relativno ili orijentaciono mjerilo hrvatskog udjela u toj etničkoj mješavini uzeti broj hrvatskih imena, računajući pri tome čista hrvatska, slavenska, i ona romansko-kršćanska imena koja nose hrvatske formante.

Godine 1033, R. 41, od 8 necrkvenih lica tri nose hrvatske oznake: *tribunus Drago, tribunus Drase* (Draže) i *Paruacca* (Prvača), otac svjedoka Drunuzannusa. Među crkvenim licima nalazi se presbiter *Ioannes Tragurino, filius Piruo* (Prvo, usp. Piruanego-Priuanego, iuppanus de Lucca, u neposrednoj blizini Zadra, 1060, i Priuonego, 1071, CD I, Zagreb 1967, str. 88, 91, 125).

U listini iz 1036, R. 43, od 7 necrkvenih lica 3 nose hrvatska imena: *Petrus de Bellata* (Bělota), *Dabro tribunus, Cerneca tribunus.*

Godine 1066. »Cicca filia Doimi et Vekenege, neptis Madii prioris, uxor Andree filii Pape« obnavlja Samostan sv. Marije u Zadru, R. 66.[48] U to je vrijeme prior grada *Drago,* jedan ugledni građanin kojemu se Cika obraća za savjet zove se *Črne* ili *Črnja* (»et Crinam«). Cika je iz veoma ugledna roda, u hrvatskoj historiografiji poznata pod imenom Madijevci, koji je Zadru dao nekoliko priora i biskupa, iz kojeg su birani i upravnici bizantske teme Dalmacije, prokonzuli i stratezi, a o rodbinskim vezama te porodice s hrvat-

[48] V. Novak, Zadarski kartular Samostana sv. Marije, Zagreb 1959.

skim kraljevima mnogo se raspravljalo.[49] Majka i kćerka osnivačice samostana nose hrvatsko ime Većeněga (Vekenega).[50] Prve su redovnice *Cicca abbatissa* i kćerka joj *Domnanna*, zatim *domna Dabra* i unuka joj *D(abra)* pa *Marichina* (hrv. hipokoristik Marihьna od Maria), unuka suca Madija Sege, i još Neupretova sestra. Odatle razabiremo da dvije nose hrvatska imena, jedna hrvatski hipokoristik od kršćanskog imena, a dvjema se, Ciki i kćeri joj, u obitelji susreću hrvatska imena.

Godine 1067, R. 71, od 12 tribuna 4 nose hrvatska imena. U listinama iz 1091, R. 154 (ili iz 1092. prema CD I, Zagreb 1967, 200) kojom zadarski prior Drago dosuđuje Cikinoj kćeri Većenjegi dio njezine baštine, i u onoj iz 1096, R. 175 (prema datiranju Račkoga) ili iz 1095 (prema CD I, Zgb. 1967, 205), kojom isti prior ustupa Sam. sv. Krševana dohotke od soli i ribolova na o. Vrgadi, ogleda se stanje zadarske denominacije krajem XI st.:

1092. Andrea (Iaderensi uero cathedre domno Andrea uenerabiliter presulante); *Drago,* prior, domni Prestantii episcopi nepos; domna *Veka,* filia Cicne; *Dobroslaus,* uir suus; Petrus, socer suus, f. domni *Dabri;* Madius electus, *Petrinna* frater eius; *Zanizo* (Zanьc), f. Mazikyrne; Iohannes iudex; tribunus Trunzannus Maius, Peze filius; Maius archidiaconus; testes *Uitaza,* Micha, *Desinna,* Madio Zelle, *Budinellus,* Madius gener Zelle Prestantii, *Pruona* (Prvonja), *Grubize* (Grubьce) f. Georgii, Gauzulus Prestabarba, Barba, Neupret, Dolmaldus, *Brate.*

1095. *Dragus,* Iaderensis prior, nepos scilicet *Dragoni* Magni prioris; Madius, abbas s. Chrisogoni; Maius, archidiaconus; *Uitaza,* nuper prior; *Desigma,* iudex; *Slauana* (Slavonja), commerzarius; *Petrinna,* Andree filius; Madius, Zalle filius; Doda; fili domni Pauli.

U ispravi iz 1092. god. od 35 osobnih imena 12 ih je ili hrvatskih ili s hrvatskim nastavkom: Drago, Veća (Većeněga), Dobroslav i djed mu Dobro, Petrinja, Zanьc (Zanizo), Desinja, Grubьce, Vitača,

[49] O genealoškim vezama zadarske porodice Madijevaca s hrvatskim kraljevskim rodom pisali su: Valerius de Ponte u Farlati, Illyricum sacrum, V, str. 19; Ivan Kukuljević, Nadgrobni spomenik opatice Većeněge, Arkiv za povjesnicu jugoslavensku 5, Zagreb 1859, 131—135; F. Rački, Borba Južnih Slavena u XI vieku, Rad JAZU 27, 28, pos. ot. str. 101, 169; Đ. Gruber u Vjesniku Zemaljskog arhiva XX, 1918, 198—209; V. Brunelli, Storia di Zara, vol. I, Venezia 1913, 284—286; F. Šišić, Povijest Hrvata, n. d., 485—487; V. Novak, Zadarski kartular, n. d., 30—39.

[50] Usp. muško ime *Vekenego* i žensko *Vekenega* u okolici Nina, R. 95, Sm. II, 19.

Prvonja, Brate i Budin ili Budina (sr. Budina f. Petri u Gorici kod Zadra 1070, CD I, Zgb. 1967, 150) u imenu Budinellus, gdje je na hrvatsku osnovu došao romanski nastavak. Isprava iz 1095. god. sadrži 6 hrvatskih imena od 14 zapisanih: prior Drago i djed mu Drago, također bio prior, Vitača, Desinja, Slavonja, Petrinja.

Od 172 osobna imena, koliko ih se javlja u ispravama iz XI st., 110 je starih romanskih i kršćanskih, 52 hrvatska i 10 romansko-kršćanskih s hrvatskim nastavcima. Ove brojke ne uzimljemo u smislu etničkog omjera nego kao prikaz stanja osobnih imena u Zadru u XI st., a brojni rast hrvatskih imena krajem stoljeća, bez sumnje, pokazuje sve veći priliv Hrvata u Zadar.

Kako je i u XI st. jednočlani sistem denominacije znatno na snazi, mnoga lica iz dokumenata ne mogu nam poslužiti za analizu antroponimijskog stanja u zadarskim obiteljima. Zato osobe koje su uz svoje ime označene još imenom oca, majke, brata ili djeda daju mogućnost takva uvida.

Kod 41 osobe znamo za ime još po jednog člana iz njihove obitelji. U 18 slučajeva oba su imena stara romanska ili kršćanska, u 2 slučaja oba su hrvatska. U 21 slučaju imena su u porodici i romansko-kršćanska i hrvatska ili s hrvatskim nastavcima:

Iohanes Tragurino, filius *Piruo* (Prvo)), presbiter, 1033, R. 41,
Drunuzannus, *Paruacca* (Prvača) filius, 1033, R, 41,
Petrus de *Bellata* (Bělota) 1036, R. 43,
Cicca, filia Doimi et *Uekenege* 1066, R. 66.
Marichina (Marihьna), f. domne Bone 1066, R. 66,
Petrizo (Petrьc>Petrac), f. Trunuzanni 1066, R. 66,
Dobrostriaza, Trunzani filius, 1070—73, CD I, Zagreb 1967, 129,
Maius, f. *Cerneca* 1072, R. 100,
Dabro, f. Nichifory 1075, R. 100,
Dabro de Bonamuta 1070, R. 86,
Dabrana, f. Petri Lipe 1075, R. 100,
Dominicus *Tichine* (Tihьne) 1089, R. 147,
Drago, prior, domni Prestantii episcopi nepos 1091, prema R. 154;
isti *Dragus*, Jaderensis prior, nepos scilicet *Dragoni* magni prioris, 1096, prema R. 175,
domna *Ueka*, filia Cicne. *Dobroslaus*, muž joj, 1091, R. 154,
Petrus, f. domni *Dabri*, svekar Većenjegin, 1091, R. 155,

Madius electus, *Petrinna* frater eius 1091, R. 155,
Grubize (Grubьce), f. Gregorii 1091, R. 155,
Petrinna Andree filius 1096, R. 155,
Cando *Budinellus* (Budin, Budina, v. gore) 1096, R. 175,
Bosna (Božna), uxor Chasei[51]
Praestantius cum uxore sua *Dobra*.[52]

U ovom stoljeću možemo pobliže pratiti neke zadarske obitelji, tj. obitelji iz kojih znamo 4 ili više članova.

U osnivačkoj listini Samostana sv. Marije 1066, R. 66, ispoljava se nekoliko članova iz obitelji suca Madija Sege: *domna Bona, filia Madii Sege, iudicatoribus, pro filia sua Marichina,* i onda *Petrizo, filio Trunzanni, nepoti Sege.* Odavde saznajemo da oboje nam poznate unučadi suca Madija Sege nose kršćanska imena u hrvatskom hipokorističkom obliku, tj. s nastavcima *-hьna* i *-ьc:* Marihьna, Petrьc.

Porodica Madijevaca prva je i jedina porodica u Zadru i u cijeloj bizantskoj Dalmaciji koju možemo pratiti iz X u XI stoljeće. Ona nam je stoga dragocjena za ispitivanje romanstva i hrvatstva Zadra u tima stoljećima, odnosno za ispitivanje stupnja simbioze među tima etničkim stranama. U XVII st. je genealošku tablu te obitelji složio zadarski historičar Valerius de Ponte.[53] M. Brašnić je, pišući 1875. o zadarskim priorima, zahvatio u razmatranju mnoge osobe iz te porodice.[54] Rezultatima ispitivanja genealoških veza te obitelji do kojih je došao 1918. god. Đ. Gruber koristio se F. Šišić kad je slagao rodoslovlje Madijevaca.[55] Donosimo njihovu genealogiju prema De Ponteu i prema Šišiću:

[51] Ime se nalazi u natpisu na relikvijaru sv. Jakova u katedrali u Zadru, Bianchi, Zara cristiana I, str. 156, piše da nema nikakve sumnje da je Chaseo isti onaj koji 1096. pokriva lanac priora ili sudaca Zadra, a u istoj godini zabilježen je kao prior u jednom starom rukopisu i odatle ga je uvrstio kao priora u toj godini Frescot u svojoj povijesti Dalmacije.

[52] Natpis na relikvijaru (Ruka sv. Eufemije) u zadarskoj katedrali; Bianchi, n. d. I, str. 143.

[53] D. Farlati, n. d. V, str. 19.

[54] M. Brašnić, Municipija u hrvatskoj državi za narodne dinastije, Rad JAZU 32, str. 96, 97.

[55] F. Šišić, n. d., str. 485, 486.

Genealogija Madijevaca prema Valeriusu de Ponteu:

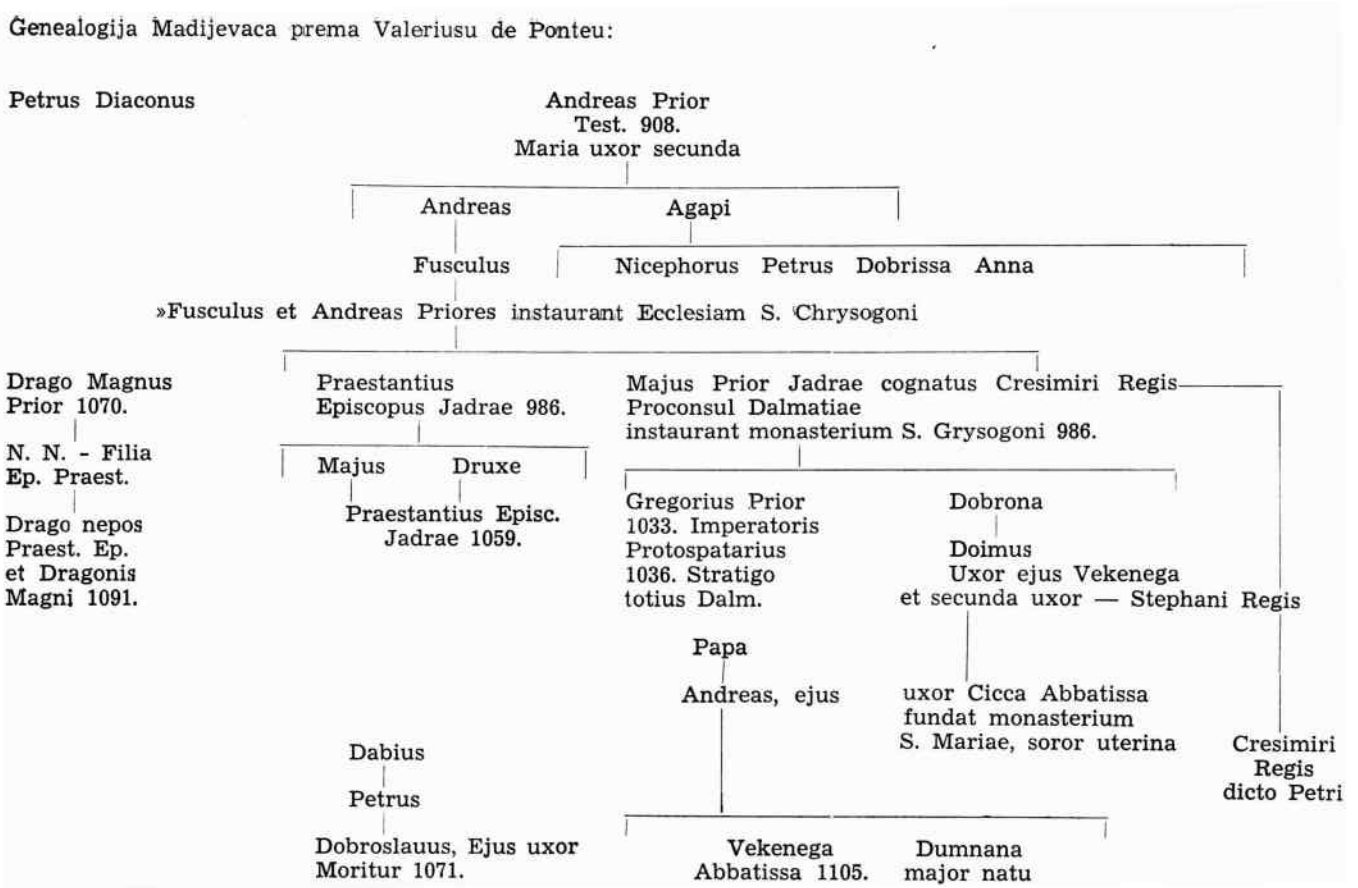

RODOSLOVLJE ZADARSKE PORODICE MADIJEVACA

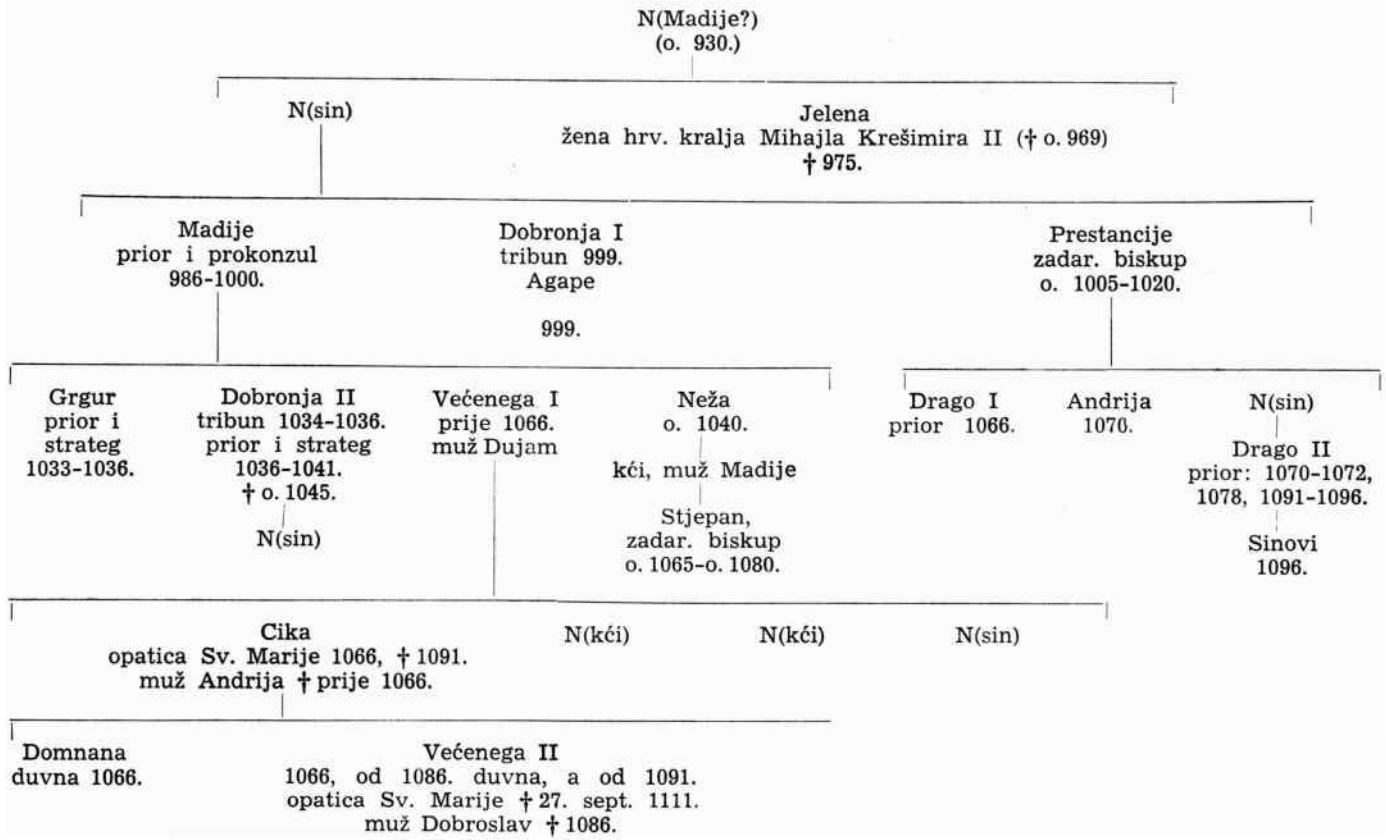

De Ponte započinje rodoslovlje te zadarske porodice priorom Andrijom (Andreas) s početka X st., vuče rodoslovnu nit preko još dva Andreasa i dva Fuskulusa do priora Majusa i brata mu biskupa Prestanciusa, oba pominjana u dokumentima s kraja X st. De Ponteovi izvodi o počecima Madijevaca nemaju čvrsta oslonca u dokumentima. Ta lica se spominju, ali se ne može osnovano pokazati njihova veza s priorom Madijem i njegovim potomcima. Šišić stavlja dva priora Draga u rod Madijevaca, a De Ponte smatra da su samo ženidbenim vezama bili s njima u srodstvu. Šišić ne uzima u obzir srodstvo Cike, osnivačice Samostana sv. Marije, s kraljem Krešimirom IV, prema kojem bi ona bila Krešimirova sestra po majci, ali Madijevce povezuje s hrvatskim kraljevima preko Jelene, žene kralja Mihajla Krešimira II. U posljednje vrijeme V. Novak zastupa mišljenje koje je iznio de Ponte,[56] a N. Klaić ga negira.[57] Prihvatljivo objašnjenje za naziv »soror mea« koji Krešimir daje Ciki donosi I. Ostojić.[58] Za naša rasuđivanja o porodici priora Madija to pitanje nije bitno. Važno je to da se iz podataka koji u dokumentima sigurno govore o rodbinskim vezama može utvrditi da taj ugledni i najugledniji rod ne samo Zadra nego i cijele bizantske teme Dalmacije, sudeći prema imenima, očituje visok stupanj simbioze romanskog i hrvatskog elementa.

U srodstvu s tom porodicom je porodica u koju se udaje Većeněga, kasnije opatica Samostana sv. Marije iza svoje matere Cike. Muž joj je Dobroslav (... *uiri sui Dobroslaui*, 1091, R. 154), a svekar *Petrus, filius domni Dabri*, R. 154. Od tri poznata lica dva nose hrvatsko ime. Tu se udaje Većeněga iz uglednog roda Madijevaca, koja i sama nosi hrvatsko ime.

Jedine tri zadarske obitelji iz kojih su nam do kraja XI st. poznata po više od 3 člana jesu obitelj Madijevaca, obitelj suca Madija Sege i obitelj Dobroslava, sina Petra Dobrina. U njima su hrvatska imena i hrvatski hipokoristički nastavci snažno zastupljeni.

Dok se za obitelj Madijevaca i za obitelj suca Madija Sege može reći da su prvobitne romanske, ali zbog stoljetnog orođavanja s Hrvatima u XI st. pokazuju nedjeljivost tih dviju komponenata svoga podrijetla, dotle za obitelj u koju se udaje Većeněga možemo prije reći da je ugledna hrvatska obitelj, koja se doselila u Zadar i koja se uklopila u njegov visoki društveni sloj. Stupajući u ženidbene veze sa starim gradskim obiteljima postaje ona tipična zadarska obitelj za XI stoljeće. U njoj dolazi do stapanja hrvatskog etničkog elementa s elementom nastalim iz romansko-hrvatske mješavine. To će reći da je u takvoj obitelji hrvatski element bio

[56] V. Novak, n. d., str. 30—39.
[57] N. Klaić, Problem vrhovne vlasti, n. d., str. 156, bilj. 186.
[58] I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj II, str. 74, 75.

nadmoćan. Ali, takva je obitelj, uvrštavajući se u gradsko plemstvo, u »nobiles«, sigurno poprimala društvene znake starog plemstva: kulturu, dalmatinski romanski jezik kao klasni saobraćajni, a onda i stara romansko-kršćanska imena kakva su bila u upotrebi u starosjedilačkim plemićkim obiteljima i po kojima su se one odlikovale i razlikovale od ostalog hrvatskog puka koji je u znatnoj mjeri u grad ulazio i u njemu se nastanjivao.

Sve one zaključke koje smo na temelju oskudnih podataka donijeli za antroponimijsko i etničko stanje u Zadru X stoljeća možemo za XI stoljeće svestranije i dokumentarnije potvrditi.

Etnička simbioza između starosjedilaca i doseljenih Hrvata, koja se očituje u upotrebi romansko-kršćanskih i hrvatskih imena u istim zadarskim obiteljima, u XI st. je u punom toku. Ona se još potpunije ogleda u hibridnim antroponimijskim tvorbama u kojima se na hrvatskom imenu nalazi romanski hipokoristički nastavak, kao u imenu *Budinellus*, ili na kršćanskom imenu hrvatski nastavak: *Uitaza, Petrizo, Marichina* (Vitača, Petrьc, Mariньna).

Upotreba i romanskih i slavenskih nastavaka za tvorbu deminutiva i hipokoristika svjedoči o dvojezičnosti (bilingvizmu) u zadarskom porodičnom krugu, gdje su se imena s takvim nastavcima davala.

Poslije svega iznesenoga nije gotovo ni potrebno reći da se u Zadru za XI st. ne može vršiti etnička podjela pribrajajući nosioce romansko-kršćanskih imena jednoj etničkoj skupini a nosioce hrvatskih imena drugoj.

Da nosioce kršćanskih imena ne možemo jednostavno smatrati Romanima, potvrđuje nam, osim stanja u zadarskim obiteljima, i stanje s imenima u hrvatskom zaleđu Zadra. Tamo su u XI st. kršćanska imena u upotrebi pored narodnih. U ispravama iz Nina, Biograda i Rogova, nastalim povodom darovnica kralja Petra Krešimira samostanima u blizini Biograda i onima u Zadru i darovnica hrvatskih velikaša zadarskim samostanima sv. Marije i sv. Krševana susrećemo ova lica s kršćanskim imenima: *Johanne eunucho scitonosa et fratre sui postiuppo Chruchonna, Georgius urataro,* 1059, R. 51, 52, *Andrea belgradensi prior, Petrus regalis curie iudex, Petrus iupanus de Sidraga,* 1069, R. 72—74, *Johannes dedu,* 1070, R. 80, *Dominico tepize,* R. 118, a na Pagu *Duymus Uulastelin,* 1071, R. 89 (Ono Uulastelin označava stalež: vlastelin, plemić).

Kršćanska imena u zaleđu Zadra javljaju se u XI st. i s hrvatskim formantima i općenito u hrvatskom govornom ruhu, što je i razumljivo: *Stephanizo,* R. 38 (Stefanьc>Stefanac), *Adamizo* nonensis iupanus (Adamьc>Adamac) R. 62, 72, *Petrona* R. 91, *Stepan* R. 91, presbiter *Michacio* (Mihač od Michael) R. 90.

Latinski oblik kršćanskih imena kod lica na hrvatskom teritoriju u zaleđu Zadra svjedoči o tome da su se imena ispisivala u skladu s jezikom kojim je dokument pisan, a ne u njihovu govornom obliku. Kako je jezik dokumenata bio latinski, to su se ne samo kršćanska nego i hrvatska imena zapisivala u latinskom obliku. Tako imamo zapisano: *Boleslaus curialis comes, Sellislaus nonensis iudex* R. 72, *Radouanus* R. 80, *Semiuitus* R. 86, *Ueliacus* R. 91.

Latinski oblik kršćanskih imena kod Hrvata u zaleđu Zadra, koja se sasvim sigurno nisu govorila u tom latinskom obliku nego u već formiranom hrvatskom, kao što smo i vidjeli na nekim primjerima, daju nam mogućnost da tvrdimo da se i latinski oblik romansko-kršćanskih imena u Zadru ne može uzeti kao govorni oblik imena niti kao etnički znak. Prema tome, kršćanska imena ne mogu se uzeti kao mjerilo romanskog udjela u stanovništvu Zadra u XI st. Njihov latinski oblik nije mjerodavan za utvrđivanje njihova govornog oblika niti za govorni jezik osoba koje ih nose.

Zato nam u daljem razmatranju o ishodu etničke simbioze u Zadru, kao i o jeziku u zadarskoj porodici u XI, a zatim u XII i XIII st. može pouzdanije poslužiti ispitivanje hipokorističkih, deminutivnih i augmentativnih tvorbi. To su neslužbeni oblici imena, koji se u obitelji daju od milja i koji sa znatnom mjerom sigurnosti odražavaju njezino jezičko stanje.

VI

Radi preglednosti i dokumentarnosti donosimo deminutivne, augmentativne i hipokorističke nastavke koji se javljaju u imenima osoba iz plemićkih zadarskih obitelji do kraja XIII st., sa svima primjerima koji se u dokumentima javljaju. Posebno donosimo romanske a posebno slavenske, hrvatske, nastavke.[59]

[59] Jireček je u osnovnim crtama iznio stanje hipokoristika u dalmatinskim gradovima. Posebno je donio romanske a posebno slavenske deminutive i hipokoristike s nekim primjerima (n. d., str. 80—84); a sve hipokorističke tvorbe na koje je naišao u dokumentima iz dalmatinskih gradova uvrstio je u spisak imena. Tako je hrvatske hipokorističke oblike od kršćanskih imena uvrstio pored latinskog oblika dotičnog imena. Time se dokazna moć hipokoristika pri rasuđivanju o etničkom stanju u dalmatinskim gradovima srednjega vijeka u toj knjizi znatno umanjila.

ROMANSKI NASTAVCI ZA TVORBU HIPOKORISTIKA

X stoljeće

-ellus: Zanellus 918, R, 19. (prijepis isprave iz XVII st.)

-ullus: *Mezulus* (Madius) 918, R. 19, *Fusculus* (Fuscus) prije 986, R. 21.

XI stoljeće

-ellus: *Budinellus* (Budislav) 1091, R. 155, 176,

-ella: *Pancella* tribunus, 1067, R. 72,

-ullus: *Gauzulus* (Gaudius) 1066, 1091, R. 68, 154, *Candulus* (Candidus), Candulus presbiter 1078, R. 168,

-inus: *Madinus* (Madius) 1076, R. 102,

-anus: *Trunzannus* (Trunceus, vidi Novak—Skok, n. d., 267), *Drunuzannus,* Paruacca filio, 1033, R. 42, dedi Petrizio filio Trunzanni nepoti Sege 1066, R. 66, tribuno Trunzanno Maio, Peze filio, 1092, R. 155.

-etta: *Dauseta* 1044, R. 47,

XII stoljeće

-ellus: *Briacellus,* Maldenarius f. Laurencii Briacelle 1183, Sm. II, 186, Domaldo Briacello 1184, Sm. II, 189, *Zauarellus,* Grisogonus f. Zauarelli 1174, Sm. II, 137, Petrizus Zauarelus 1133, Sm. II, 41, *Maurellus* (Maurus), Maurellus Iacobi Fere 1164, K. II, 68, *Zuanellus,* (od Ioannes, prema mletačkom izgovoru), Zuanellus Sergie 1179, K. II, 111, *Sagarellus* 1194, Sm. II, 269, *Burellus* 1194, Sm. II, 269, *Scandarellus,* Martinus Scandarelle 1183, K. II, 128,

-ella: *Mizarella,* 5. VII Obitus Mízarella, Kal. 11 v,

-ullus: *Bergullus* aduocatus 1134, K. II, 30, *Gauzulus,* Grubessa f. Gauzuli 1172, Sm. II, 132, *Petriculus* (Petrus, hibridna tvorba od hrvatskog hipokorističkog oblika Petrьc, pisano Petricus, Petrizio, Petríz u latinskim spisima, + -ulus), Petrana Petriculi 1146, Sm. II, 61,

-ulla: *Marandulla* 1190, Sm. II, 244, *Pezula,* Dessa de Pezula 1190, Sm. II, 244, *Petrtula* Curtisia 1188, Sm. II, 233, *Strigula,* Micha Strigule 1189, Sm. II, 234,

-ullus + -inus: *Bratulinus* (romanski nastavci na hrvatskom imenu Brate) Petrus nepos Bratulini 1164, K. II, 68, *Blanculinus* 1181, K. II, 118, *Blasculinus* (Blasius, s hrvatskim nastavkom *-ko* (Blaško) i dvostrukim romanskim nastavkom -ulinus), Stephano Blasculino 1196, Sm. II, 277, *Maiulinus* (Maius) 1133, Sm. II, 41,

-anus: *Trunzannus* (Trunceus), Trunzan iudex 1105, Sm. II, 15, Trunzannus filius Michaelis Pance 1183—1188, Sm. II, 188, 218,

XIII stoljeće

Couellus (Zoilus X, v. Putanec u Filologiji 3, Zgb, 1962, 129), Çouellus de Nosdrogna, 1293, Sm. VII, 157,

-ellus: Madius de Cerna *Galellus* (Gallus) 1296, Sm. VII, 28, *Gardamellus,* maritus Chotte, f. Cerni de Carlaco 1289, Vj. Zem. arh. 1, 182, *Jovellus* de Bellessi 1297, Lj. I, 44, *Prodanellus,* Yuanus de Prodanello 1247, Lj. I, 74, Desa de Prodanello 1225, Lj. I, 34, Sizonus de *Scandarella* 1247, Lj. I, 73, Plato de *Segnorello* 1247, Lj. I, 74,

-ullus + -inus: *Blanculinus,* Iuanus Blanculini 1289, Vj. 1, 18, *Fusculinus* (Fuscus) Petrus de Fusculino 1288, Vj. 3, 44, *Mazulinus* (Maius, Madius), Martinus Mazulini 1219, Starine 23, 197, *Ursulinus* (Ursus), Pelegrinus de Ursulino 1283, Rad 145, 195,

-ina: *Thomasina* ux. Stephani de Nosdri 1287, Sm. VI, 591,

-inus: Dominitia, f. Domigne de *Abundino* 1289, Not. 138, *Bocasinus,* Preste de Bocasini (Bocassius) 1247, Lj. 1, 74, Forto de *Spaurascini* 1289, Not. 98, *Zaninus* de Sloradis (Ioannes) 1240, Sm. IV 118,

-ussius: *Martinuxius* f. comitis Uocin (svakako Volcina, rodonačelnik zadarske obitelji de Martinussio) 1240, Star. 23, 193, Martinussius Petri Claudi 1289, Not. 175. Nastavak -ussius može izražavati i prilagođeni hrvatski nastavak *-uš.* Za to imamo potvrdu u primjerima *Creste de Micus* 1249, Sm. IV 392, Creste de Micusio 1283, Rad 145, str. 199, i *Damianus de Micusce* 1273, Sm. V 47. Nastavak *-uš* nalazimo na hrvatskom terenu u zaleđu Zadra: filius Vicussi, Sm. II 40, Ivanusius f. olim comiti Gregorii Berberiensis 1324, Lj. I 347,

-ulla: Matheus *Mergule* 1289, Not. 133 (usp. Mergia Michaelis de Varicassa, Lj. I 184),

-ellus + -anus: *Bogxelanus* de Segla 1247, Lj. I 73 (hibridna tvorba s dva romanska nastavka na hipokoristiku hrv. imena, Bože od Bogdan; isp. za istu osobu Bogodanus de Segla Lj. I 35),

-otus: *Gvidotus* de Varicassa 1294, Sm. VIII 140,

-etta: *Nicoletta,* abbatissa s. M. 1277—89, Sm. VI 216, Not. 45, *Zaneta,* mon. s. Nicolaj 1296, Not. 85,

-illa: Velcilla, 1229, Sm. III 309,

-i < -ius: *Nassi* (Nascius), Nassi de Biualdo 1247, Lj. I 73, i zadarska plemićka porodica Nassi.

HRVATSKI NASTAVCI ZA TVORBU HIPOKORISTIKA

X stoljeće

-o: *Dobro,* Dabro tribunus 918, R. 18, Dabro frater tribuni Cerneche 986, R. 21, Dabro frater Madii trib. 995, R. 25, Dabro frater Madii priori, 999, R. 26, Dabro prior f. Bolize, spomenut 1066, R. 67, Madio et filio eius Dabrone, R. 20,

-onja: *Ursonja,* Ursana tribunus 995, R. 25,

-eha: *Črneha,* Cernecha trib. 986, R. 21,

-oša: *Dobroša,* Dabrosia 918, R. 18,

-ica: *Boljica,* Dabro prior f. Bolize, spomenut 1066, R. 67.

XI stoljeće

-o: *Kando* Budinellus (Candidus) 1096, R. 176, *Dobro,* Dabro prior, Dabro tribunus 1033, R. 42, Dabro de Bonamuta 1070, R. 86, Dabro f. Nichifori 1076, R. 101, Dabro archidiaconus, Dabro Strincia 1076, R. 102, Petrus f. Dabri 1091, R. 155, *Drago* (stariji) prior 1059, Drago (mlađi) prior 1066—1068, 1070—1073, 1091—1096, R. 85—175, Drago tribunus 1033, R. 42, *Prvo,* Piruo, otac prezbitera Johannesa 1033, R. 41,

-onja: *Krsonja* (od Chrysogonus, vidi kod tumačenja fonetskih promjena), Crisana diaconus, notarius 1044, R. 48, *Dobronja,* Dobronas toparh u Zadru 1028—1041, Kekaumen, ed. Vasiljevski, 77, vidi Jir. 221, Dabrona episcopus 1072, (?) R. 65, Dabrana f. Petri Lipe 1075, R. 101, Dabrona f. Petri, abbas, 1095, R. 159, *Prvonja,* Pruona testis 1091, R. 155, *Slavonja,* (gen.) Slauane comerzarii 1096, R. 175, *Ursonja,* Ursana tribunus 1067, R, 71, Ursona abbas 1091, R. 157,

-a: *Desa* clericus 1033, R. 42, Desa clericus 1066, R. 67, *Miha* (Michael), Micha testis 1092, R. 154, *Zloba,* Sloba 1096, R. 176.

Kod ženskih imena završetak *-a* je i romanski i slavenski pa nam ne doprinosi razjašnjenju etničkog stanja. Stoga nećemo donijeti primjere hrvatskih ženskih imena na *-a,* kao što nismo donijeli ni romanska ženska imena sa završetkom *-a.*

-inja: *Desinja,* Desinna 1091, R. 155, Desinna, Designa iudex 1096, R. 175, *Grubinja,* tempore Grubine prioris 1056, R. 48, *Petrinja,* Petrinna frater Madii electi 1092, R. 194, Petrinna Andree fil. 1096, R. 175,

-e: *Brate* 1091, R. 155, *Dobre* archidiaconus 1078, Bianchi, n. d., 183, *Draže,* Drase tribunus 1033, R. 42, *Drže* ili *Druže,* Druse f. episcopi Prestantii 1059, R. 51, *Krste,* (od Crisogonus) Creste archidiaconus 1072, Bianchi, n. d., 183,

-ьc: *Petrьc* > Petrac, Petrizo f. Drunzanni 1066, R. 66, *Malьc,* domum de Malic 1036, R. 44,

-ača: *Prvača,* Drunuzanni, Paruacca filio 1033, R. 42, *Vitača* (Vitalis), Uitaza testis 1091, R. 155, Uitaza nuper prior 1096, R. 175,

-hьna: *Marihьna* (od Maria), Marichina f. Bone 1066, R. 66, *Tihьna,* Dominicus Tichine 1075, R. 101,

-ьce: *Grubьce,* Grubize f. Georgii, 1092, R. 155,

-eha: *Črneha,* Cerneca tribunus 1036, R. 43, Cerneca tribunus oko 1067, R. 71, Maío f. Cerneca 1072, R. 91,

-ьja: *Črnьja,* Crina 1066, R. 66,

-ota: *Bělota,* Petrus de Belata 1036, R. 43, porta Bellata 1066, R. 66,

-alj: *Dobralj,* Dabrala oko 1070, R. 93.

XII stoljeće

-e: *Bite,* Vite (Vitalis, s dalmatskom promjenom *b* < *v),* Bitte Prestancii 1172—1187, Sm. II, 133, 211, Vitte Lemescio 1194, Sm. II, 248, Bitte Soppe 1190, Sm. II, 244, Bitte de Juda 1190, Sm. II, 243, *Brže,* Anastasius Birfi (krivo pročitano umjesto Birsi, vidi o tome pod istim imenom u primjerima s nast. -e u XIII st.) 1187, Sm. II, 211, *Kande* (Candidus), Vulcina de Cande 1190, Sm. II, 243, *Črne,* Cerne Cucille 1174—1183, Sm. II, 138, 188, *Dobre,* Dobre gener Farine

1198, Sm. II, 190, Dobre de Gondola 1199, Starine JAZU 23, 199, *Draže,* Drasce prepositus 1190, Sm. II, 244, *Gavže* (Gaudius, Gauzulus, vidi Ak. Rj. III, 116, i raspravu V. Putanca, Filologija VI, Zgb, 1970, 161), Gauze de Mutagange 1181, Starine 19, 98, Gauze Suronie 1190, Sm. II, 244, *Grube,* Grube iudex 1134—1146, Sm. II, 44, 61, Grube Lampridii 1190, Sm. II, 243, *Lompre* (Lampredius), Vilcina filio Lopre 1167, Sm. II, 114 (vidi primjere s Lompre u XIII st.), *Ljube,* Liube testis 1199, Star. 23, 195, *Nose* ili *Noše* (Možda od Nascius sa hrv. zamjenom rom. *a* > *o* ili je to hrvatski nadimak), Gaudius Nosse 1183—1188, Sm. II, 185, 218, *Oure* (?) Petrissa f. Oure 1174, Sm. II, 137, *Sope* ili *Šope* (Jireček se pita da li je to muško ime nastalo prema Sophia što je 1289. god. zapisano Sopia, Jir. 203. Obitelj u kojoj se to ime nasljeđivalo definitivno se nazvala Soppe, hrv. Šopević 1460, Mon. hist. jur. VI, 221), Sciope Micha Botoluge 1178, Sm. II, 152, Sciope f, Georgii 1183, Sm. II, 185, *Zube,* Michaele Sube 1183, Sm. II, 234,

-onja: *Bratonja,* Bratona frater comitis 1134, Sm. II, 44, Bratonia presbiter 1196, Sm. II, 277, *Kotonja* (isp. u Šibeniku Cotegna, Sm. IV, 209), Cotona testis 1129, Sm. II, 140, *Dobronja,* Dobrono Zipriani 1172, Sm. II, 133, Dabrana 1106, Sm. II, 15, Dobronna f. Johannis Madesivisi 1172, Sm. II, 132, *Galzonja* (Gaudius, Gauzulus), Bunna Galzane 1166, Sm. II, 107, *Petronja,* Petronia f. Albini 1193, Sm. II, 261, Petrana comes 1146, Thom. arch., cap. 20, p. 65, Jir. 190, Petrana Petrizuli 1146, Sm. II, 61, Petrona Cucille 1183—1194, Sm. II, 186, 269, Martino Petrane 1172, Sm. II, 133, *Prvonja,* Pruona comerzari 1164, Sm. II, 100, Priuonia presbiter 1190, Sm. II, 243, *Suronja,* Gaudio Suronie 1190, Sm. II, 244.

-a: *Desa,* Dessa abbas s. Gris. 1106, Sm. II, 17, Desa nepos Pauli f. Petri Liube 1188, Sm. II, 232, Desa Stricalla 1188, Sm. II, 233, Dessa de Pezula 1190, Sm. II, 244, *Koša* (Cassianus, usp. prethodno tumačenje fonetskih promjena), Madio Cosse 1172, Sm. II, 133, Gregorio Cose 1174, Sm. II, 137, Cosca Gregorii 1190, Sm. II, 243, Coscia Grisogoni 1190, Sm. II, 243, *Maza* (prema Madius, sravni u XI st. Mazulinus s romanskom fonetskom pojavom i hipokor. nastavcima), Diminna Madii 1184, Sm. II, 189, i Diminia Maza, 1183, Sm. II, 184, *Miha* (Michael), Micha testis, 1129, Sm. II, 40, Micha f. Strezicuze 1134, Sm. II, 44, Micha Tripte 1167, Sm. II, 114, Micha Botoluge 1178, Sm. II, 152, Micha Petrici 1178, Sm. II, 152, Micha Pecenegi 1187, Sm. II, 211, Micha Strigule 1189, Sm. II, 234, *Panza* Michael de Panza 1129, Sm. II, 40,

-inja: *Desinja,* Desina iudex 1105, Sm. II, 15, Desinna iudex 1146, Sm. II, 61, Damianus Desinie comes 1183, Sm. II, 184, *Dьminja* (od Dominicus, usp. prethodno tumačenje fonetskih promjena i Jir. 163), Diminia Maza 1183, Sm. II, 184, Diminna Madii 1184, Sm. II, 189, *Dražinja,* Drasinnia de Cece 1188, Sm. II, 233, Lube Drascinnie 1198, Sm. II, 296, *Vlьčinja,* Vilcinna iudex 1105, Sm. II, 15, Vilcinna de Cande 1190, Sm. II, 243, Ginanus et frater eius Uulzina 1199, Sm. II, 327.

-ača: *Dobrača,* 3. VII Obitus Dabraca, Kal. Sv. M., 11 v, Dabraza ux. Domaldi 1170, Sm. II, 128, *Domača* (Damianus, usp. prethodno tumačenje fonetskih promjena i Jir. 162), 29. VIII Obitus Domazza, Kal. Sv. M., 13, Domazza 1129, Sm. II, 40, *Petrača,* Petraca Petirzuli 1146, Sm. II, 61, Petraza diaconus 1164, Sm. II, 100, Petracia Negomire 1187, Sm. II, 211, 2. VII Obitus Petraca, Kal. Sv. M., 10 v, *Vitača* (Vitalis), Vitaza prior 1105, Sm. II, 15, Zanizus f. Vitaze, Vitazo f. Stance 1134, Sm. II, 44, Vitaza frater pontificis (Lampridii, prvog zadarskog nadbiskupa) 1146, Sm. II, 61, Gregorius Vitaze 1167, Sm. II, 114, Lampredius Vitace 1181, Sm. II, 172, Petrizo Vitaze 1194, Sm. II, 270, Vitacia s. Petri plebanus 1199, Sm. II, 314.

-ač: *Petrač,* Petrazus iudex 1133, Sm. II, 41.

-ьc: Borьc (?, Jireček navodi kao Borič), Boricio Michaelis 1189, Sm. II, 234, *Gudьc* (možda nadimak). Prodanus de Gudizo 1183, Sm. II, 188, *Petrьc,* Petricus Zauarelus 1133, Sm. II, 41, Petrizus clericus 1134, Sm. II, 44, Petrana Petriculi 1146, Sm. II, 61 (s hrv. nast. -ьc i rom. -ullus), Petricus Vitaze 1166, Sm. II, 107, Petrizo Vitaze 1174, Sm. II, 137, Petrana f. Petrizo 1172, Sm. II, 133, Petriz Michaelis Panze 1174, Sm. II, 137, Micha Petrici 1178—1190, Sm. II, 152, 243, *Predьc,* Predicius plebanus 1190, Sm. II, 243,

-o: *Dobro,* Dabrus abbas početkom XII st., R. 19, Dabro Ressine 1177, Sm. II, 150, Dabro monachus f. Veresti 1106, Sm. II, 15,

-an: *Srdan,* Surdano Zeze 1167, Sm. II, 114, *Dragьšan,* Marichna Dragsanni monacha 1199, Sm. II, 318, 10. XI Obitus *Iuan* nostro, Kal. Sv. M., 10 v (iako tu nije nastavak -an, nego je cjelokupni oblik imena hrvatski, prema Ioannes),

-oša: *Grdoša,* Prestantius Gridosce 1183, Sm. II, 185, *Dobroša,* Dabrosa 1190, K. 2, 195.

-eša: *Bolješa,* Bolescius de Bonoaldi 1183, Sm. II, 185, *Grubeša,* Grubessa f. Joseph 1167, Sm. II, 114, Grubessa f. Gauzuli 1174, Sm. II, 135,

ce: *Dъmince* (od Dominicus, isp. Ak. Rj. II, str. 473 pod *Dminko)*, 2. X Obitus Dimince, Kal. 15 r, *Mirce,* Blasius Mirce 1172, Sm. II, 133, *Stance,* Vitazo f. Stance 1133, Sm. II, 44,

-iša: *Petriša,* Petrissa f. Oure, 1174, Sm. 137, Petriscia de Outa 1188, Sm. II, 223,

-ak: *Šestak,* diaconus Damianus nepos Scestaki 1197, Sm. II, 21, *Milčak,* Martinus Milciak 1196, Sm. II, 277,

-hьna: *Marihna,* Lampredius clericus f. Marichne 1134, Sm. II, 44,

-ko: *Bitko* (< Vitko < Vitalis), Grisogono Biticci, 1194, Sm. II, *Blaško* (od Blasius), Stephano Blasculino 1196, Sm. II, 277 gdje je na hrv. hipok. nast. *-ko* došao još rom. *-ulinus),*

-ica: *Grubinica,* Dauid Grubinice, iudex, 1174, Sm. II, 137, *Pribica,* 24. VII Obitus Pribiza mon., Kal. 12 v.

XIII stoljeće

-e: *Barte* (Bartholomaeus), Grisogonus f. Andree de Barte, God. Sv. M, 4. VI, Marthe f. Martini Grisogoni 1289, Not. 72, Vulegna de Barte 1294, Sm. VII, 169, Barte Damiani de Slorado 1274, Sm. VI, 91, Barte Nicole de Scomla, Sm. VII, 279, Barte Saladinis 1289, Not. 181, Barte de Petro Claudo 1289, Not. 175, Barte de Jurislao 1274, Lj. III, 409, *Bene* (Benedictus), Bene presbiter 1248, Sm. IV, 360, *Bože,* Bogxelanus de Segla 1247, Lj. I, 73, *Brže,* Prodde de Birse, Rad 145, 205 (čitanje Luke Jelića iz Registra Tarallo, Nr. 6, p. 2, 10. VII 1289, a Zjačić, n. d., str. 127, čita Prodde de Birfe), Nicola f. Dessine de Berse, 28. XII, God. Sv. M, *Bite* (Vitus), Bitte de Pece 1235, Star. 22, 231, Preste f. Bite Calcine 1233, Sm. III, 390, *Bogde* (Bogdan), Bogdde Cande 1289, Not. 98, Bogde de Laurechna 1274, Sm. VI, 124, Bogde de Gynnano 1296, Not. 91, *Cande,* Kande (Candidus), Cande de Ioanne Ragno 1247, Lj. I, 73, *Zane* (Ioannes), Petro de Canne 1289, Not. 102, *Črne,* Cerne Cande de Ragno 1289, Not. 167, Cerne f. Ivani de Nosdrogna 1287, Not. 46, Cerne de Piloso 1289, Not. 147, Mergia Cerne de Mergia 1254, Sm. V, 558, Cerne de Dominis 1283, Rad 145, 196, Cerne Miche de Muto 1296, Sm. VII, 260, Cerne f. Egidii 1283, Rad 145, 205, Cerne de Carnarutis 1283, Rad 145, 199, Cerne de Carbonis 1219, Sm. III, 173. Cerne f. Fere, 25. XII, God. Sv. M, Cerne de Carlaco 1289. Vj. 1, 182, Cosa de Cerne 1289, Not. 23, *Krste* (< Chrystophorus), Creste f. Mica de Stareca 1237, Sm. IV, 39, Creste de Scolatura 1239, Sm. IV, 384, Creste de Mazzamortis 1283, Rad 145, 205, Creste de Micus 1249, Sm. IV,

392, Creste f. Matey de Georgio 1295, Not. 86, Creste Andree de Grubogna 1294, Sm. VII, 169, Andreas f. Kreste Kotopanie 1258, Sm. V, 91, Creste de Victor 1283, Rad 145, 198, *Krše* (isp. Krševan, od Chrysogonus), Cresce f. Jacobi Lemesi, 30. VI, God. Sv. M, Cresce de Yghenano 1251, Sm. IV, 455, Crese de Scherbina 1295, Not. 83, Cresce de Cotopana 18. X, God. Sv. M, *Zuve* (od Zoilus, vidi Putanec u Filologiji 3, Zgb. 1962, 129), Cuue de Nosdrogna Sm. VI, 112, Cuue de Lisica 1282, Sm. VI, 406 (usp. Zuve de Nassi, Zuve Blasii de Soppe 1347, Lj. II, 438, 456), *Dobre,* Dobre de Simeonis 1283, Rad 145, 204, Dobre de Sloradi 1280, Sm. VII, 337, Dobre de Nicola 1247, Lj. I, 73, Dobre Cregna 1284, Sm. VI, 49, Dobre Petri de Dirchia, Nicola Dobri de Begna 1292, Not. 67, Damianus de Dobre 1281, Star. 19, 105, Micha f. Dobre Carbonis 1204, Sm. III, 44, Dobre f. Georgii de Carbono 1289, Not. 213, Dobre Biuitace, God. Sv. M., Dobre de Iaia 12. XI, Dobre soror Stephani Blasii de Calcina 1293, Not. 71, *Domine* (od Dominicus, Damianus ili Domnius, Jir. 163), Domine de Bolessa 1289, Not. 139, *Draže,* Drasce Balbo 1209, Sm. III, 81, Drasce Michaelis 1219, Sm. III, 173, Drascius de Nosdrogna 1283, Rad 145, 202, Drasi de Matafarra 1247, Lj. I, 73, *Drže,* Drese de Vale, 1247, Lj. I, 73, Derse de Iuani de Vale 1250, Sm. IV, 426, Johannes de Dersce 1289, Vj. 2, 12, *Forte* (Fortus), Yvanus f. Petrici de Forte 1251, Lj. III, 404, *Grade,* Micha de Grade 1283, Rad 145, 197, *Grube,* Grube de Lisica 1247, Lj. I, 73, Grube de Belloxio 1240, Sm. IV, 106, Marinus de Grube 1245, Sm. IV? 267, *Grde,* Jacobus de Gerde iudex 1220, Sm. III, 179, *Hvale,* Quale de Stricalla 1285, Not. 16, Matheo de Quale, Not. 37, odatle zadarska porodica de Qualis, Hualis, *Juste* (Justus?), Juste de Serbich 1283, Rad 145, 205, *Lompre* (Lampredius), Lompre f. Johannis de Civalelle 1298, Sm. VII, 32, Lompre de Daria 1285, Not. 115, Lompre Pauli de Marina 1289, Not. 134, Lompre Pauli de Vite 1250, Sm. IV, 426, Lompre f. Preste de Matafarra 1247, Lj. I, 73, Lompre Nicole 1254, Sm. IV, 573, Franciscus Lompri de Nicola 1224, Sm. III, 225, Lompre Pauli de Lampredio 1389, Not. 156, Lompre de Curtiscia 1289, Sm. VI, 600, *Lovre* (Laurentius), Maria de Loure 1289, Not. 123, Platon de Loure 1247, Lj. I, 73, Loure f. Marini de Iaia 1289, Not. 128, *Naše* (Nascius), Matheus de Nasce, iudex examinator, 1286, Sm. VI, 557, isti Matheus de Nassis 1260, Sm. III, 160, Damianus de Nasce 1289, Not. 162, odatle zadarska obitelj de Nassis, *Otre* (?), Dragoslauus f. Ottre Caziki 1240, Starine 23, 195, *Petre,* Petre de Libbe 1289, Vj. I, 253, Petre Desse de Mira 1289,

Not. 102, *Preste* (Prestancius), Preste de Bocasin 1247, Lj. I, 73, Preste f. Bite Kalcine 1233, Sm. III, 390, Preste de Matafarra 1247, Lj. I, 73, Preste de Cotopagna 1266, Sm. V, 386, Preste Darie 1283, Sm. VI, 445, *Prode* (Prodan), Prode Cose de Mergia 1299, Sm. VII, 373, Prode Birfi 1283, Rad 145, 202, Prodde de Stregia 1237, Sm. IV, 35, Prode de Seregla 1247, Lj. I, 73, Prodde de Cosca 1289, Not. 21, Prode f. Ceconi 2. VIII, God. Sv. M., *Rade,* Radde Bauseci 1289, Lj. I, 189, *Sabe* (Sabinus), Martinus de Sabbe 1283, Rad 145, 192, Salbe (Salvius), Paulus de Salbe 1247, Lj. I, 73, *Sofe, Sope* (vidi objašnjenje o postanku toga oblika među hipokoristicima s nastavkom *-e* u XII st.), Sope de Gaucio 1247, Lj. I, 74, Joannes de Soffe 1293, Lj. I, 154, *Stane* de Varicassa 1274, 1290, Sm. VI, 72, 695, *Stěpe* (Stephanus), Jurislauus de Stepe 1234—1248, Lj. III, 404, Steppe f. Cernecha Sudia, God. Sv. M., prije 1290, Bivaldus f. Stepe, God. Sv. M. 23. VII, Gregorius f. Steppe 1263, Sm. III, 5, Ceputa f. Stepe de Ceputa 1289, Vj. I, 178, *Vale* (Valius ili Valentinus), Drese de Vale 1247, Lj. I, 73, Pelegrinus de Vale 1247, Lj. I, 73, *Vite* (Vitus), Vite Cotopagna 1292, Sm. VII, 106, Vite de Petrigna 1291, Sm. VII, 80, ser Lompre f. Pauli de Vite 1250, Sm. IV, 426.

Ženska imena s nastavkom *-e:* God. Sv. M. — 28. III *Costre* f. Domaldi, 27. V *Grube* ux. Petre, 6. VI *Prode* monacha, 22. IX *Črne,* Crine monacha.

-a: *Andra* (Andrea), Andra de Cotopagna 1292, Sm. VII, 106, *Koša* (Cassianus) Gregorius Cosce, iudex, 1201, Sm. III, 4, Coscia Gregorii 1209, Star. 21, 246, Cossa de Cerne 1289, Not. 23, Cosa Saladini 1256, Sm. V, 4, Prode de Cosa 1289, Not. 21, Cosa f. Cerne de Mergia 1248, Lj. I, 79, *Desa,* Dessa de Pezze 1208, Star. 21, 246, Dessa de Prodanello 1225, Lj. I, 34, Desa de Picica 1221, Sm. III, 194, Dessa de Mira 1289, Not. 102, Dessa de Manuveteri 1287, Not. 47, Dessa Michaelis de Fumato 1283, Rad 145, 193, Dessa de Fafogna 1274, Sm. VI, 79, Desa f. Biuitace, 25. VIII, Gor. Sv. M., *Jura* (Georgius), Jura f. Henrici Parui 1298, Not. 93, *Mrđa* (vidi Ak. Rj. VII, 53, pod Mŕđa), Mergia Cerne de Mergia 1254, Sm. V, 558, Mergia de Cucilla 1220, Sm. III, 179, Mergia Michaelis de Varicassa 1294, Sm. VII, 149, Mergia de Soppe 1297, Not. 33, *Miha* (Michael), Micha de Bajamonte 1247, Lj. I, 74, Micha de Posil 1247, Lj. I, 73, Micha de Lemesso 1247, Sm. IV, 329, Micha de Nosdrogna 1201, Sm. III, 83, Micha de Spela 1289, Not. 110, Micha de Blasio 1293, Not. 71, Micha Micusci 1289, Sm. V, 47, Micha de Miligosto 1289, Sm. VI, 650, Micha Petri de Muto 1287, Not. 47, Micha

Martinuscii 1277—1290, Sm. V, 689, Not. 114, Micha Matei de Dusica 1287, Sm. VI, 593, Micha de Clemente 1289, Not. 109, Micha Rose de Scolatura 1285, Sm. VI, 527, Micha Cadulinus 1259, Sm. V, 137, *Mika* de Stareka 1237, Sm. IV, 39, *Vita* (Vitus), Vita Figasolo, Vita de Morbica 1247, Lj. I, 73, *Paskva* (Pasqualis), Pasqua de Varicassa Sm. VI, 77, 696.

-ja: *Benja* (Benedictus), Dobre de Begna 1232—1240, Sm. III, 359, Sm. IV, 100, rodonačelnik porodice Benja, Begna de Pelegrino 1289, Vj. 1, 186, *Črnja,* Cergna de Fanfogna, Lj. I, Index 78, Vitus de Cergna, Lj. I, Index 385, Dobre Cregna 1284, Sm. VI, 492, Cerna Viti de Morbica, Sm. IV, 393,

-inja: *Ciprinja* (Cyprianus), Damianus Ciprigne 1265, Sm. V, 346, *Kalcinja* (od Gaudius), Preste f. Bite Kaucine 1233, Sm. II, 390, Blasius de Kalcigna 1283, Rad 145, 202, isto lice Blasius de Gauzigna 1318, Sm. VIII, 488, Marinus de Calcina 1248, Sm. IV, 356, sve osobe iz zadarske porodice de Calcina (Usp. Putanec, Filologija VI, 161), *Desinja,* Desina de Cotopane 7. XI God. Sv. M., Desina de Birfo 1247, Lj. I, 73, Dessina de Berse 28. XII God. Sv. M., *Dьminja* (od Dominicus, vidi prijašnja tumačenja kod fonetskih promjena), Dimigna Melicro 1247, Lj. I, 73, Dimina f. Petri Strinca 29. VI God. Sv. M., Grisogonus Diminie 1209, Starine 21, 246, *Dominja* (Damianus), Prodanus de Domigna 1247, Lj. I, 73, Cerne de Dominis 1283, Rad 145, 199, *Družinja,* Drusigna Falizantii 1239, Jir. 229, *Gaucinna* Madii de Gaucinna (od Gaudius, vidi gore pod imenom Kalcinja), 1289, Vj. 3, 244, *Petrinja* (Petrus), Petrina de Alme 1283, Rad 145, 195, Petrigna de Papo, Starine 27, 75, Not. 181, Petrigna de Bithe 1250, Sm. IV, 426, Vite de Petrigna 1291, Sm. VII, 86, *Vlьčinja,* Micha f. Uocinne 9, VIII, God. Sv. M., Dobroslaua f. Uolcinna Bite Iuda 11. IX, God. Sv. M.,

-an: *Bogdan* (iako tu nemamo nast. -an nego dio složenog imena -dan), Bogdanus de Segla 1247, Lj. I, 73, Bogdanus Slurado 1239, Sm. IV, 82, Bogdanus Martini 1204, Sm. III, 44, *Košan* (Cassianus), Cosanne Viti de Biualdo 1289, Not. 146, *Dragan,* Dragane Longo 1289, Not. 133, *Ginan* (Geminianus), Stephanus f, Vulcine de Ginnano 1290, Sm. VII, 5, *Grizovan* (Grisogonus), Petrus de Grisovanno 1247, Lj. I, 73, *Gržan* (od Gregorius, isp. Gržan u glagoljskim listinama iz Like, 1483, Mon. croat. 119, Ak. Rj. III, 484), Gresanne Claudus f. Laurentii, *Toman* (Thomas), Thomanus Johannis Zauate 1274, Sm. VI, 79; ovdje možemo pribrojiti i ime *Ivan* (Johannes), Yvanus de Prodanello 1247, Lj. I, 73, Iuanus de Calcina 1251, Lj. III, 404, Yvanus f. Petrici de Forte 1289, Not. 217, Ivanus de Sagarella 1294, Not. 78,

-onja: *Fanfonja* (nadimak prema unjkavu govoru, vidi raspravu I. Danila »Obitelj zadarska de Fanfogna«, Narodni koledar, Zadar 1870), Dessa de Fanfogna 1274, Sm. VI, 79, rodonačelnik zadarske porodice Fanfonja, *Grubonja,* Andrea de Grubogna 1294, Sm. VII, 169, Marinus de Grubogna 1247, Sm. V, 446, i odatle plemićka obitelj Grubonja, *Nozdronja,* Drago de Nosdrogna 1283, Rad 145, 202, otada porodica Nozdronja, *Petronja,* Petrogna de Lampredio 1224, Sm. III, 225, Petrogna de Papo 1267, Sm. V, 438,

-ko: *Bivko* (Bivaldus, Vivaldus), Biuco de Botono 1283, Rad 145, 200, isti Bivaldus de Botono, Sm. VI, 424, VII, 293, *Grško* (Gregorius), Gregorius dicto Gresco de Botono 1294, Lj. I, 184, ser Garsco Johannis de Hualis 1291, Sm. VII, 31, *Stipko,* Stipcho de Catarino 1289, Not. 4, *Stojko,* Stoycho de Nicola 1289, Not. 58, *Tolko,* Tholco Scherbina 1279, Not. 75,

-ača: *Vitača,* Vitaca de Scolatura 1247, Lj. I, 73, Vitaza Petrici 208, 1257, Sm. V, 69, Vitaca f. Miche de Lemesso 1298, Sm. VII, 297, Desa f. Biuitace 25. VIII God. Sv. M.

Ženska imena s nastavkom -ača: *Dobrača,* God. Sv. M. 8. IX 1272, Dabraca abbatesa Sv. M., 8. IX, Dabraca ux. Petri Strinci, 10. X 1292, Dabraca f. Nassi, 11. VII, Dobraca mon., 4. XII Dabraca mon., 28. XII Dabraca mon., *Desača,* 20. V Desaca ux. Biuitace, 8. VI Deraca (?) mon., *Mahača,* Machaca ux. Maldenatii 17. IV, Machaca consobrina Cose de Saladini 1283, Sm. V, 445,

-oš: *Běloš,* Grisogonus f. Bellosii, 1238, Sm. IV, 46, Grube de Beloxio 1240, Sm. IV, 106, *Dobroš,* Dobrosso de Carlac 1247, Lj. I, 74,

-eša: *Biteša* (Vitus, Vite, Bite), Grube de Bitessa 1269, Starine 27, 85, *Bolješa,* Domine de Bolesa 1289, Not. 139, *Mavreša* (Maurus) Grisogono de Mauressa 1289, Not. 11, 12,

-iša: *Hvališa,* Marino f. Qualisi 1292, Sm. VII, 79, *Petriša,* Clemens de Petrisca 1289, Vj. I, 169, *Kurtiša,* Cernecha de Curtiscia 1289, Not. 208,

-ce: *Stance,* Stance f. Henrici Parui 1297, Not. 93, Stance de Grisogono 1279, Not. 4, *Dъmince,* 10. VII Ob. Mathei filij Dimince Cocorini, God. Sv. M., Cerne Dyminci Pilosi, 1286, Sm. VI, 557,

-en: *Držen,* Dresen f. Leonardi de Osico 1233, Sm. III, 390, *Mrđen,* Maurus de Mergen 1247, Lj. I, 73,

-o: Bunna ux. *Louro* 11. V, God. Sv. M., Marinus f. *Dobro* de Iaia 29. VI, God. Sv. M., *Pero* f. Jacobi Cupo 2. VI, God. Sv. M., *Drago,* Matheus f. q. Dragi de Mathafarro, 1271, Sm. V, 601,

-ica: *Desica,* Sobanne f. Dessice Glamocenin 1289, Not. 15, *Dobrica,* Dabrizza soror Drasce Balbo, 1209, Star. 21, 246, Dabrica mon., God. Sv. M., 28. III, Dabrica mon., God. Sv. M., 5. XII, *Nikolica,* Nicoliza abb. Sv. M., Ostojić n. d. III, 333, *Pribica,* Pribiza mon., Kal. Sv. M., 24. VII,

-uh: *Črnuh,* Iuano Cernucho 1289, Not. 15,

-eha: *Črneha,* Cernecha de Curtiscia 1289, Not. 208, Steppe f. Cernecha Sudia 8. V, God. Sv. M.,

-ša: *Grubša,* Grubsa de Slurado 1289, Not. 175,

-hna: *Lovrehna,* Lourechna de Joseph 1190—1222, Sm. II, 244, 326, Joseph de Lourechna 1239, Sm. IV, 82, Bogdanus de Lourechna 1274—1283, Sm. VI. 124, X, 125, Rad 125, str. 192, *Marihna,* Marichina mon., God. Sv. M., 28. XII,

-ka: *Franka,* Franca monacha, God. Sv. M., 29. IV,

-uša, -oša: *Maruša,* Marusa mon., God. Sv. M., *Skumuša,* Scumusa ux. Johannis Cresti de Micusso, F. Dobri Cacalupi, 1299, Not. 102, *Dragoša,* Dragosa redovnica Sv. Dimitrija, Bianchi n. d. II, 151, *Dobroša,* Dobrosa redovnica Sv. Dimitrija 1202, Bianchi II, 151.

Iz cjelokupnog pregleda antroponimijskih deminutivnih, augmentativnih i hipokorističkih nastavaka u imenima osoba od X do kraja XIII st. koje su pripadale višim gradskim slojevima Zadra uočljivo je da su romanske nastavke dobivala romansko-kršćanska i neka hrvatska imena (Budinelus, Prodanelus, i dvojne nastavke, hrvatske i romanske, ime Bogxelanus, u kojem vidimo mnogostruku kontaminaciju, od osnove Bog preko hrv. hipokorističkog oblika Bože do hibridnog oblika s dva romanska nastavka, -ellus i -anus, zatim ime Bratulinus), a hrvatske nastavke da su imala hrvatska i mnogobrojna romansko-kršćanska imena. Hrvatske hipokorističke tvorbe znatno su brojnije od romanskih. Usve se do kraja XIII st. u dokumentima nalaze 524 hipokorističke tvorbe u imenima plemićkih i crkvenih osoba. Od toga je 72 s romanskim nastavcima, a 462 sa slavenskim, hrvatskim, Ako uzmemo da su skraćene forme muških imena na *-a* nastajale i u romanskom govornom mediju (Micha, Maza, Pasqua), kao što su od hrvatskih imena (npr. Desa) potvrđene već od najranijih dokumenata i na hrvatskom državnom teritoriju i u dalmatinskim gradovima, onda bi taj završetak tre-

balo smatrati neutralnim pri diobi romanskih i slavenskih nastavaka, pa od broja 460 izuzeti imena 57 Zadrana kojima ime završava na *-a*. Time dobivamo broj od 405 kao broj hrvatskih hipokorističkih tvorbi. Broj romanskih i hrvatskih sufiksa u osobnim imenima po pojedinim stoljećima ide ovako:

	romanskih	hrvatskih
X st.	3	10
XI st.	11	44
XII st.	23	103
XIII st.	36	247

Ne uzmemo li u obzir stanje u X st., gdje je omjer između romanskih i slavenskih nastavaka, zbog malog broja dokumenata, mogao biti slučajan i gdje se jedan hrvatski hipokoristik (Dobro) ponavlja više puta, vidimo da je u XI st. omjer 1:4, u XII st. 1:5, a u XIII st. 1:7 u korist hrvatskih nastavaka. Znatno manji broj romanskih nastavaka mogao bi se tumačiti time da je pisar ime od hipokorističkog romanskog oblika svodio na njegov osnovni latinski oblik. Toga je moglo biti. Ali to je mogao činiti, i činio je, kao što ćemo kasnije pokazati na više primjera, i s hrvatskim hipokorističkim oblicima (za romanske hipokoristike imamo samo jednu takvu potvrdu). Moglo bi se reći i to da se, možda, u dalmatinskom romanskom govoru općenito nisu često upotrebljavala imena od milja i deminutivi. Ako tu pretpostavku usvojimo, onda se umanjuje vrijednost omjera između slavenskih i romanskih hipokorističkih nastavaka, ali se ne može osporiti velika količina dokumentiranih hrvatskih nastavaka na imenima zadarskih plemića.

Iz pregleda nastavaka po stoljećima uočavamo najučestalije. Od romanskih su u upotrebi *-ellus, -ella, -ullus, -ulla, -inus, -anus, -etta* (od XIII st., pod utjecajem venecijanskog govora), *-illa, -otus*, ali u malo primjera. Nešto su učestaliji *-ellus* i *-ullus*.

Slavenski su nastavci:[60] *-onja, -inja, -e, -a, -an, -ja, -o, -ъc, -ko, -oš, -uša, -oša, -iša, -ača, -ica, -en, -ce, -ak, -ša, -eha, -ina, -uh, -hna, -ota, -alj*. Kako vidimo, to je veliko bogatstvo i raznolikost nastavaka, što govori o njihovoj živoj i stvaralačkoj primjeni. U X i XI st. najučestalije su tvorbe na *-o*, ali kod malo imena: Dobro, Drago, Prvo. Ti hipokoristici su dobiveni tako da je od hrvatskih dvočlanih imena Dobromir, Dobroslav, Dragomir, Dragoslav, Prvoslav i sl., kakva se veoma često upotrebljavaju u zaleđu Zadra

[60] O nastavcima za tvorbu deminutiva, augmentativa i hipokoristika vidi kod Tome Maretića u radu O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad JAZU 81, 82, 1886.

u ispitivanim stoljećima, kao ime uzet samo prvi dio. Osim takvih tvorbi najučestalije su u X i XI st. one na *-onja* i *-inja*. U XI st. javljaju se zatim nastavci *-e*, *-a* i za muška imena, pa *-ača* i *-ъc*. U XII st. na prvo mjesto dolazi nast. *-e*, a uporedo s njim *-onja*, zatim dolaze *-a*, *-inja*, *-ača* i *-ъc*. U XIII st. prevladava hipokoristički oblik s nast. *-e*. Gotovo polovina svih hipokoristika tako je formirana. Zatim je čest nast. *-inja* i *-ъc*, a nast. *-onja* zaostaje, u odnosu na učestalost njegove upotrebe u X i XI st.

Za to je vrijeme na hrvatskom teritoriju u neposrednoj blizini Zadra antroponimijsko stanje ovakvo:

U XI st., otkad počinju sačuvani dokumenti, podjednako su u upotrebi i puna dvočlana imena i hipokoristički oblici. U ispravi datiranoj 1029. godinom, R. 38, dolaze ova imena: Heleniza, soror Godemiri bani, Bolemir, iupanus nonensis, Radoniza, Ueliaco, Stephanizo, Desinna iupanus, Zouinna centurio. U ispravi iz Nina, kojom kralj Petar Krešimir potvrđuje darovnicu svoga djeda za Diklo Sam. sv. Krševana, 1062, R. 62, od 8 svjetovnih lica 6 imaju hipokoristički oblik imena: Adamizo, Uolesa, Budiz, Zouiz, Dragona, Grubona. Osim tih lica dolaze još Boleslauo tepzi, Dadovit uinotoc. U ispravi iz prve polovice XII st., 1129, SM. II 40, navedene su ove osobe: presbiter Benedictus, Pribislauo filius Bolesi, Priboi filius Vironi, Vilconic, Dragos, Vilcodruga, Golube, Prodanus filius Vilcoseri, Opprinna, Chropizo, Dalmocanino, Grubessa, Priben, Bratona, Dessinna, monachus Madius, monachus Grubessa filius Vicussi, Cruina, Drasimir, Vilcina filius Tolei, Pristauopor et Brucona et Tolinna, Damianus clericus. Hipokorističke tvorbe su češće nego dvočlana imena: Bolješa, Priboj, Vironja, Vlьkoпьc, Dragoš, Hropьc, Grubeša, Priben, Bratonja, Desinja, Grubinja, Vikuš, Krvinja, Vlčínja, Brkonja, Tolinja. Najrašireniji su hipokoristički nastavci u XI st. *-ъc*, *-onja*, *-inja*, a u XII st. *-inja*, *-onja*, *-eša*, *-ъc*. Nastavak *-e* manje je zastupljen: Lube, Drase 1070, R. 86, Crine 1072, R. 94. Još dolaze ovi nastavci u XI st.: *-ica*, *-en*, *-hna*, *-ak*. U XII i XIII st. dosta su rašireni *-oš* (Dragoš), *-ko* (Deško), *-ša* (Dabiša), *-an* (Desan), *-ce* (Stançe, Dimînçe).

Kršćanska imena podliježu na hrvatskom teritoriju u okolici Zadra hipokorističkoj tvorbi već od prvog nam poznatog vremena. Pored primjera koje smo naprijed iznijeli za XI st. nalazimo nove u XII i XIII st.: *Juriza* Zudoniz 1184, Sm. II 189, *Petrina* Drisceu 1107, Sm. II 18, *Michalium* filium Strianni 1182, Sm. II 179, *Ceprenna* frater Zeuetanne 1236, Sm. IV 7, *Matessa* de Ualentino, *Dimince* Selan 1263, Sm. V 56 (Mnogo više kršćanskih imena koja nose Hrvati iz zadarskog zaleđa zapisano je u latinskom obliku,

premda to nije bio njihov govorni oblik. Za XI st. takve slučajeve već smo iznijeli, a za XII st. navodimo ove: Sergius Nonensis comes 1107, Sm. II 18, Damianus scutifer 1172, Sm. V 132, Ciprianus f. Tolinne de Budimiriz 1166, Sm. II 107, Georgius Tolissi Cacicli 1182, Sm. II 233, itd.).

Pri usporedbi hrvatskih hipokorističkih nastavaka u imenima zadarskih plemića i crkvenih osoba s onima u zadarskoj okolici dolazimo do ovih zaključaka:

1. I u Zadru i u njegovoj okolici imena se veoma često javljaju u hipokorističkom obliku.

2. Hipokorističkim tvorbama podliježu i narodna hrvatska i kršćanska svetačka imena.

3. U XI st. su nastavci *-onja, -inja* i *-ьc* najučestaliji u Zadru i u okolici.

4. Tvorbe na *-o* (Dobro, Drago), koje ne susrećemo u okolici, u Zadru zamjenjuju pune oblike imena. Po tome se hrvatski antroponimi u Zadru znatno razlikuju od onih u okolici. Dok se u okolici podjednako čuvaju dvočlana slavenska imena i razvijaju hipokoristički oblici, u Zadru gotovo potpuno prevladavaju kraći oblici imena, bilo da se uzima samo prvi dio složenog imena (Drago, Dobro, Prvo), bilo da im se dodaju hipokoristički nastavci.

5. Nastavak *-e*, koji se u okolici javlja u manjoj mjeri, u Zadru je potvrđen u XI st., a u XII st. izbija na prvo mjesto, uz još znatno upotrebljavano *-onja*. U XIII st. potpuno prevladava i daje glavnu karakteristiku hrvatskim hipokorističkim tvorbama u gradu.

Mnogobrojne su u Zadru hrvatske hipokorističke tvorbe od starih romanskih i općenito kršćanskih imena. Javljaju se već u X st. (Ursonja, u romanskom izgovornom obliku Ursana). U XI st. nalazimo različite hrvatske sufikse na istom kršćanskom imenu: Petrinja, Petrьc (Petrinna, Petrizo). Pored toga zahvaćeni su hrvatskim hipokorističkim nastavcima imena Chrisogonus (Crisana — Krsonja), Ursus (Ursana — Ursonja), Vitus (Uitaza — Vitača), Maria (Marichina — Marihna). U XII st. ime Petrus daje raznolike hrvatske hipokorističke tvorbe: *Petrača* (Petraca), *Petrьc* (Petrizo), *Petronja* (Petrana, Petrona, Petronia), *Petriša* (Petrissa). S hrv. hipok. sufiksima zapisana su u tom stoljeću još ova imena: Damianus (Domacca), Candidus (Cande), Dominicus (Diminia — Dьminja), Gaudius (Gauze, Galzana, preko dalmatskog oblika Gauzulus), Lampredius (Lompre), Maria (Marichina), Vitus (Bite, Vite, Vitaza). U XIII st. ova romansko-kršćanska imena nalazimo zapisana u hrvatskom obliku:

Andrea: *Andra, Jadre,*
Bartholomaeus: *Barte,*
Benedictus: *Bene, Benja* (Begna),
Bivaldus, Vivaldus: *Bivko* (Biuco),
Candidus: Kande (Cande),
Cassianus: Koša, Košan (Cossa, Coscane),
Chrystophorus: *Krste* (Creste),
Chrysogonus: *Krše,* isp. Kršević, *Kreše* (Cresce),
Cyprianus: *Ciprinja* (Ciprigna),
Damianus: *Dominja* (Domigna),
Dominicus: Dminja, Dmince (Diminia, Dimince),
Fortus: *Forte,*
Franciscus: *Frane,*
Gaudius: Gauze, Gaucinna, Calcina,
Georgius: *Jura,* hibridno *Jurislav* (Jurislauus),
Gregorius: *Grьžan, Grьško* (Gresanne, Gresco),
Johannes: *Ivan* (Iuanus),
Justus: *Juste,*
Lampredius: *Lompre,*
Laurentius: *Lovre,* Lovrehna (Loure, Lourechna),
Maurus: *Mavreša* (Mauressa),
Nascius: *Nasce,*
Petrus: *Petre, Petrьc, Petrinja, Petriša, Petronja* (Petre, Petrizo, Petrina, Petrissa, Petrogna),
Prestantius: *Preste,*
Sabatius: *Sabe* (Sabbe),
Salvius: *Salbe,*
prema Sophia (?): *Sope, Šope* (Soppe, Sciope, Soffe),
Stephanus: *Stepe, Stipko* (Steppe, Stipcho),
Thomas: *Toman* (Thoman),
Valius ili Valentinus: *Vale* (Valle),
Vitus i Vitalis: *Vite, Vitača, Bite, Biteša:* (Vite, Vitaza, Bite, Vitessa).

U XIII se stoljeću neka tipična stara imena ne javljaju više u dokumentima u svome punom obliku nego samo u hrvatskom hipokorističkom. Tako ne nalazimo više zapisano Prestantius nego samo *Preste.* Vitus je gotovo isključivo zapisano kao Vite, Vitaza, Bite, Bitessa *(Vite, Vitača, Bite, Biteša;* u ova dva posljednja ogleda se i dalmatski prijelaz v > b, pa se u nekim porodicama ime ustalilo u tome obliku), a Cassianus nije kao osobno ime nikada u dokumentima (javlja se od XII st.) zapisano u tome obliku, nego samo kao *Cosca, Cossane.*

Ima dosta primjera da je ista osoba zapisana i u latinskom i u hrvatskom obliku svoga neslavenskog imena:

Petrana (Petronja), zadarski comes oko 1146, Thomas Arch., cap. 20, p. 65, zapisan je i kao *Petrus,* K. 2, 40, Jir. 191,

Andreas de Raua 1276, Sm. VI, 171, *Jadre* de Raua 1289, Rad 145, 204,

Bivaldus de Botone 1294, Lj. I, 184, *Biuco* (Bivko) de Bottonis 1283, Rad 145, 200,

Bartholomeo Grisogoni de Mauro 1291, Sm. VII, 28, *Barthe* Grisogoni de Mauro 1280, Sm. VI, 380,

Cyprianus Damiani 1197, Sm. II, 283, sin mu Damianus *Ciprigne* 1265, Sm. V, 346,

Dominicus f. Martini Madii, iudex, 1201, Sm. III, 5, isti *Dimina* (Dьminja) Martini Madii 1199, Sm. II, 314,

Franciscus de Civalelli 1294, Jir. 167, *Frane* de Zevalellis 1325, Lj. I, 360,

Gregorius dicto *Gresco* (Grško) de Botono 1294, Lj. I, 184,

Grisogonus f. Tolco de Scherbina 1294, Not. 75, *Cresse* (Krše) de Scherbina 1295, Not. 83, *Cresevanus* (Krševan) de Schorbina f. Tolci 1327, Sm. IX, 361,

Grisogono de Sestouiso 1289, Not. 112, *Cresco* (Kršo ili Krešo) de Sestouiso 1289, Not. 206,

Johannes de Calzina 1260, Sm. V, 160, *Yuan* de Calcina 1297, Sm. VI, 280,

Johannes de Cernucho 1304, Sm. VIII, 79, *Iuano* de Cernucho 1289, Not. 3, 57,

Johannes de Lemescii 1289, Not. 122, *Iuanno* de Lemescii, Not. 118,

Johannes f. c. Creste de Carlaco 1289, Not. 202, *Iuanno* de Carlacho 1288, Not. 52,

Joannes de Peregrino 1247—83, Lj. I, 74, Rad 145, 205, otac mu Pelegrinus de Valle 1232, Sm. III, 366, a stric *Iuanus* de Valle, spomenut 1250 (Derse de Iuani de Vale), Sm. IV, 426,

Lampredius Preste Darie 1283, Sm. VI, 445, *Lompre* de Daria 1289, Not. 115,

Lampredius de Ciualellis 1298, Sm. VII, 320, *Lompre* de Çiualellis 1302, Sm. VIII, 35,

Laurentius Marini de Ciualelli 1288, Not. 50, *Loure* f. Marini de Iaia (istovetni s Ciualelli, prema mojim genealoškim istraživanjima) 1289, Not. 128,

Laurencius de Joseph 1190, Sm. II, 244, sin mu Joseph de *Lourechna* 1235, Sm. IV, 82,

Maurus Grisogoni Mauri 1278—86, otac mu Grisogonus de *Mauressa* (Mavreša), Not. 11,

Petrus Desse de Mira 1293, Not. 73, *Petre* Desse de Mira 1289, Not. 102,

Stefanus, Dobra ux. *Stefani* de Sudia 10. X 1292, God. Sv. M., *Steppe* f. Cernecha Sudia, 8. V, God. Sv. M.,

Stefanus Zeputa 1247, Lj. I, 73, Ceputa f. q. *Stepi* de Ceputa, 1289, Vj. I, 178.

Navedeni primjeri nam potvrđuju da je hrvatski hipokoristički oblik romansko-kršćanskih imena bio njihov govorni oblik, a latinski oblik tih imena, koji se u dokumentima najviše susreće, samo je u skladu s latinskim jezikom dokumenta.

Brunelli je hipokorističkim oblicima *Petracia, Petraza, Petraca,* koji se javljaju u Zadru tražio uzor u grčkom obliku πετράκης, a *Petriza, Petrixa, Petrissa* da odgovaraju obliku Petricus iz Barija.[61] Razlike između grčkog sufiksa -ακης i sufiksa *-acia, -aza* iz zadarskih dokumenata kao i između barijskog *-icus* i zadarskih *-izo, -ixa, -issa* ne mogu se svesti pod fonetske promjene dalmatinskog romanskog govora,[62] pa je takva Brunellijeva usporedba bila izlišna, tim više što je iz dokumenata koje je imao dostupne u zadarskom arhivu i koji su već bili tiskani mogao lako uočiti da su sufiksi *-ača* (pisano -acia, -aza, -aça), zatim *-onja* (pisano -ana, -onia, -ogna), pa *-iša* (pisano -issa, ixa) i -ъс (pisano -izo, -icus) vrlo rašireni slavenski sufiksi koji su u to vrijeme bili u upotrebi i na hrvatskom teritoriju u okolici Zadra i u samom gradu Zadru. Pomoću njih tvore se hipokoristički oblici i od hrvatskih i od romansko-kršćanskih imena. Ti su antroponimijski sufiksi bili vrlo frekventni i u ostalim dalmatinskim gradovima i u njihovu hrvatskom zaleđu.[63]

Znatan broj plemićkih obitelji u Zadru oformio je svoje prezime prema jednom ili nekoliko predaka koji su nosili ime s nekim od hrvatskih sufiksa. Takve su ove plemićke obitelji kojima porodično ime možemo pratiti prije početka XIV st.: *Begna* — prvi predak s tim imenom živio krajem XII st., jer mu se sin Dobre de Begna nalazi u dokumentima 1232—40, Sm. III 259, IV 100; *Bitessa* — prema denominaciji Grube de Bitessa 1269, Star 27, str. 85; *Bogde* — od Bogde de Cande 1289, Not. 98, ili Bogde de Lourechna 1274—83, Sm. VI 124, X 125; *Calcina* — kako se konačno ustalilo prezime te obitelji, što je nastalo od imena Gaudius preko dalmatinskog romanskog hipokorističkog oblika Gauzulus i odatle razvijenih oblika s hrv. nastavkom: Gaucigna

[61] V. Brunelli, n. d., str. 304.

[62] Ž. Muljačić, Dalmatski elementi, n. d.

[63] Općenito za dalmatinske gradove vidi Jireček, n. d., 81—83. Za Split i Poljica u XI st. vidi V. Novak — P. Skok, n. d., str. 257, 271, 272, za Dubrovnik vidi I. Mahnken, Dubrovački patricijat, n. d., str. 68—74.

(Gaucigna de Zoilo 1239, Sm, IV 137), Calcina (Marinus f. Petri de Calcina 1239, Sm. IV, 31); *Cande* — od Cande de Joanne Ragno 1247, Lj. I 73; *Fanfogna,* od pretka koji se zvao Dessa de Fanfogna 1274—99, Sm. VI, 79 — VIII, 538; *Grubogna,* grana roda Vitača, od pretka što se u dokumentima naziva Grube Lampredii 1190, Sm. II 243, a sin mu Marinus de Grube i Marinus de Grubogna 1232—45, Sm. III 359, IV 267; *Lourechna* — prema Lourechna de Joseph 1190—1222, Sm. II 244, 326; *Nasce / Nassis* od pretka što se zvao Nasce de Bivaldo (žena Stana, a druga Prvka) 1274—79, Lj. I 74, Sm. VI 290, sin mu Matheus f. Nasse de Bivaldo i isti, Matheus de Nassis 1260—92 (žena Selcha), Sm. III 160, VI 557, VII 115; *Nosdrogna,* prvi je Drago de Nosdrogna u popisu zadarskog plemstva 1283, Rad 145, 202, osnivač te zadarske ugledne porodice, grane hrvatskog plemićkog roda Draginića (prema ispravi iz 1379, Misc. II—IV, 43); *Petrigna* — od pretka što se zvao Petrinna f. Bitte de Pece 1235, Star. 22, 231; *Petrizo* — jedna grana roda Vitača (Vitaza), od pretka po imenu Petriz Vitaze 1166—1201, Sm. II 144, III 4; *Petrogna,* s rodonačelnikom po imenu Petrona iudex 1224, Sm. III 235; *Quale/Qualis,* od pretka što se zvao Qualissa i Quale (Hvališa i Hvale) 1283—85, Rad 145, Not. 16; *Sciope/Soppe,* prvi je Scioppe f. Georgii 1183, Sm. II 186, a sin mu Georgius Soppe i Scioppe, sudac, 1184—1201, Sm. II 189 — III 4; *Vitaza* — početak roda je Vitaza prior, svjedok 1096, R. 175, 176, ili Vitaza frater pontifici (prvog zadarskog nadbiskupa Lampridija) 1146, Sm. II 61 (Podaci iz mojih genealoških istraživanja o zadarskom plemstvu).

Romansko-kršćanska imena zadarskih plemića ne dobivaju samo hrvatske sufikse nego se javljaju općenito u govornom obliku do kojeg je došlo preklapanjem fonetskih osobina hrvatskog jezika na još žive i djelujuće dalmatske — romanske — izgovorne osobine: Andrea — *Jadre,* Cassianus — *Koša, Košan* (Cosa, Coscane), Damianus — *Dominja, Domača* (Dominia, Domazza), Dominicus — *Dminja, Dmince* (Dimigna, Dimince), Chrystophorus — Krste (Creste), Chrysogonus — *Krše, Krševan, Krešo* (Cresce, Creseuanus, Cresco), Georgius — *Jura,* Gregorius — *Gržan, Grško* (Gresanne, Gresco), Ioannes — *Ivan* (Iuan), Stephanus — *Stepe, Stipko* (Steppe, Stipcho).

S druge strane, dalmatska zamjena našeg /o/ svojim /a/, realiziranim kao *å,* zbog nemogućnosti prihvatanja našeg dosta otvorenog /o/ svojim zatvorenim /o/, koja se u Zadru očitovala u imenima izvedenim od imena *Dobr-* i u hipokorističkom nastavku *-onja,* prevladana je tokom vremena, prilagođavanjem dalmatskog fonetskog sistema i sve većim utjecajem hrvatskog. Ishod je takav da u XII st. prevladava pisanje *o* u navedenom imenu i nastavku, što potvrđuje takvu živu izgovornu realizaciju, pored formi s *a*

koje su tada već mogle biti tradicionalno okamenjene: *Dabro* pored *Dobre, Dobroslaua; Dabrana* pored *Dobronna; Petrana, Galzana* pored *Bratonia/Bratona, Cotona, Dobrono, Petronna/Petronia, Pruona/Pruonia, Suronia.*

VII

Prije početka razmatranja antroponimijskih hipokorističkih tvorbi u Zadru iznijeli smo mišljenje da nam one mogu dati odgovor na pitanje kakvo je bilo etničko i jezično stanje u gradu u daljim stoljećima poslije potvrđene mješavine u X st. Zaključci koji nam se nameću na temelju ispitivanja hipokoristika, augmentativa i deminutiva jesu ovi:

1. Etnička mješavina (simbioza) koju u Zadru vidimo ostvarenu u X st. zahvatila je u XI st. mnoge gradske porodice, i starosjedilačke i novodoseljene. Otada ne možemo odvajati Romane od Hrvata u Zadru. Oni su se i unutar obitelji i društveno stopili. Odraz takva stanja jest dvojezičnost, koja se u antroponimiji potvrđuje naporednom upotrebom romanskih i hrvatskih sufiksa u imenima osoba iste obitelji (dedi Petrizo filio Trunzanni 1066, R. 66, Petrizus Zauarelus 1133, Sm. II 41, Grubessa f. Gauzuli 1172, Sm. II 132, Petrana Petriculi 1146, Sm. II 61, Çouellus de Nosdrogna 1293, Sm. VII 157, Jovellus de Bellessi 1297, Lj. I 44), pa čak i u istom imenu (Petriculus = Petrьc, pisano Petrizo, + -ullus, 1146, Sm. II 61; Blasculinus = Blaško, pisano Blasco, + -ullus + -inus, 1196, Sm. II 277; Bogxelanus = Bože, pisano Bogxe, + -ellus + -anus, 1247, Lj. I 73).

2. Novim miješanjem simbioziranih starih porodica s novim hrvatskima koje su se dalje u grad doseljavale došlo je u njima do prevage hrvatskog etničkog elementa. Do nadjačavanja hrvatskog udjela u toj etničkoj mješavini došlo je svakako u XII st., otkada romansko-kršćanska imena imaju znatnom većinom hrvatski oblik u tvorbi, u fonetici i u naglasku, pa zajedno s hrvatskim narodnim imenima ostvaruju sistem hrvatske antroponimije u Zadru.

3. Hrvatski antroponimijski sistem mogao se razviti u tolikoj mjeri jedino u sredini koja je pretežno govorila hrvatskim jezikom.

4. Sudeći po dijelu hipokorističkih nastavaka i po nekim fonetskim osobinama u imenima, plemići su govorili i dalmatskim jezikom. Taj jezik mogao je biti i službeni jezik u komunalnoj upravi (iako nemamo potvrde o takvoj njegovoj upotrebi), gdje se mogao zadržati po tradiciji i onda kad je u gradu već prevladao hrvatski etnički element, sve do prodora mletačkog kao jezika vlasti i trgovine, poslije dugotrajnijeg zaposjednuća Zadra u XIII

st. On je svakako bio društveni, klasni jezik, jezik kojim su se pripadnici viših gradskih slojeva, što su se dugom tradicijom odvojili u gradsko plemstvo (i oni romanskog i oni hrvatskog podrijetla), odlikovali i razlikovali od ostalih stanovnika grada, koji su uglavnom govorili samo hrvatski, pa mu tragove nalazimo i u XIV stoljeću, kad još živi, u konvergenciji s mletačkim. Ali dalmatski jezik najkasnije od X st. ne zauzima jedino mjesto, a od XII st. ne zauzima glavno mjesto u zadarskim plemićkim obiteljima i u sveopćem životu grada.

Naša dosadašnja ispitivanja vršena su na imenima osoba iz plemićkih obitelji Zadra. Zato se i naša zaključivanja odnose na etničko i jezično stanje u tim zadarskim obiteljima.[64]

Jireček je stanje antroponima u Zadru u XII st. pokazao na imenima listine iz 1190. god. U njoj je imenovano 56 najuglednijih Zadrana, koji su se našli na okupu da proslave sjajnu pobjedu nad Mlečanima i da Samostanu sv. Krševana vrate otok Maun (Sm. II, 243—245). Među tih 56 osoba, od kojih su 32 navedene s očevim imenom, nadimkom ili prezimenom, Jireček je našao da su »slovenskog porekla samo 6 vlastitih imena i 4 nadimka prezimena kod 5 lica«. Prema tim brojkama on ocjenjuje »odnos između slovenskog i predslovenskog elementa«.[65] Poslije šireg razmatranja imena i njihovih nastavaka, antroponimi u toj zadarskoj povelji pokazuju drugačije stanje. U popisu koji donosimo podvući ćemo imena koja imaju hrvatske osobine, bilo da su hrvatska imena ili s hrvatskim nastavcima. Navest ćemo i neke članove rodbine spominjanih osoba, ukoliko nam to način njihove denominacije (ako osim vlastitog imena imaju još koju antroponimijsku oznaku) i dokumenti omogućavaju:

Damianus *Desinnie* Jadrensis comes,

Johannes Bernaldi sancte Jadertine ecclesie archidiaconus,

Andreas archipresbiter,

Marcus Mita Gange, canonicus; brat mu *Gauze* 1181, Sm. II 172, a bratova žena *Stana* 1224, Sm. III 235,

Matheus *Nosdri,* canonicus,

Vitus ac Siluester, maioris ecclesie canonici,

Marinus s. Marie maioris plebanus,

Predicius (Predьc, sravni Preda, frater Uilcmir, u Žrnovnici kod Splita, cc. 1090, CD I, Zgb. 1967, 193) s. Stephani plebanus,

Johannes Pucine s. Petri veteris plebanus,

[64] Genealoški prikaz zadarskih obitelji od X do XIV st. autor će dati u posebnu radu.

[65] Jireček, n. d., str. 110.

Joseph s. Petri noui (plebanus),

Johannes Cucile s. Michaelis plebanus; vjerojatno mu brat *Petrona* Cucille, iudex 1183, Sm. II, 186, i *Cerne* Cucille, advocatus 1183, Sm. II 188, a rod *Mergia* (Mrđa, v. Ak. Rj.) de Cucille, iudex 1220, Sm. III, 179.

Damianus dei gratia Jadrensis comes (na početku isprave naveden kao Damianus *Desinnie,* a žena mu je bila Streja — *Streia* relicta Damiani comitis 1199, Sm. II, 127; za ime usp. ime svjedoka za neku zemlju u Miranima 1070—76, Streirado, Strearado, CD I, Zgb. 1967, 148, 149) una cum:

Damiano *Sluradi* (Zlurad) et Martino fratre eius; g. 1199—1239, Sm. II 329, IV 82, navodi se *Bogdanus Sluraddo,* vjerojatno brat navedenih,

Petrizo (Petrьc) *Vitace* et Lampridio fratre eius,

Petrona Cucile; brat mu *Cerne,* advokat, 1174—1183, Sm. II 188, drugi brat *Mergia* (Mrđa) 1220, Sm. III 179,

Petrizo Michaelis et Prestancio fratre eius; možda mu je brat *Draže* — Damiano f. Drasce Michaelis 1219, Sm. III 173,

Gregorio *Cosse* (hrv. hipokoristik od Cassianus s izgovorom *o* za dalmatsko a > å, pod hrvatskim fonetskim utjecajem),

Martino et *Diminia* filiis Madii; Martinovi sinovi su *Dimina* (Dminja) i *Bogdanus* 1204, Sm. III 44,

Micha *Petrizi* et Petro fratre eius,

Petro Camasi,

Grube Lampridii,

Prestancio Cipriani; vjerojatno mu je brat *Dobrona* f. Cipriani 1172, Sm. II, 133,

Petriscio (Petriša) *Otre;* iz roda Kačića, g. 1240, Star. 23, 195, navodi se *Petrus de Ottra Cacik,*

Vulcinna de *Cande,*

Bitte de Juda; sin mu *Uolcinna* f. Bite de Iuda, 20. X — God. S. M., a unuka *Dobroslaua* f. Uolcinna Bite de Iuda, 11. IX — God. Sv. M.,

Bitte Prestancii et Crisogono fratre eius,

Petro *Sluradi;* g. 1201. zapisan kao Petrus *Sloradich,*

Cellia,

Andrea *Cotopanie* (nadimak pa prezime jedne zadarske plemićke porodice, nastalo prema nazivu catapanus najvišeg vojnog

funkcionera u bizanskoj Dalmaciji u drugoj pol. XI st.[66]; u njemu se ogleda prevladavanje hrvatskog izgovora *o* nad dalmatskim a >å), sin mu *Creste* (Krste) 1237, Sm. IV, 24,

Forto de *Petrizo,* g. 1199. zapisan kao *Forte* de Petrizo, Star. 23, 195,

Damiano de Rubasac,

Coscia Crisogoni,

Grubesca, Stephano et Laurentio filiis Joseph; sin ovog Laurentiusa zapisan je kao Joseph de *Lourechna* 1239, Sm. IV 82,

Stephano *Cossuti* (Košutin),

Marino Buciardi,

Micha et Bertaldo filiis *Pecenegi* (isp. Pecenego, Hrvat iz okolice Zadra 1194, Sm. II 267),

Gaudio *Suronie* (Suronjin),

Damiano Organie; kći *Stana* 1224, Sm. III 235,

Dessa et *Bitte* de (P)ezula,

Jacobo Petri Mortui,

Marandula,

Blasius s. Anastasie diaconus,

Vicentius abbas s. Crisogoni,

Drasce prepositus.

Ovaj zadarski dokument iz 1190. god. iskazuje hrvatske antroponimijske oznake kod mnogih navedenih osoba ili članova njihovih obitelji, a u njemu su zastupljeni najugledniji Zadrani tog vremena.

Kršćanska imena koja su u ovoj listini zapisana u latinskom obliku, a nose ih osobe što u svojoj denominaciji imaju i hrvatska imena, kao zadarski knez Damianus, sin Desinjin, *Damianus Desinnie,* svakako su u govoru imala svoj ustaljeni hrvatski oblik. Za to imamo i potvrdu u imenu Laurentius, kako je zapisana jedna osoba u ovom dokumentu, a iz ostalih je dokumenata poznajemo kao Lovrehnu (Lourechna). pa je i porodično ime njegovih sinova i unuka bilo de *Lourechna.*

I crkvene osobe od XI st. nose hrvatske antroponimijske oznake, pored brojnih kršćanskih imena zapisanih u osnovnom latinskom obliku. Donosimo u pregledu njihova hrvatska imena i kršćanska s hrvatskim sufiksom:

[66] G. Praga, Storia di Dalmazia, Padova 1954, str. 65, navodi da je catapanus bio zapovjednik nad 4000 vojnika. J. Ferluga, Vizantiska uprava u Dalmaciji, n. d., str. 108, kaže da su »katepani bili namesnici u velikim i važnim temama«.

god.

1033. Johannes Tragurino f. *Piruo* (Prvo), presbiter, R. 41,

1036. *Crisana* diaconus (od Crisogonus, s hrv. sufiksom *-onja;* za hrv. *o* > *a* u dokumentima iz Zadra i ostalih dalmatinskih gradova u X, XI i XII st. vidi prethodno tumačenje), R. 44,

1066—1069. *Dessa* clericus, R. 67, 73,

1072. *Dabrana* episcopus,[67] R. 65,
Chreste archidiaconus, Bianchi, Zara cristiana I, 183,

1076. *Dabro* archidiaconus, R. 102,

1095. *Dabragna* s. Petri abbas, CD I, 1967, 204,

XII st., početkom, *Dabrus* abbas, R. 19; vjerojatno isti: Obitus *Dabrus* abbas, Kal. Sv. M., 25. IV,

1105. *Dabro* monachus, f. Veresti, Sm. II 15,

1106. *Desa* abbas mon. s. Grisogoni, Sm. II 17,

1134. Micha diaconus, f. *Strezicuze* (strezi-kuća, čuvaj kuću), Sm. II, 44; Lampredius clericus f. *Marichne,* postaje 1154. god. prvi zadarski nadbiskup, Thomas Arch., p. 65; *Petricus* (Petrьc) cler. f. Camassi,

1187. *Petracia Negomire* monachus, Sm. II 211,

1190. *Predicius* (Predьc, isp. Preda u Miranjima kod Biograda cca 1090, CD I, Zgb. 1967, 193) s. Steph. plebanus, Sm. II, 242; *Dobre* di Andrea, archipresbyter, Bianchi, n. d., 183,

1196. *Drasoe* prepositus, *Prodanus* presbiter, *Bratonia* presb., *Sarre* (Šare) diaconus, Sm. II 277,

1199. *Vitacia* s. Petri plebanus, Sm. II 314, poslije biskup Raba, Rivista Dalmata I (1859), 219, 220,

prije 1202. Jordan *Dobre,* opat Sv. Krševana, Ostojić, n. d., III, 283,

poslije 1202. *Sironja* prezbiter Sv. Krševana, Ostojić, n. d., III, 283,

1206. Damianus f. *Drasce,* s. Michaelis plebanus, Sm. III 56, g. 1219—33. opat Sv. Krševana, Ostojić, n. d.. III, 283,

prije 1218. *Chranus* (Hran, Hrane), opat Sv. Krševana, Ostojić, n. d., III, 283,

1222. *Dobre* s. Steph. pleb., *Desinnia* presb., *Dragus* presb., *Petronus* presb., Sm. III 173,

[67] Rački sumnja da je te godine Dabrana bio zadarski biskup, jer se prije i poslije te godine navodi Stephanus kao zadarski biskup. V. Novak, Zadarski kartular, n. d., str. 153, misli da nema razloga sumnji u postojanje biskupa Dobronje.

1229. *Dessa* s. Nicolay presb., Sm. III 309,

1233. *Preste* de Matafaro, antepositus Sv. Krševana, Ostojić, n. d., III 183,

1234. *Gaidragus* presbiter et notarius ac archiepiscopi cappelanus, Sm. III, 412,

1236. *Preuossio* (Prvoš) s. Marie presbiter, *Cerne* clericus Sm. IV 5,

1247. *Rasticha* archipresbiter Sm. IV 329,

1248. *Bene* presbiter, *Preste* presbiter Sm. IV 360,

1254. *Stepe* s. Anastasie canonicus Sm. IV 573,

1256. *Tolimero* s. Petri noui presbiter Sm. V 5,

1258. *Milobrato* presbiter Sm. V 90,

1270. *Prisce* de *Miliana* presbiter, *Dimigna* s. Mich. presbiter Sm. V 524,

1277. *Radouano* uocato Cuccho, s. Mich. sacerdote Sm. VI 219; *Ivanus* de Curtiscia, opat Sv. Krševana 1277—1302, Ostojić, n. d., III, 283,

1278. *Stoycho* s. Anastasie presbiter, Sm. VII 235,

1288. *Stasse* s. Steph. plebanus, Not. 12,

1289. *Drago* s. Petri noui presb., Not. 19,
Jacobus de *Rastiso* s. Marie maioris diaconus, Not. 39,
Dobre de *Rade*, s. Steph. sacerdote, Not. 57,
Dobroslauus, Iadrensis curiae preco, Not. 123,
presbiter Vitus, filius *Iure* de Arbo, Not. 167,
clericus *Tolcius*, canonicus s. Petri noui, f. c. *Diminoslaui* et *Drage*, Not. 187,
Nascio de *Petrigna*, pleb. s. Steph., Not. 225,

prije 1292. *Dobroslaus* mon(achus), God. Sv. M., 14. IV; *Brana* frater Çacaria de ordine Predicatorum, God. Sv. M., 21. IX; *Benne* clericus s. Anastasie, God. Sv. M., 21. IX,

1292. *Dragoscio*, s. Mich. presbiter, Sm. VII 106,
Drago s. Marie mai. sacerdote, Not. 69,

1293. *Pribislauo* s. Petri noui presbiter, Sm. VII 149,

1296. *Yuanus* s. Marie diaconus, Sm. VII 261,

1299. *Dobre* s. Steph. presb., Sm. VII 359.

Veći broj složenih i uopće veća raznolikost hrvatskih imena među osobama iz zadarskih crkvenih krugova nego li ih imamo među plemićima govori o tome da su oni potjecali iz pučanskih zadarskih obitelji i iz mjesta iz okolice Zadra, premda imamo i

dosta potvrda da su plemićki sinovi uzimali svećenički poziv i obnašali niže i više crkvene službe.

Zadarska crkvena lica nisu bila samo nosioci hrvatskih antroponimijskih osobina, u svim hijerarhijskim stupnjevima od klerika i đakona do biskupa i svetokrševanskih opata, kako nam je potvrđeno već od XI st., nego su u nekim zadarskim crkvama bili i glagoljaši u liturgijskim obredima.[68]

VIII

Osobine imena zadarskih pučana, što dolaze pod nazivom »habitatores«, i novih građana, »cives«, tj. onih kojima je zadarsko Veliko vijeće podijelilo pravo građanstva, možemo pratiti u mnogobrojnim ispravama od druge četvrti XIII st. Naročito su mnogobrojna njihova imena u sačuvanim knjigama zadarskih notara s kraja toga stoljeća (izd. M. Zjačić, n. d.). U posebnom radu bit će donesena cjelokupna građa o Zadranima pučanima XIII stoljeća, a ovdje se daju glavne osobine njihovih imena.

Složena slavenska imena veoma su česta. Imena Bratidrug, Bratorad, Bratoslaus, Budimerrus, Budislaus, Desimerus, Drasimerus, Dragoslaus, Dragouannus, Dobroslaus, Chranislauo, Priuoslaus, Pribidrug, Radoslaus, Radouanus, Stoislauus, Tholimirus, Tichomerus, Velcoslaus ponavljaju se kod mnogo lica.

Među tim novim građanima i pučanima nalazimo veliko bogatstvo hrvatskih imena u hipokorističkim oblicima. Najčešće su tvorbe s ovim nastavcima:

-inja: Designa, Drasina, Dobrinna, Druscina, Gostigna, Crasigna, Rastinna, Slovigna, Velcina, Uulcinna, Versigna,

-ko: Bratco, Descho, Drasco, Chranco, Mirco, Nofco, Radco, Stanco, Stoyco, Slauco, Velco, Vitco,

-oš: Bratoscius, /gen./ Dragosci, Diminosci, Milosci, Plenosci, Priboscio, Radoscius, Slauosci,

-an: Dragano, Dobrani, Desannus, Crassano, Prodanus, Radouani, Stoiano, Uirbanni,

[68] Zadarska plemkinja »Palmuctia f. c. domini Iohannis militis de Grisogonis, et uxor nobilis legum doctoris domini Iacobi de Raduchis nobilis ciuis Iadrensis« ostavlja testamentom od g. 1396. svom ispovjedniku popu glagoljašu novac da se moli za njezinu dušu: »Item reliquid presbitero Iacobo de lictera sclaua offitianti in ecclesia sancte Marie Presbiterorum sue confesori libras quinque paruorum ut orare teneatur Deum pro anima sua«, Miscellanea Državnog arhiva u Zadru II, Zadar 1950—52, str. 28. Vidi raspravu A. Strgačića Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama Zadra, Zbornik Zadar, Zagreb 1964, str. 373—429; Nada Klaić, Historijska podloga hrvatskog glagoljaštva u X i XI st., Slovo, br. 15—16, Zagreb 1965.

-e: Cerne, Dobre, Drase, Grube, Crasse, Mille, Pribe, Prode, Radde, Thole,

-onja: Bratonia, Budogna, Dragogna, Crassogna, Millogna, Radogna, Vulcogna,

-oj: Dedoi, Negoy, Radoy, Stanoy, Velcoy,

-en: Dobrenus, Desen, Tholenus,

-ce: Grubce, Chrelce, Domince,

-eša: Choresa, Grubessa, Striessa,

-iša: Qualisa, Radisco, Tolisci,

-ьc: Chranec, Slauic.

Iako među novijim zadarskim stanovnicima prevladavaju hrvatska narodna imena, i kršćanska su u znatnoj upotrebi. I među »habitatores« ima dosta primjera da sin ima kršćansko ime a otac hrvatsko (obrnutih slučajeva je mnogo manje) međutim, među novim »cives« ta pojava kao da je pravilo. Evo primjera: Cosmas f. Radoslaui, Cosma calafatus f. Mille et Bunne, Damianus f. Vulcigne, Petrus de Prefça, Blasius f. Desse, Andrea de Mreça /Mrьđa/, Creste f. Radouanni, Gregorius f. Budogne, Martinus Cuparius f. Stoislaui itd. Iz toga se dade zaključiti da su Hrvati iz okolice, došavši u Zadar, shvatili kršćanska imena kao znak građanstva i zato ih već u drugoj generaciji davali svojoj djeci. Naročito su kršćanska imena prihvatili oni koji su već dobili pravo građanstva i postali »cives«.

Među pučanima nalazi se neznatan broj imena s romanskim odnosno talijanskim hipokorističkim nastavcima: Natalino sartore f. Grasselli, Albertino speciario, Manfridino de Tomasso, Orlandino speciario, Odorica f. magistri Rolandini caligarii. Međutim, kako ta imena, osim imena Thomas i jednom poč. XIII st. Manfredus, inače nisu u upotrebi u Zadru, možemo s dosta sigurnosti reći da su osobe koje ih nose — stranci. Poznato je da su Mlečani sredinom XIII st., poslije jačeg upokorenja Zadrana, stali u grad naseljavati svoje građane, a osim trgovaca iz Venecije nalazimo u Zadru i trgovce iz drugih talijanskih gradova,[69] pa su i ovi obrtnici

[69] Poslije osvojenja Zadra 2. VI 1243. god. Venecija je izvršila progon najuglednijih zadarskih obitelji i počela doseljavati svoje. Dužd J. Teopolo krajem 1243. god. naređuje zadarskom knezu L. Quirinu da zadarsko zemljište razdijeli u 70 jednakih dijelova i da pridrži nekoliko čestica za one Mlečane koji će biti kasnije naznačeni, Š. Ljubić, Listine I, str. 60—63. — O tome govori i suvremeni mletački kroničar Andrija Dandolo. On piše da je dužd po osvojenju Zadra 2. VI 1243. god. u Zadar poslao za kneza Mihajla Maurocena, a s njime mnogo plemića i pučana, kojima su porazdijelili posjede zadarskih građana, da bi čuvali grad. I. Lucius, De regno Dalma-

vjerojatno doseljenici, koji su se u Zadru nastanili, možda već u prethodnoj generaciji, u njemu se udomaćili i više uz svoje ime ne navode grada otkud su doselili. Sasvim su usamljeni slučajevi da se u istoj porodici pučana i novih građana nalaze i hrvatska imena i romanske hipokorističke tvorbe, kao u ova tri zapisana primjera: Pepino f. Druseç de Pago, Milosta uxor Iuani Blanculini, Draga f. Johannis Dulfinelli.

Dalmatinski romanski jezik, koji se je među plemstvom održavao, i venecijanski jezik, koji se je duljom mletačkom vladavinom u XIII st., naročito poslije zauzimanja Zadra 1243. god., neminovno morao prihvatiti u dnevnom životu grada — jer bio je to jezik vlasti i jezik trgovine — u obiteljski život zadarskih pučana i novih građana, sudeći po njihovim imenima, nisu ušli.

Imena zadarskih »habitatores« i novih »cives« jednaka su imenima Hrvata u okolici. Razlika je u nešto većoj upotrebi kršćanskih imena u gradu.[70] To podudaranje antroponima potvrđuje neprestanu fluktuaciju okolnih Hrvata u Zadar.

Razlike u imenima zadarskih plemića, s jedne strane, i novijih građana i pučana, s druge, mogu se svesti na nekoliko bitnih:

Kod plemstva:

1. prevladavaju romansko-kršćanska imena,
2. hrvatska imena rijetko dolaze u punom, složenom obliku,
3. hipokorističke hrvatske tvorbe najčešće su s nastavkom *-e*.

Kod pučana i novijih građana:

1. hrvatska narodna imena mnogobrojnija su od kršćanskih,
2. vrlo su česta složena hrvatska imena,
3. podjednako su u upotrebi različiti hrvatski nastavci za tvorbu hipokoristika.

tiae et Croatiae IV, 6, p. 166. — Uz desetak trgovaca iz Venecije. Not. 76, 77, 78, 90, 139, 143, 175, nalazimo krajem XIII st. u Zadru ove trgovce iz drugih krajeva Italije: Tibaldus Atonis de Firmo, Not. 111, 121, 134. i d., Marcilius f. c. Marsilii de Artona, Not. 120, Marinus de Foltrino, Not. 164, 223, 224, Conrado Apulo, Not. 197, filii Frederici Mustacii de Apulia, Sm. VI 593, Petrus petenarius de Trano, Diversa Cancellariae, u Dubrovačkom arhivu, I, 125, Dominicus de Bonahora de Firmo, Not. 15.

[70] Za primjer imena seoskog stanovništva u okolici Zadra možemo uzeti dokument iz 1266, Sm. V 407, gdje od 23 mještana Lukorana 7 nose kršćanska imena, ili dokument iz Pašmana od 1267, Sm. 437, u kojem je od 37 imena 6 kršćanskih, ili dokument koji nam je sačuvao imena pastira iz Brda kod Zadra, 1268, Sm. V 457, gdje među 23 imena nalazimo 3 kršćanska.

Treća osobina plemićkih imena uvjetovana je prvom. Nastavak *-e* izgleda da je najbolje odgovarao pri tvorbi hipokoristika od romansko-kršćanskih imena. Javlja se od XI st., najprije na hrvatskim imenima. Taj nastavak daje imenima deminutivno značenje (u našem jeziku njime završavaju apelativi koji znače mlado od ljudi i životinja: dojenče, dijete, jare, june[71]). Tvorbe od kršćanskih imena s nast. *-e*, koje su se znatno proširile, potakle su veću upotrebu takvih tvorbi i od hrvatskih narodnih imena. Tako su hipokoristici s nastavkom *-e* postali tipični za zadarska plemićka imena.[72]

Druga osobina plemićkih imena ustaljena je još prije prevladavanja hipokorističkog nastavka *-e*. Objašnjenje joj treba tražiti u vremenu početnog romansko-hrvatskog etničkog stapanja. Dvočlana slavenska imena bila su teže prihvatljiva toj tada pretežno romanskoj sredini nego njihovi kraći oblici. Osim toga, u romanske ih je obitelji unosila majka Hrvatica,[73] koja ih je djeci i govorila u njihovu skraćenu, hipokorističkom obliku.[72] Tako u X st. nalazimo imena Dobro, Črneha, u XI Bělota, Boljica, Brate, Črne, Dobro, Dobralj, Dobronja, Desa, Desinja, Drago, Drže, Prvo umjesto oblika Boleněg, Boleslav, Bratoljub, Dobroslav, Dobrodrug, Desislav, Dragomir, Prvoněg i drugih koja su potvrđena u zaleđu Zadra u to vrijeme. Kad su kraći oblici hrvatskih imena postali postepeno osobitost imena plemićkih obitelji, koje su se formirale dugom tradicijom, nastavili su se u tim obiteljima davati gotovo samo kraći oblici hrvatskih imena i u vrijeme kad je hrvatski udio u njima već bio nadmoćan i kad su i romansko-kršćanska imena odreda dobivala hrvatske oblike. Treba, naime, znati da je osnovno pravilo pri davanju imena u zadarskim plemićkim porodicama bilo n a s l j e đ i v a n j e i m e n a.[74]

[71] T. Maretić, Narodna imena i prezimena, n. d., str. 96—98.

[72] U kasnije i sadašnje vrijeme najrašireniji hipokoristički nastavak za muška imena u cijeloj Dalmaciji, ne samo u dalmatinskim gradovima, bio je i jest nastavak *-e*. Isporedi Blaž Jurišić, Glagoljski spomenici otoka Vrgade, Rad JAZU 327, Zagreb 1962, str. 146; Mate Hraste, Antroponimija i toponimija općine hvarske, Hrvatski dijalektološki zbornik I, Zagreb 1956, str. 335.

[73] O ženskim imenima u Zadru do XIV st. autor sprema poseban rad.

[74] O nasljeđivanju imena kod dubrovačkog patricijata vidi raspravu I. Mahnken, Die Personennamen des mittelalterlihen Patriziats von Dubrovnik, n. d., str. 76. — Dalmatinski gradovi bili su u kulturno-društvenoj sferi Bizanta i franačke države, u kojima je vladao nasljedni sistem imena (Vidi F. Šišić, Povijest Hrvata, n. d., str. 354. Rodoslovlje franačkih Karlovića), pa se nasljeđivanje imena i u njima ustalilo. Uskoro su taj sistem uzeli i hrvatski velikaši i kraljevi (F. Šišić, n. d., str. 430. Rodoslovlje dinastije Trpimirovića). Među ostale Južne Slavene taj je sistem prodirao sporije. Rodoslovlje srpskih vladara IX i X st. pokazuje odsustvo nasljeđivanja imena. Od 15 imena iz genealogije koju je izveo Šišić, n. d., str. 375, ni jedno se ne nasljeđuje.

Tim nasljeđivanjem imena treba protumačiti održavanje i upotrebu starih romanskih i kršćanskih imena — koja nalazimo u Zadru od prvih dokumenata iz X st., a potvrđena su za Dalmaciju i iz ranijeg srednjeg vijeka[75] — sve do kraja srednjeg vijeka.

IX

Pri sabiranju antroponima iz zadarskih dokumenata od X do XIV st. u svrhu sagledavanja etničkog sastava srednjovjekovnog Zadra sakupljeni su mnogi podaci koji govore o tome da su se imena nasljeđivala. Grupiranjem osoba s istim imenima u dvočlanoj denominaciji, samo u obrnutom redoslijedu, po sistemu AB—BA, u razmacima od 20—30 godina — npr. *Petriz Vitaze* 1166. god. i *Vitaza Petrizi* 1198. god. — dobivene su prve konture pojedinih zadarskih obitelji u vrijeme kad obiteljska imena, prezimena, još nisu bila u upotrebi ili nisu bila ustaljena. Odatle su potekla dalja genealoška istraživanja. Upravo vezani lanac imena koja su se ponavljala omogućio je sastavljanje genealoških tabla, u kojima je gotovo svaka osoba iz dokumenata, iako određena samo svojim i očevim imenom, našla svoje mjesto.

Gotove genealoške table dale su, opet, potpun uvid u sistem nasljeđivanja osobnih imena u zadarskim obiteljima srednjega vijeka. Osnovna shema nasljeđivanja imena jest ova:

Najstariji sin dobiva ime očeva oca, tj. djeda po ocu. On daje svom najstarijem sinu ime svog oca. Tako se niz nastavlja generacijama. Može biti prekinut smrću pojedine osobe prije nego li je ona dobila nasljednika kojem bi bila predala očevo ime, ili pak ako je neka osoba ostala bez muških nasljednika. Kao što se nasljeđuju muška imena, tako se nasljeđuju i ženska. Međutim, tu je praćenje nasljeđivanja imena otežano, jer se žene rjeđe spominju u dokumentima i obično bez oznake iz koje su obitelji došle. Dok najstariji sin nasljeđuje ime očeva oca, drugi nasljeđuje ime majčina oca. Ostala braća nasljeđuju imena stričeva i ujaka, koji su i sami dobili ime po nekom pretku. Udajom prelaze imena iz jedne obitelji u drugu, gdje se stanu dalje nasljeđivati. Tako je došlo do nasljeđivanja istovrsnih imena u mnogim zadarskim obiteljima.

[75] Jireček, n. d., str. 76.

Da se imena nasljeđuju, može se uočiti već iz dokumenata X stoljeća. Prvi dokument, iz 918. god., testament priora Andrije daje takve potvrde. U njemu je spomenut Petrus, brat i sin priorov, i Niceforus, tast mu i sin, a jedan sin nosi ime Andreas kao i on. Genealoški prikazano to izgleda ovako:

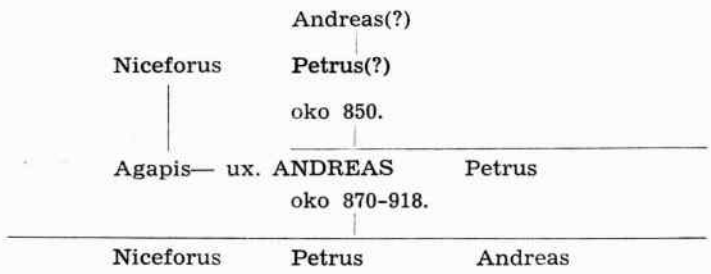

Otac priorov vjerojatno se zvao Petrus, kad on daje to ime najstarijem sinu. Djed mu je mogao biti Andreas, pa to ime dobiva on i daje ga svom trećem sinu, a drugi mu sin dobiva ime Niceforus po djedu s majčine strane.

Testament priora Andrije najopsežniji je dokument iz X i XI st., s dosta podataka o istoj obitelji, pa se iz njega bolje vide odnosi nasljeđivanja imena nego iz drugih dokumenata tog vremena. Jednočlani sistem denominacije, po kojem je osoba određena samo vlastitim imenom i funkcijom koju vrši, onemogućava obimnije praćenje nasljednosti imena. Međutim, ako se neko ime ponavlja u pravilnim razmacima, možemo pomisliti da se nasljeđivalo, samo što ne znamo ime s kojim se je smjenjivalo u različitim koljenima. Uzmimo kao primjer ime *Črneha*, koje se javlja od sredine X st., nekoliko puta samo, bez naznake čiji je sin ili otac osoba koja nosi to ime. U dva slučaja sin Črnehin je Maius, pa se nasljedni red možda može ovako uspostaviti:

Črneha (oko 950)

Maio tribunus, (f.) Cerneche 986. god., R. 21

---------- (Črneha)

---------- (Maius)

Cerneca tribunus 1036. god., R. 41
(isti?) »et Crinam« 1066, R. 66

Maius f. Cernece 1072, R. 91

Cerneca 1096, R, 176

(Ovaj posljednji je ugledna ličnost s kojom se Cika posavjetovala pri osnutku samostana),

U obitelji Madijevaca, po Šišićevoj shemi, nasljedna linija imena je ovakva:

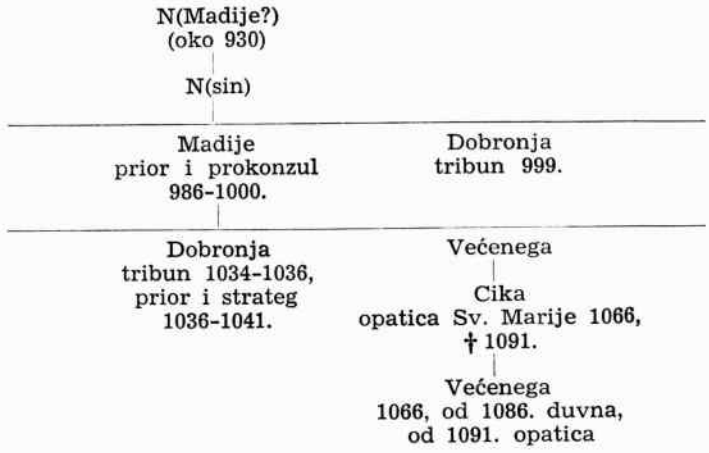

Tu se ponavlja ime Madius i Dobro, a ponavlja se i žensko ime Većeněga. Po već uočenoj liniji nasljeđivanja imena mogli bismo reći da je i otac priora Madiusa bio Dobro ili Dobronja, a da je i prvi nam poznati tribun Dobro (Dabro) iz 918. god. mogao biti iz tog roda.

Iz XI st. imamo još nekoliko podataka o nasljeđivanju imena:

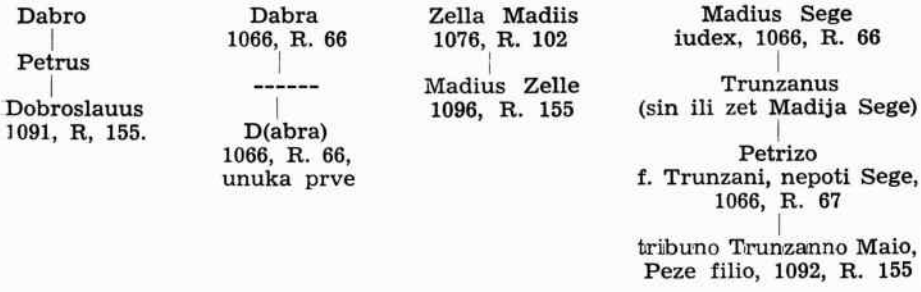

Antroponimi iz XII st. pružaju nam potpunu potvrdu o nasljeđivanju imena u uglednim zadarskim obiteljima. Neka imena smjenjuju se u generacijama od početka XII do kraja XIV st. (dokle seže moje istraživanje). Najbolji takav primjer su imena u obitelji za koju se može pretpostaviti da potječe od priora Lampredijusa i priora Vitače (1105, Sm. II, 15) ili od Vitače brata nadbiskupa Lampredija (a što ne isključuje mogućnost potjecanja od navedenih priora). Ako uzmemo da su braća svi oni koji se oko

1170. god. javljaju s očevim imenom Vitača (Vitaza), onda ujedno vidimo kako se u svakoj grani roda razvijaju druga nasljedna imena, prema imenu bližeg pretka:

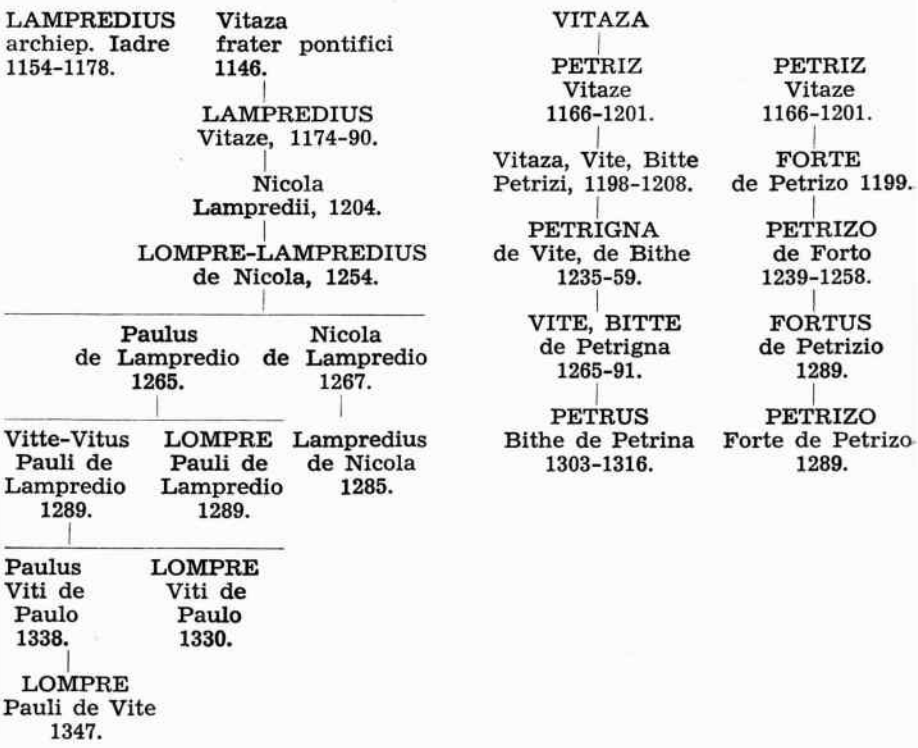

Ime Lampredius-Lompre nije se sačuvalo u pravilnoj smjeni s imenom Vitača, jer je Vitaza Lampredii morao umrijeti mlad, pa ga u dokumentima ne nalazimo, ali se ime Lampredius nastavilo nasljeđivati u lozi njegova sina Nikole, najprije po glavnoj liniji nasljeđivanja djedova imena, a kad je Lampredius de Nicola (spomenut 1285) možda ostao bez muških nasljednika ili mlad umro, ime se nasljeđuje među potomcima njegova brata Paulusa. Ime Vitaza-Vite-Bitte, zatim Petriz-Petrigna i Fortus-Forte smjenjuju se po redu ABAB. Ime Петръс (Petriz, Petrizo), postalo je nasljedno u obiteljima dvaju njegovih sinova.

Pravilnu smjenu imena možemo pratiti u mnogim zadarskim porodicama u XIII i XIV st. Uzmimo kao primjer po jedan ogranak iz porodica Carbonis, Ginanno, Soppe i Zigali:

CERNE
de Carbonis
1219.
|
DAMIANUS-DOMIGNA
Cerne de Carbonis
1248-1254.
|
CERNE
de Carbonis 1263,
de Dominis 1283.
|
DAMIANUS
Carbono
1300.

VULCINA
Ginanne
1267-83.
|
STEPHANUS
Vulcinne de
Ginanno 1290.
|
VULCINNA
Stephani de
Ginanno 1337-70.
|
STEPHANUS
Vulcinne de
Ginanno 1343-65.
|
VULCIGNA
de Ghinanno 1402.

BLASIUS
de Soppe
1236-1247.
|
MICHA
Blasii de
Soppe 1276.
|
BLASIUS
Miche de Soppe
1286-1316.
|
MICHA
Blasii de
Soppe
1332-1343.

DAMANIA
f. Zigali 1174.
|
MICHA
Cigali 1188.
|
DAMIANUS?
|
MICHA?
|
DAMIANUS?
|
MICHA
de Cichali, spo-
menut 1305.
|
DAMIANUS
Miche de Cichali
1305.
|
MICHAELIS
de Zigala
1321-1329.
|
DAMIANUS
Michaelis de
Zigalis 1341.

Kad iz dokumenata nisu poznate sve osobe iz neke obitelji, može se prekinuti genealoški niz nadopuniti prema poznatim imenima. Tako se moglo postupiti u glavnoj grani obitelji Zigali, jer to dopušta pravilno smjenjivanje imena Micha i Damianus prije i poslije vremena za koje ne postoje podaci.

Ime nekog pretka obično se nasljeđuje u nekoliko ogranaka obitelji i postaje veoma frekventno ako je obitelj brojna. Donosimo primjer upotrebe imena *Damianus* u obitelji Varikaša i imena *Vučinja* u obitelji Matafaro:

Varikaša

DAMIANUS
Varicasso
1247.

Stane
Damiani de
Varicassa
1292-98.
|
DAMIANUS
Stani de
Varicassa
1289.

Madius
de Vari-
cassa
1289.-1322.
|
DAMIANUS
Madii
1329-40.

Raynerius
Damiani de
Varicassa
1274.
|
DAMIANUS
Raynerii de
Varicassa
1315.

Pasco
Varicasso
1258-90.

DAMIANUS
Pasque de
Varicassa
1290-1335.

Marinus
|
DAMIANUS
Marini de
Varicassa
1331.

Micha
Pasque de
Varicassa
1315.
|
DAMIANUS
Miche Pasque
de Varicassis
1333-38.
|
Joannes
Damiani Michaelis
de Varicassis
1358.
|
DAMIANUS
Joanni
de Varicassis
1358.

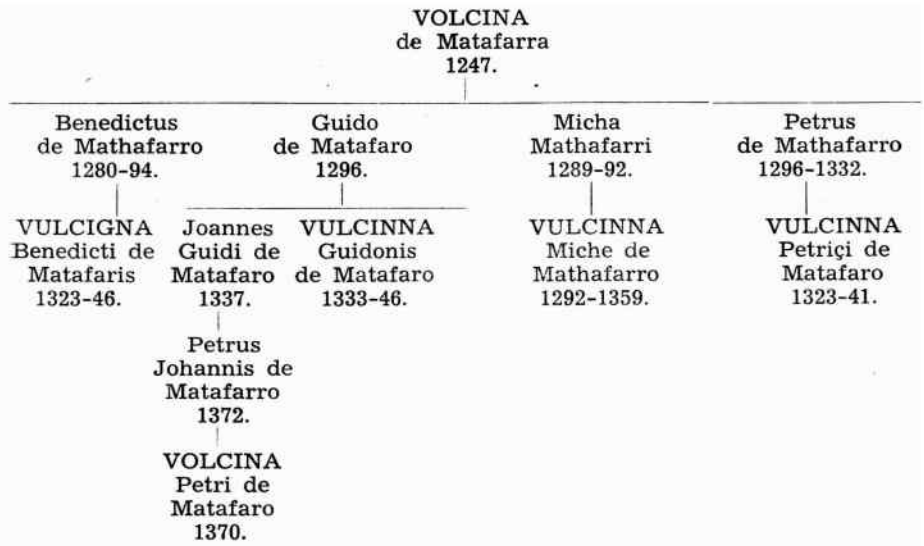

U svakoj se obitelji nasljeđivalo po nekoliko imena. Donosimo primjer nasljeđivanja imena *Joseph, Lourechna, Stephanus* i *Bogde* u obitelji kojoj je rodonačelnik Josephus iudex, 1167, Sm. II, 115. Ta imena postajala su redom patronimici, a tek u XIV st. ime Bogde od višestruke upotrebe kao patronimika postaje porodično ime.

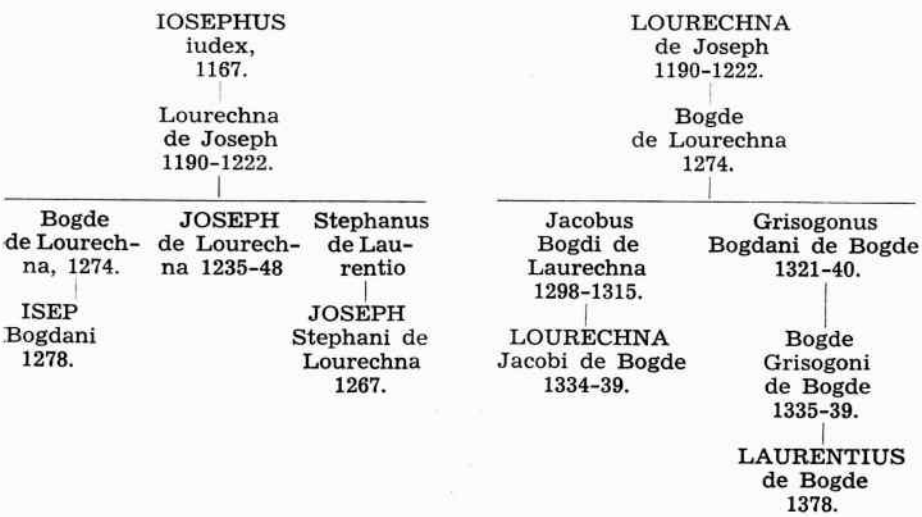

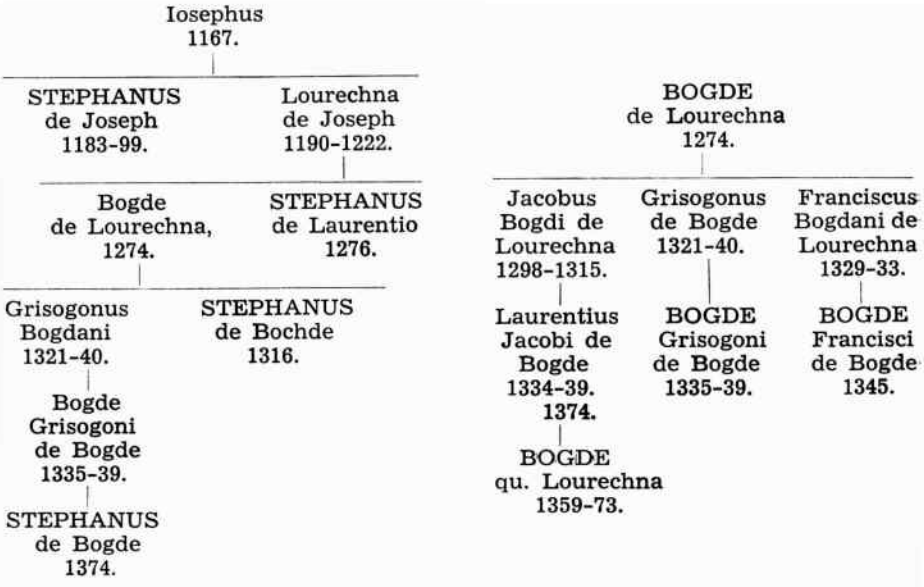

Da bi se odredilo kojoj obitelji neka osoba pripada, često je potrebno usporediti genealogije svih obitelji u kojima se nalaze imena kakva se nalaze u denominaciji dotične osobe. Npr., u slučaju *Joannesa de Peregrino* trebalo je najprije utvrditi u kojim se obiteljima nalazi ime Peregrinus (ono je bilo mnogo rjeđe od imena Johannes i javlja se tek od XIII st.), a zatim u kojima se od njih javlja ime Johannes. Od sredine do kraja XIII st. u dokumentima se javlja Peregrinus Longi, Peregrinus de Ginnano, Peregrinus Ursulino i Pelegrinus de Vale, ali se samo u obitelji ovog posljednjeg javlja i ime Joannes-Ivan, pa smo i Joannesa de Peregrino u nju uvrstili:

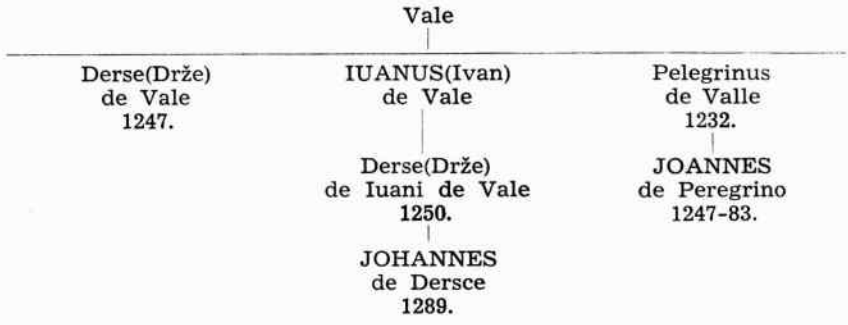

Za suvremenike je *Joannes de Peregrino*, ili *Ivan Peregrinov*, prema potvrđenu stričevu imenu *Ivan*, bio sasvim određen svojim imenom i patronimikom, a mogao je naći svoje mjesto i u današnjem genealoškom svrstavanju upravo zbog principa vezanosti i nasljednosti imena.

Sistem tradicionalnog davanja imena ne omogućava samo rješavanje genealoških problema nego i daje potpuno objašnjenje zašto su se i kako su se romansko-kršćanska imena koja nalazimo u zadarskim dokumentima iz X stoljeća mogla održati za cijelog srednjeg vijeka. Jirečekovo mišljenje da je »čudnovata konzervativnost sa kojom su se u Dalmaciji kroz mnoga stoleća uporno održavala poznorimska imena i imena ranoga srednjega veka« — »rečito svedočanstvo o kontinuitetu velikog dela stanovništva po gradovima na Primorju od poznorimskog doba do u pozniji srednji vek«[76] treba nadopuniti i objasniti u tom smislu da je i kontinuitet stanovništva i kontinuitet imena u Zadru prošao kroz sve faze od početnog romansko-hrvatskog stapanja do jakog kroatiziranja. Simbiozom su Romani predali u nasljedstvo i Hrvatima u Zadru stara kasnorimska i ranosrednjovjekovna imena, koja su se zbog sistema nasljeđivanja imena nastavila davati u mnogim generacijama, ali davno već u hrvatskim govornim oblicima. U sistem nasljeđivanja imena ušla su isto tako i hrvatska imena.

Utvrđeni sistem nasljeđivanja imena daje nam mogućnost da prema poznatim dokumentima riješimo kad i kako su se hrvatska imena počela unašati u Zadar. Ta imena nisu u romanskoj obitelji davana ni zbog mode ni zbog prijateljstva s nekom hrvatskom obitelji izvan Zadra nego zbog direktnog srodstva s Hrvatima, poslije čega je ime ušlo u nasljedni ciklus. Hrvatska imena, bez svake sumnje, nisu nosile samo osobe iz prvobitno romanskih obitelji, kojima ih je majka Hrvatica prenijela u nasljedstvo iz svog roda, nego su ih nosili u prvom redu Hrvati koji su se nastanili u gradu. Jer se ne može pretpostaviti da je pristup u grad u ono vrijeme kad u njemu nalazimo prva hrvatska imena, a i davno prije toga, bio dozvoljen samo ženama Hrvaticama radi udaje, a da se muškarci Hrvati, odnosno cijele hrvatske obitelji nisu mogle u nj doseliti. Najprirodnije je da su se ženidbene veze sklapale između stanovnika samoga grada. Stoga nije dovoljno reći kao što Jireček kaže: »Slovenska imena širila su se po gradovima preko bračnih veza između građana i Slovena iz okolice«.[77] Njegovu misao treba dopuniti i reći: slavenska imena unosili su u Zadar u prvom redu Hrvati koji su se u njemu nasta-

[76] Isto, str. 76. i 27.
[77] Isto, str. 110.

njivali, a u stare romanske obitelji ulazila su slavenska imena preko bračnih veza s Hrvaticama iz samoga grada ili okolice.

U Zadru se nalaze hrvatska imena na početku X st., u najstarijem dokumentu koji nam se (u prijepisu) sačuvao. Hrvatsko ime nosi kćerka priora Andrije *Dobroša* i tribun *Dobro*. U obitelji priora Andrije imena se očito nasljeđuju. Po imenu Niceforus, Agape, Andreas zaključujemo da je to romanska obitelj. Ime Dobroša mogla je unijeti u tu obitelj majka priorova, po kojoj je unuka dobila ime. Ako prior Andreas g. 918. piše svoj testament i u njemu navodi svoje petero djece iz dva braka, a djeca iz prvog braka su već odrasli ljudi, onda je on te godine imao najmanje 50 godina. Njegova majka Dobroša (ako je po njoj unuka dobila ime, a morala ga je dobiti po nekoj pretkinji) morala je doći u tu obitelj oko sredine IX st. Ako je došla iz hrvatske obitelji, onda je oko 850. godine potvrđena romansko-hrvatska simbioza u toj najuglednijoj zadarskoj obitelji (jer se iz nje biraju priori). Ako je, pak, ona to ime naslijedila u svojoj prvotno romanskoj obitelji od neke pretkinje Hrvatice, onda potvrđenu simbiozu nalazimo na početku IX ili u drugoj polovici VIII stoljeća. — Tribun Dobro mogao je biti otac pretpostavljenoga Madiusa (oko 930) iz obitelji Madijevaca, jer se u toj porodici nasljeđuje ime Dobro, ili je bio iz neke druge zadarske obitelji. Ako je bio iz prvotno romanske obitelji, onda je ime naslijedio ili po djedu s majčine strane ili po kojem očevu pretku. Ako je bio iz hrvatske obitelji, onda je ta obitelj živjela u Zadru već najmanje dvije generacije, jer je teško vjerovati da bi Hrvat odmah po doseljenju u Zadar obnašao tribunsku dužnost. U svakom slučaju u imenu tribuna Dobre treba gledati ili člana obitelji u kojoj je najkasnije oko sredine IX st. došlo do romansko-hrvatskog biološkog stapanja ili Hrvata kojem se obitelj doselila u Zadar također najkasnije oko 850. godine.

Ako se za tribuna Dobru iz 918. godine ne može znati da li je bio iz doseljene hrvatske obitelji ili iz prvotno romanske, u kojoj je ženidbom došlo do stapanja s Hrvatima, *ime tribuna Dobre iz 986. godine i djeda mu Črnehe*, R. 22, i *ime priora Dobre, sina Boljičina* (spomenut 1066. god., ali se podatak odnosi na X st.), R. 21, s puno vjerojatnosti govore da ih nose osobe iz doseljenih hrvatskih obitelji u Zadru. Te su se obitelji morale doseliti pred više generacija, kad člana jedne od njih nalazimo u X st. već na čelu grada, kao priora, a drugoga u funkciji uprave, kao tribuna. To nam dokazuje da su hrvatske obitelji već vrlo rano, što je posredno potvrđeno za IX st., ulazile u krug uglednih porodica grada i njihovi članovi dobivali najviše funkcije u Zadru, tome glavnom gradu bizantske Dalmacije.

Te su hrvatske obitelji zajedno s potomcima romanskih obitelji, koje se, prema razmatranju antroponima, postepeno pohrvaćuju od prvih nam poznatih vremena (ženidbenim vezama i sve većim prisustvom hrvatskog etničkog elementa u gradu) — sačinjavale zadarsko plemstvo srednjega vijeka.

X

Zaključci o etničkom stanju zadarskih plemićkih obitelji srednjega vijeka, do kojih se došlo u ovoj radnji razmatranjem osobnih imena, suprotstavljaju se mišljenju mnogih dosadašnjih, naročito talijanskih istraživača zadarske i uopće dalmatinske gradske historijske etničke problematike.

Jireček je mislio da do većih promjena u sastavu stanovništva dolazi tek u XIV st.: »U teskobnim i prenatrpanim gradovima izazvaše ogromnu promenu u odnosima stanovništva velike zaraze XIV veka«.[78] Brunelli također misli da je tek haranje kruge 1348. i 1362. god. zadalo »jak udarac latinskom stanovništvu u gradovima«.[79]

Ostali talijanski historičari ne slažu se ni s tim terminom. A. Teja uporno tvrdi o neslavenskoj narodnosti dalmatinskih gradova i u XIV stoljeću,[80] a da je širenje slavenskog pored predominantnog neolatinsko-dalmatskog govora počelo tek krajem XIV st.[81] G. Praga prije njega izražava isto mišljenje.[82] Polemizirajući s Grgom Novakom niječe vrijednost imenima i prezimenima za rasuđivanje o narodnosti, jer kaže da su im često nosioci u dokumentima oni koji i nisu bili stanovnici gradova. Dok priznaje da je među pučanima bila većina doseljenih Hrvata, proklamira potpuno latinstvo plemstva.[83]

Veliku im teškoću stvara izjava kroničara pape Aleksandra III kardinala Bozona, koji je u papinoj pratnji godine 1177. boravio u Zadru četiri dana. On je ostavio zapisano da ih je narod (kler i puk) dočekao uz gromko pjevanje lauda i kantika na svom hrvatskom jeziku — »immensiis laudibus et canticis altissime re-

[78] Isto, str. 114.

[79] V. Brunelli, n. d., str. 304.

[80] A. Teja, La Dalmazia preveneta — Realta storica e fantasie jugoslave sulla Dalmazia dei secoli VI—XV, Santa Margherita Ligure, 1949, 272—3.

[81] B. Dudan — A. Teja, L'italianità della Dalmazia negli ordinamenti e statuti cittadini, Varese—Milano 1943, str. 49.

[82] G. Praga, Testi volgari Spalatini del Trecento, AMSD, II, Zara 1927.

[83] Isto, str. 16.

sonantibus in eorum sclavica lingua«.[84] G. Praga niječe postojanje te rečenice u originalnom tekstu i pripisuje je redaktoru »Akata« pape Aleksandra III iz XIV st.[85] A. Teja prihvaća Brunellijevo tumačenje[86] da se tu radilo o neolatinskom govoru, koji je kardinal, ne razumjevši ga, smatrao slavenskim. Osvrćući se na važnost koju naša historiografija daje tome podatku piše da samo onaj tko nema pojma o predmletačkoj Dalmaciji može izrazima »sclavica lingua« iz 1177. i »Lingua sclavonica« iz 1346. god., kojim su jezikom Mlečani zvali na predaju opkoljene Zadrane,[87] pridavati značenje slavenskog jezika, jer da se tu radilo o talijanskom nazivu »Schiavonia« za cijeli kraj, prema kojem da se dalo ime i jeziku, iako je bio neolatinski.[88]

Međutim, autentičnost Bozonova zapisa neosporivo je obranio A. M. Strgačić u radnji »Papa Aleksandar III u Zadru«,[89] a adekvatnost riječi o pjesmama Zadrana »in eorum sclavica lingua« pravome stanju, to jest da one znače upravo ono što je Bozon i zapisao — h r v a t s k i j e z i k Z a d r a n a u X I I s t o l j e ć u[90] — potvrđuje analiza imena zadarskih plemića iz toga vremena.

Analiza zadarskih antroponima, provedena u ovoj radnji, vodi nas još dublje u prošlost i pruža isti zaključak do kojega je bio došao Petar Skok svojim (neobjavljenim i nama nepoznatim) istraživanjima o antroponimiji srednjovjekovnog Zadra — »d a j e g r a d b i o v e ć o d v r e m e n a P o r f i r o g e n e t o v a d v o j e z i č a n«.[91]

[84] D. Farlati, n. d., V, str. 60.

[85] G. Praga, n. d., str. 41.

[86] V. Brunelli, n. d., str. 348.

[87] Š. Ljubić, Listine II, str. 374.

[88] A. Teja, La Dalmazia preveneta, n. d., str. 272.

[89] Radovi IJAZU u Zadru, sv. I, 1954, str. 153—187. On na str. 159. objavljuje da je izvorni rukopis Bozonove biografije pape Aleksandra III sačuvan u kodeksu Riccardianus 228, fol. 233—271. Vatikanske biblioteke.

[90] Na temelju te Bozonove vijesti piše Petar Skok: »Ako je u Dubrovniku za 13. vijek nesumnjivo utvrđeno da je niži puk govorio slovenski i samo da su vlastela bila dvojezična (bilingues), ovdje (tj. u Zadru) nam je za 12. vijek, dakle za jedan vijek ranije, utvrđeno da je narod govorio samo slovenski« — Dolazak Slovena na Mediteran, Split 1934, str. 221. — Da je Zadar među prvima od dalmatinskih gradova doživljavao etničku i jezičku transformaciju pišu i naši historičari Grga Novak, Prošlost Dalmacije I, str. 178, i Viktor Novak, The Slavonic-Latin Symbiosis in Dalmatia during the Middle Ages, The Slavonic and East European Review, Vol. XXXII, No. 78, London 1963, str. 16, 17. O istinitosti Bozonove vijesti o hrvatskom jeziku u Zadru krajem XII st. piše i A. M. Strgačić, Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra, n. d., str. 385.

[91] P. Skok, Postanak hrvatskog Zadra, n. d., str. 47.

ETHNIC RELATIONSHIPS IN MEDIAEVAL ZADAR ACCORDING TO AN ANALYSIS OF PROPER NAMES

Summary

Referring to past considerations on the mediaeval anthroponymy of Dalmatian municipal communes which originally harboured a Romance population, furthermore to the conclusions made by Konstantin Jireček in his most important work entitled, »Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters«, also to the viewpoint taken by the Romance-Slavic comparatist Petar Skok in the essay »On the symbiosis and disappearance of Old Romans in Dalmatia and on the Seaboard in the light of onomastics«, the authoress pays special attention to a more recent approach and results reached in her anthroponymic-ethnical investigations by Irmgard Mahnken in her studies on the Dubrovnik Patriciate in the Middle Ages.

Pointing to the great age and relative wealth of anthroponyms from Zadar available for the oldest accessible centuries, the 10th—12th centuries, the authoress stresses the importance of those names in the analysis of the anthroponymic, linguistic and ethnical conditions not only in Zadar but also in all Dalmatian towns with a once Romance basis.

She refuses the viewpoint of Jireček that Romance Christian names ought to be added to the Romance populations in the towns and the Slavic ones to the Slavs or Croats. On the basis of a study of her material the authoress makes the following conclusion: Because of the parallelism of Romance-Christian and Croatian names met with in the Zadar families of the 10th century, since this time already (in their basic forms) the names cannot constitute a safe ethnical criterion. It is impossible to carry out a division in the following manner: Romance-Christian name — Romance individual, Croatian name — Croat.

In view of the spread of Christian names also in the environs of Zadar on Croatian Sate territory, and that written in full Latin form and not in the adapted Croatian script, the authoress also presents a second conclusion: Christian names cannot be taken as a measure of Romance share in the population of Zadar; their Latin form is not competent for the establishing of their speech form or of the speech used by the persons bearing such names.

It is important when considering the ethnical symbiosis in Zadar in the epoch investigated until the end of the 13th century and that on the basis of documentary material on the names of Zadar artistocratic names, not to neglect the hypocoristic, diminutive and augmentative forms of such names. These are unofficial forms of names which in great measure reflect their linguistic states. From a survey of all examples found in preserved documents of such formations in Zadar from the 10th to the 13th centuries categorized according to Romance and Croatia endings, it has been possible to calculate a precise numerical proportion between Romance and Croatian hypocoristic endings. Without taking into consideration the circumstances in the 10th century, in which because of the small number of examples the situation looks unreal (10 Croat. : 3 Rom. endings), in the 11th century the proportion is 1:4, in the 12th 1:5, in the 13th 1:9 in favour of Croatian endings, which cannot be trought into connection with the live use of the Croatian language in Croatian noble families in the mentioned centuries, without refuting their bilinguality — or even trilinguality from the 13th century onwards, since the time of a more frequent political rule of Venice over Zadar, which in reflected also in the use of Romance hypocoristic formations also in some phonetic reflexes in the names.

An important key for the understanding of why the ancient Romance-Christian names are still maintaining their grounds in the 14th century, the authoress presents an anthroponymic diagramme in which a fast rule is the heredity of name, by the rule of which the first son receives his name by the grandfather on the father's side, and the second one by the grandfather on the mother's side, the following ones by their uncles. Thus the Romance-Chroatian names have entered into Croatian families, and Croatian names into originally Romance ones. On the basis of which, and stressing the results reached by investigating the hypocoristic formations, the authoress essentially complements Jireček's thought or concept about the continuity of populations in the towns of Dalmatia, which is reflected in the names, and she states that also the continuity of the names found in Zadar has passed through all phases, from the initial Romance-Croatian tehnical merging to a strong or complete Croatization.